

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
generaal-majoor der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse
kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
majoor der cavalerie

Ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de techn. staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel van de
verbindingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

2 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

3 „Sst!“ . . . ?

5 Evaluatie van de uitgangspunten van de hedendaagse vredesbeweging, door drs. D. J. Bloem en prof. dr. P. Valkenburgh, Sociologisch instituut RU Groningen

23 Gevechtshandleiding 80/90. Verdedigen? Nou, zo bijvoorbeeld! door F. J. D. C. Egter van Wissekerke en J. H. M. Engelen, majoors der infanterie (deel 2, slot)

41 Het kazernecommando, door A. H. H. Geeraets, kolonel der infanterie

46 Boeken

49 Meningen van anderen: De Nederlandse infanterieofficier en zijn leiderschap sinds 1850

49 Antwoord op meningen van anderen: De Nederlandse infanterieofficier en zijn leiderschap sinds 1850

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 63058 (51.15/68). Regeling verlof, bewegingsvrijheid en vervoer voor rijksrekening voor militairen, die hun dienst verrichten in de Duitse Bondsrepubliek en behoren tot de aldaar permanent gelegerde brigade of de onder bevel van de commandant van die brigade gestelde eenheden (herdruk, oktober 1984).

LaO 73020 (82.2/12) / LuO 73517 (82.2/12). Regeling vervoer ter zake van gezinsbezoek voor in de Bondsrepubliek Duitsland en België wonende militairen die om redenen van dienst tijdelijk in Nederland verblijven (herdruk, oktober 1984).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, oktober 1984).

LaO 83005 (51.15/113) / LuO 83503

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Nieuw verschenen voorschriften, periode 1 jan. - 1 aug. 1984:

VS 2-1104/1, 3e dr. Functiecode.

VS 2-1104/2, 4e dr. Indelingsadviezen, vooropleidingseisen en opleidingsgangen officieren.

VS 2-1104/2, 3e dr. (Eind)leerdoelen officieren. Supplement.

VS 2-1104/3, 3e dr. (Eind)leerdoelen onderofficieren.

VS 2-1104/4A, 4e dr. Indelingsadviezen, vooropleidingseisen en opleidingsgan-

(51.15/106). Regeling vervoer voor rijksrekening bij verlof voor in het buitenland verblijvende militairen alsmede voor uit het buitenland afkomstige dienstplichtigen die in Nederland hun militaire dienstplicht vervullen (herdruk, oktober 1984).

Lumed 508-84 (78/177). Universitaire studiën.

Lamed 049-65 (56/54) / Lumed 540-65 (56/43). Gebruik bloedgroepkaarten en aanmaak herkenningsplaatjes (herdruk, september 1984).

Lacirc 006-84 op VS 2-1100 (91.1/2). Traditiecommissie Koninklijke landmacht.

Lamed 015-82 (55.14/43) / Lumed 514-82 (55.14/44). Lijst van autoriteiten die gerechtigd zijn tot het houden van een receptie bij commando-overdracht (herdruk, oktober 1984).

Lumed 510-84 (85/27). Aanwijzing m.b.t. dienststukken.

gen korporaals/soldaten. Vakgebied A t/m H.

VS 2-1104/4B, 4e dr. Indelingsadviezen, vooropleidingseisen en opleidingsgangen korporaals/soldaten. Vakgebied H t/m J.

VS 2-1104/4C, 4e dr. Indelingsadviezen, vooropleidingseisen en opleidingsgangen korporaals/soldaten. Vakgebied I t/m Z.

VS 2-1104/5, 1e dr. (Eind)leerdoelen beroepsofficieren. Supplement, 1e dr., behorende bij VS 2-1104/2.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

VS 2-1104/6, 1e dr. (Eind)leerdoelen beroepsonderofficieren. Supplement, 1e dr., behorende bij VS 2-1104/2.

[Deze (her)drukken waren noodzakelijk i.v.m. nieuwe opleidingseisen.]

VS 2-1547, 2e dr. Kaartlezen, uitgave 1982. [Dit herziene voorschrift bevat gegevens over militaire kaarten en het gebruik ervan, alsmede over middelen die in combinatie met deze kaarten worden gebruikt.]

VS 3-755/1, 2e dr. Handleiding NBC-verdediging. [Deze druk vervangt VS 5-755/1, 2e dr.]

VS 6-200/3, 1e dr. Het oriënteren van richtingen.

VS 6-200/4, 1e dr. Het bepalen van afstanden.

VS 6-200/7, 1e dr. Het bepalen van coördinaten.

[Nieuwe uitgaven, i.v.m. vervallen van VS 6-200/2, Boek 2, uitg. 1962.]

VS 7-304, 3e dr. Schiettabel scherp-schuttersproef pistool.

VS 7-322, 1e dr. Schiettabel mitrailleur Browning .30 inch. (Tabel 12 uit VS 2-1003/2 is hiermee vervallen.)

VS 7-336, 2e dr. Schiettabel grondmortier 120 mm voortgetrokken H. B. Raye.

[Deze drukken zijn noodzakelijk wegens gewijzigde schietopleiding en -normen.]

VS 17-146, 1e dr. De wielverkenningploeg van het verkenningpeloton. [Deze druk was noodzakelijk wegens herindeling tankbataljons.]

„Sst!“ . . . ?

MS Het is al sinds onheuglijke tijden een goed en verstandig gebruik, en een alom gehanteerde gedragslijn, dat staten passende maatregelen treffen ter bescherming van gegevens waarvan de geheimhouding door het belang van de staat of van zijn bondgenoten wordt geboden, of die tot de veiligheid van die staat of zijn bondgenoten in betrekking staan. De ratio van dergelijke maatregelen spreekt natuurlijk het duidelijkst wanneer de staat werkelijk in oorlog is. Uiteraard zal dan bijzonder streng de hand worden gehouden aan de relevante bepalingen en artikelen uit de strafwet, waarin met forse straffen wordt gedreigd tegen degenen die de veiligheid van de staat of diens bondgenoten in gevaar brengen. En bovendien wordt dan ernaar gestreefd de bevolking — alsnog — te doordringen van de noodzaak tot het in toom houden van praatlust en loslippigheid. Dat zowel de vrije democratieën als de autoritair geregeerde staten gelijkelijk te kampen hadden met hetzelfde probleem, blijkt wel hieruit dat alle oorlogvoerenden in de Tweede Wereldoorlog het nodig oordeelden voorlichtingsposters te verspreiden onder de eigen bevolking, met zinspreuken als bijvoorbeeld „Careless talk costs lives!”, of „Those who talk don't know. Those who know don't talk!”, dan wel „Achtung! Feind hört mit!”. Uit de noodzaak van zulke bewustmakingscampagnes kan bezwaarlijk anders worden geconclu-

deerd dan dat er in de vooroorlogse periode wel het een en ander had ontbroken aan de mentale oorlogsvoorbereiding. Kan daarbij ter verontschuldiging van de westelijke volkeren dan nog worden aangevoerd dat zij in zekere zin werden verrast door Hitlers agressie, voor het Derde Rijk kan een zodanig excuus in feite niet gelden omdat daar aan geheel het volk reeds lang tevoren een absolute zwijgplicht was opgelegd ten aanzien van alles wat zich daar afspeelde, zeker niet in de laatste plaats waar het de voorbereidingen in de militaire sfeer betrof.

Wie momenteel een vergelijking terzake zou willen trekken tussen de mate waarin men thans in Oost en West „security minded” is, moet wel tot de slotsom komen dat de meerderheid van de Warschau-Pactlanden zich gedraagt alsof er een werkelijke oorlogstoestand bestaat, terwijl anderszijds in het Westen de geschiedenis zich weer eens herhaalt. In het bijzonder in Nederland liggen, bij wijze van spreken, de staatsgeheimen en nationale zowel als bondgenootschappelijke veiligheidsgegevens op straat . . . voor zover zij niet door actiegroepen in het openbaar worden tentoongesteld zonder dat daartegen met de wet in de hand wordt opgetreden. Al sinds jaar en dag is het hier te lande kennelijk de gewoonste zaak van de wereld dat in allerlei publiciteitsmedia breeduit verslag wordt gedaan van wáár precies kernwapens liggen opgeslagen en welke krijgsmachtdelen en -onderdelen er zoal bij nucleaire taken zijn betrokken, liefst nog onder vermelding van de exacte gegevens daaromtrent. Ook is het grote aantallen luchtvaartenthousiasten, de zogenaamde „spotters”, blijkbaar zonder meer toegestaan nauwgezet toe te zien op de activiteiten van de Koninklijke luchtmacht op een zodanige manier dat — zoals insiders verzekeren — het mogelijk is de aantallen vliegers van elk afzonderlijk gevechtsvliegtuig precies te registreren, en in sommige gevallen zelfs nauwkeurig boek te houden van de wijze waarop de verschillende vliegers aan bod komen om hun geoefendheid op peil te houden. En of dat alles niet genoeg is, pleegt van tijd tot tijd in de *openbare* zittingen van de Staten-Generaal allerlei informatie te worden gespuid over defensieaangelegenheden door volksvertegenwoordigers van diverse politieke signatuur, terwijl toch bekend mag zijn dat op grond van art. 84 van het Wetboek van

Strafrecht „onder ambtenaren worden begrepen alle personen verkozen bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen”. Dat kan in verband met de geheimhoudingsplicht toch ontegenzeggelijk wel van groot belang worden geacht, in het bijzonder omdat in het Wetboek van Strafrecht, onder art. 44, de „ambtenaar” wordt bedreigd met een verhoging van het strafmaximum met een derde, indien hij „gebruik maakt van macht, gelegenheid of middel hem door zijn ambt geschonken”.

Het onbegrijpelijke van dat alles is evenwel, dat tegen dergelijke *schendingen van de geheimhoudingsplicht* níét wordt opgetreden. Het heeft de schijn, alsof de „vrijheid van meningsuiting” in onze dagen wordt beschouwd als een zó onaanastbaar, heilig recht dat daaraan zelfs *geen enkele beperking* zou mogen worden opgelegd, zèlfs niet als de bestaande wetten expliciet spreken van de strafbaarheid van hen die, hetzij opzettelijk, hetzij door hun schuld, geheim te houden gegevens in handen van daartoe niet gerechtigden spelen dan wel die in de openbaarheid doen geraken!

Des te verwonderlijker doet het dan aan, als ten overstaan van verontruste beroepsmilitairen die uit hoofde van hun functie op de hoogte zijn van zorgwekkende tekortkomingen en die daaraan publiekelijk uiting geven, het argument wordt gehanteerd dat *zij* de veiligheid van de staat in gevaar brengen want dat „de informatie over het legermaterieel onder meer zou worden gebruikt voor spionagedoeleinden”. Dat argument bevreemdt vooral indien het wordt geëvalueerd in het licht van de hiervoren beschreven onbegrijpelijke tolerantie. En het doet voorts nogal merkwaardig aan als de gerechtvaardigde bezorgdheid van de materieelkenners uit de militaire „doe-or-

ganisatie” door de politieke leiding inderdaad zou worden genuilkorfd met een vermanend „Sst!”, terwijl de verantwoordelijke staatssecretaris zich niet door gelijksoortige overwegingen ervan laat weerhouden aan de media te openbaren wat er schort aan de produktie van het voor de Westeuropese krijgsmachten benodigde materieel. Dat bracht hem immers tot zijn streven naar een gemeenschappelijk produceren van dat defensiematerieel . . . hoewel er voorhands nog *geen gemeenschappelijk tactisch concept* bestaat waaruit toch de eisen zouden moeten worden afgeleid waaraan de benodigde middelen dienen te voldoen en waarop de „research and development” zich mitsdien zouden moeten baseren!

Uiteraard is het verheugend wanneer de politieke leiding van Defensie blijkt geeft open oor en oog te hebben voor zo essentiële zaken als de noodzaak tot het beschermen van geclassificeerde gegevens. Díé reden voor een eventueel „Sst!” is in elk geval acceptabeler dan de — dezerzijds vanzelfsprekend níét onderschreven — insinuatie als zou de politiek verantwoordelijke bewindsman daarmee het deksel op de doofpot willen vastklinken. Het is daarom te hopen dat het thans zo opmerkelijk aan de dag gelegde inzicht in de „security”-noodzaak zich op korte termijn eveneens zal manifesteren in het initiëren van stappen die zijn vereist om een einde te kunnen maken aan de strafbare activiteiten van de velen die het zich momenteel kennelijk nog steeds mogen veroorloven de vaak langs criminele wegen verkregen informatie over staatsgeheimen triomfantelijk in de openbaarheid te brengen, met het oogmerk maximale schade toe te brengen aan de defensieorganisatie.

En dàt is toch stellig wel iets totaal anders dan de verontruste militaire technici hebben beoogd!

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op een nog nader te bepalen plaats en datum zal de vereniging, in samenwerking met het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken, voor leden en introduc e(s) een forumdiscussie organiseren over het onderwerp

De gevolgen voor Europa van het Strategic Defensive Initiative van president Reagan („Star wars”)

Deze bijeenkomst vindt naar alle waarschijnlijkheid plaats in februari; nadere gegevens zullen zo spoedig mogelijk worden bekendgemaakt, onder andere in het februarinummer van de Militaire Spectator.

drs. D. J. Bloem en prof. dr. P. Valkenburgh

Sociologisch instituut RU Groningen

Evaluatie van de uitgangspunten van de hedendaagse vredesbeweging

In dit artikel zal een beoordeling vooraf worden gegeven van de voornaamste uitgangspunten van de hedendaagse vredesbeweging. Die uitgangspunten hebben betrekking zowel op de doeleinden die de vredesbeweging nastreeft als op de middelen die daarbij worden gehanteerd. In de derde plaats zijn die uitgangspunten te vinden in het beeld van de tegenstander, het „vijandbeeld”, dat door de vredesbeweging wordt gebruikt. Deze uitgangspunten liggen ten grondslag aan het veiligheidsbeleid dat de vredesbeweging meent te moeten aanbieden als alternatief voor het traditionele beleid op het gebied van veiligheid en vrede, dat voor een aanzienlijk deel op militaire macht is gebaseerd. Nu bestaat binnen de Nederlandse vredesbeweging zeker geen eenheid van opvatting over een ander veiligheidsbeleid van het Westen. Niettemin hebben de verschillende vredesgroepen elkaar gevonden in de slagzin van het IKV: „help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland”. Die slagzin vat de doelstellingen en middelen van het beleid van de vredesbeweging beknopt samen, en kan daarom worden herleid tot een *doel-middelrelatie*. Het doel is de verwijdering

van alle kernwapens uit de wereld. Een eerste middel daartoe is eenzijdige nucleaire ontwapening van Nederland. Voorts kan uit verschillende verklaringen van de vredesbeweging worden opgemaakt dat kernwapenvrije zones in Europa en een kernwapenvrij Europa als tussendoelen van haar streven kunnen worden beschouwd.¹ Die doelen en middelen vormen het object van onze evaluatie. Het zwaartepunt van de toetsing ligt bij de instrumentele aspecten van het beleid van de vredesbeweging. De uitkomsten daarvan liggen ten grondslag aan enkele afsluitende opmerkingen over de waarde van de doelstellingen van haar beleid.

Premissen

De evaluatie van de beleidsinstrumenten betreft de *premissen* en de *implicaties* van het unilateralisme. Wij beginnen met de eerste. De eenzijdige nucleaire ontwapening berust op twee nauw met elkaar verweven veronderstellingen. In de eerste plaats wordt aangenomen dat het veiligheidsbeleid van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten zo niet uitsluitend dan toch hoofdzakelijk wordt bepaald door het gedrag van de NAVO-landen, terwijl het veiligheidsbeleid van de laatste kennelijk autonoom is. De militaire machtsontplooiing van het Warschau-Pact is ingegeven door de dreiging uit het Westen. De bewapening van het Sovjetrusische systeem is, anders gezegd, vooral een reactie op hetgeen het Westen doet. Zij kan nauwelijks worden verklaard door een „intern” bepaalde ordening van de beleidsvoorkeuren van de Russische leiders. Deze kennen in feite een hogere prioriteit toe aan andere, bijvoorbeeld civiel-economische beleidsdoelen.

De schrijvers van dit artikel, beiden behorende tot de vakgroep Empirische sociologie van het Sociologisch instituut van de Groningse Rijksuniversiteit, verrichten onderzoek naar de hedendaagse vredesbeweging en het Westelijke veiligheidsbeleid. Van hun bevindingen kon de lezer van de *Militaire Spectator* reeds kennisnemen in *Mil. Spect.* 152(1983)(1)19, (9)393, (11)506 en 153(1984)(1)13. Ditmaal presenteren zij opnieuw de resultaten van hun onderzoek, in een gedegen artikel dat kan worden gezien als een voortzetting van de voornoemde beschouwingen en analyses. Het lijdt geen twijfel of de lezer zal zich mede dank zij de hiermee verschafte informatie een verantwoorde mening kunnen vormen over de vredesbeweging, en zich aan de hand daarvan zeer goed kunnen voorbereiden op eventuele discussies waarin hij zou kunnen worden betrokken.

¹ Voor een beknopt overzicht van doelen en middelen zie: M. J. Faber e.s. (red.) — *Zes jaar IKV-campagne*. Amersfoort (1983).

Daarom zal, aldus de tweede premisse, een teken van goede wil van Westelijke zijde worden gehonoreerd met een terughoudender veiligheidsbeleid van het Warschau-Pact.² Het geloof in de effectiviteit van Westelijke „Vorleistungen” vloeit logisch voort uit de eerste veronderstelling. In het bijzonder eenzijdige wapenvermindering zou in de landen van het Warschau-Pact navolging vinden. Deze premisse kan kortweg worden samengevat als „wie goed doet, goed ontmoet”. De sleutel tot betere betrekkingen tussen Oost en West, tot doorbreking van de bewapeningswedloop en tot internationale ontspanning en een stabiele vredesstructuur is het schenken van vertrouwen om vertrouwen te winnen. Zij vertoont een zekere gelijkenis met de grondslagen van de Amerikaanse politiek jegens de Sovjet-Unie in de periode van 1933 tot 1946. Ook de Westelijke ontspanningspolitiek sinds het einde van de jaren '60 wortelde in belangrijke mate in soortgelijke opvattingen. Beiderlei beleid heeft niet de gewenste effecten gehad. Het leidde in beide gevallen tot een grote desillusie aan Westelijke zijde.

Wij zijn van mening, dat ook het unilateralisme niet de beoogde effecten zal hebben. Om onze opvatting te staven, moeten wij terugkeren naar de eerste premisse. Deze is ten dele onhoudbaar. Het veiligheidsbeleid van de Sovjet-Unie wordt evenals dat van andere staten zeker mede bepaald door veranderingen van de machtsverhoudingen in het internationale politieke systeem. Deze *externe* determinanten vestigen de aandacht op de *overeenkomsten* in het gedrag van staten van diverse politieke signatuur. De buitenlandse politiek van elke soevereine staat is echter tevens afhankelijk van interne eigenschappen. Dat geldt voor de Westelijke staten; het geldt eveneens voor de Sovjet-Unie.³ De *interne* determinanten werpen licht op de *verschillen* in de drijfveren achter het gedrag van staten.⁴ Daarom moet worden nagegaan, welke interne kenmerken de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie beïnvloeden.

² Vgl. A. Kovács — Vredesbewegingen in Oost en West. *Tirade* (1983)(27)549-550.

³ Wij beperken ons tot de determinanten van het externe gedrag van de Sovjet-Unie. Haar politiek bepaalt de marges van het buitenlandse beleid van de overige Warschau-Pactlanden. Krachtens de Brezjnevdctrine van 1968 is hun soevereiniteit uiterst beperkt.

⁴ Dit „model” is ontleend aan J. Spanier — *Games nations play*. New York (1981)10-33.

Wij willen ons hier bepalen tot enkele kenmerken van het politieke regime van het Sovjetrussische systeem. Het zijn de *legitimeringsgronden* van de ongebreidelde macht van de communistische partij en haar organen en de *ideologie* van de Russische leiders. Deze determineren in hoge mate het buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie. Het marxisme-leninisme wordt bovendien weerspiegeld in het *militaire denken* van de Sovjet-Unie en heeft als zodanig belangrijke consequenties voor haar veiligheidsbeleid. Derhalve dient ook het militaire denken de nodige aandacht te krijgen.

Legitimering en vijandschap

Sinds de revolutie van 1917 is de consolidering van het nieuwe communistische bewind een belangrijk streven van de Russische leiders geweest. In de gedachtenwereld en de aard van de ideologie van de communistische machthebbers ligt nu eenmaal opgesloten, dat geen enkele vorm van oppositie kan worden erkend en toegelaten. Een dergelijke oppositie kan theoretisch alleen maar voortkomen uit de vijandige krachten van het afstervende kapitalisme. Daarom zijn de handhaving en versterking van het politieke regime met zijn gecentraliseerde en repressieve machtsstructuur van oudsher gelegitimeerd door strijd tegen de dreiging van de immer nog aanwezige restanten van het kapitalisme. Zolang er nog overblijfselen van het kapitalisme in Rusland zelf waren, kon de verantwoordelijkheid voor de handhaving van de totalitaire communistische dictatuur daar worden gelegd. Toen de binnenlandse kapitalistische krachten langzaam maar zeker werden geliquideerd, viel die legitimeringsgrond weg. Deze ontwikkeling, aldus Kennan,

... created one of the most basic of the compulsions which came to act upon the Soviet regime: since capitalism no longer existed in Russia and since it could not be admitted that there could be serious or widespread opposition to the Kremlin springing spontaneously from the liberated masses under its authority, it became necessary to justify the retention of the dictatorship by stressing the menace of capitalism abroad.⁵

Deze nieuwe legitimeringsgrond kreeg al in een

⁵ G. F. Kennan — *The sources of Soviet conduct. American diplomacy: 1900-1950*. Chicago (1951)112.

vroeg stadium gestalte. In de loop van de jaren '20 rechtvaardigde Stalin het handhaven van onderdrukingsorganen als de geheime politie en het leger door te wijzen op de dreiging van de „kapitalistische omsingeling” van de Sovjetrussische staat. Daarin is sindsdien geen verandering gekomen. Nog steeds worden dan ook alle oppositionele krachten in de Sovjet-Unie consequent geschilderd als „agenten van de imperialistische staten”. De vijandige bejegening van de buitenwereld is een existentiële voorwaarde voor het Sovjetrussische regime. Deze gevolgtrekking vindt men ook bij Ulam.⁶ Hij stelt dat de onafgebroken strijd met een fundamenteel vijandige buitenwereld een van de belangrijkste legitimeringsgronden van het Sovjetrussische systeem vormt. De gehele interne machtsstructuur wordt gerechtvaardigd door een overdreven nadruk op vermeende of werkelijke bedreigingen van buitenaf. Dat alles maakt het de Russische leiders onmogelijk hun buitenlandse politiek grondig te veranderen. Zij zijn niet in staat een werkelijke internationale ontspanning en een duurzame stabiele internationale orde te bevorderen. De ontkenning van de internationale status quo is een *raison d'être* van het totalitarisme van de Sovjet-Unie. Elders heeft Ulam deze samenhang als volgt verwoord:

*The battle to preserve Soviet ideology in the USSR and with it the rationale of the totalitarian system is thus being fought in a world context, and the spread of Soviet ideology, influence and prestige throughout the world becomes increasingly crucial to the preservation of the Soviet system as we know it.*⁷

In het totalitarisme van de Sovjet-Unie zijn de nimmer te voltooien interne vervolging en onderdrukking van elke oppositie en de externe agressiviteit onverbrekkelijk met elkaar verbonden. De dynamiek van de totalitaire repressie leidt tot de dynamiek van de totalitaire expansie van de macht.⁸

Ideologie en Sovjetrussisch beleid

Beide, die interne onderdrukking en de externe

⁶ A. B. Ulam — *Expansion and coexistence*. New York (1974)728-729.

⁷ A. B. Ulam — Soviet ideology and Soviet foreign policy, in: E. P. Hoffman en F. J. Fléron (eds.) — *The conduct of Soviet foreign policy*. Hawthorne NJ (1980)142.

⁸ Zie ook: F. A. M. Altling von Geusau — De toekomst der Europese veiligheid. *Civis Mundi* (1983)(5)163.

machtsuitoefening, worden gelegitimeerd door de ideologie die aan het Sovjetrussische systeem ten grondslag ligt. Die ideologie, te weten het marxisme-leninisme, is een belangrijke factor in de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie. Voor een goed begrip van de betekenis van die ideologie moet worden uitgegaan van de verschillende elementen, waaruit het marxisme-leninisme volgens de Sovjetrussische definitie is opgebouwd.⁹ Deze bestanddelen komen overeen met een veelvoud van functies, die door de ideologie worden vervuld.¹⁰

Een eerste is de zogenaamde *analytische* of *cognitieve* functie van het marxisme-leninisme. Die betreft de ideologie als „Weltanschauung” of referentiekader, waarmee de communistische leiders de internationale politiek waarnemen, analyseren en interpreteren. Het begrippenkader probeert een antwoord te geven op vragen als: wat zijn de moverende krachten achter de internationale politiek, wat zijn de dieper liggende oorzaken van internationale conflicten en welke factoren bevorderen politieke stabiliteit en instabiliteit?

Volgens het wereldbeeld van de Sovjetrussische leiders is de internationale politiek net als de intranationale politiek een strijd tussen klassen. De internationale politiek is in essentie een conflict tussen staten die worden geregeerd door antagonistische klassen, tussen socialistische en imperialistische landen. Die strijd leidt onvermijdelijk tot de ondergang van de laatste. Het is de plicht van het proletariaat de vernietiging van de imperialistische staten te bevorderen en de macht in eigen hand te nemen. Voordat dit tijdstip is aangebroken, kan er van blijvende vrede geen sprake zijn. Werkelijke vrede is pas mogelijk na de eliminering van het imperialisme. De ideologie leert de Russische leiders dat de Westelijke staten erop uit zijn hun land te vernietigen en daartoe een oorlog voorbereiden.¹¹ Hun houding jegens het Westen grenst aan paranoia. Overigens betekent dat

⁹ Deze zijn het dialectisch materialisme, het historisch materialisme, de politieke economie, het wetenschappelijke communisme, en de geschiedenis van de CPSU; zie o.a.: *Wissenschaftlicher Kommunismus; Lehrbuch für das marx.-len. Grundlagenstudium*. Berlijn (1977).

¹⁰ Vgl. H. Adomeit — *Die Sowjetmacht in internationalen Krisen und Konflikten*. Baden-Baden (1983)448-449.

¹¹ Zie maarschalk V. D. Sokolowski — *Soviet military strategy*. Londen (1975)284: „The imperialists are preparing war against our country, a war of general destruction and mass annihilation of the population, using nuclear weapons”.

geenszins dat er geen overeenkomsten met de imperialistische vijand mogelijk zouden zijn. Dergelijke overeenkomsten hebben echter, zoals wij nog zullen zien, een tijdelijk en tactisch karakter. Zij maken deel uit van de onverzoenlijke strijd tussen socialisme en imperialisme.

Het centrale element in het wereldbeeld van de Russische leiders, de onverzoenlijke tegenstelling tussen socialisme en imperialisme, heeft diepgaande implicaties voor het gedrag van de Sovjet-Unie als lid van de internationale samenleving. Het houdt in, dat:

*. . . there can never be on Moscow's side any sincere assumption of a community of aims between the Soviet Union and powers which are regarded as capitalism. It must invariably be assumed in Moscow that the aims of the capitalist world are antagonistic to the Soviet regime, and, therefore, to the interests of the peoples it controls. If the Soviet Government occasionally sets its signature to documents which would indicate the contrary, this is to be regarded as a tactical maneuver permissible in dealing with the enemy (who is without honor) and should be taken in the spirit of caveat emptor. Basically, the antagonism remains. It is postulated. And from it flow many of the phenomena which we find disturbing in the Kremlin's conduct of foreign policy: the secretiveness, the lack of frankness, the duplicity, the war suspiciousness, and the basic unfriendliness of purpose.*¹²

Deze woorden zijn geschreven vóór onze ervaringen met de Koude Oorlog, de Oost-Westdétente en de tragische afloop van de pogingen van de Oosteuropese volkeren zich te bevrijden. Inmiddels weten wij dat Kennan destijds het teleurstellend geringe vermogen van de Russische leiders, hun heerschappij te liberaliseren en de ontspanningspolitiek van het Westen te beantwoorden, goed heeft onderkend. Als zodanig heeft zijn analyse van het gedrag van de Sovjet-Unie niets aan betekenis ingeboet. De interne systeemkenmerken hebben altijd de ruimte voor een toenadering tot het Westen drastisch beperkt. Zolang het interne karakter van het politieke regime van de Sovjet-Unie niet verandert, zal haar buitenlandse politiek zich niet fundamenteel wijzigen.

Tot de cognitieve component van het marxisme-leninisme behoort ook het geloof in de inherente

¹² Zie 5, blz. 115.

slachtheid van het kapitalisme als instrument van uitbuiting en onderdrukking van de werkende klasse. Aangezien het gedrag van elke staat wordt bepaald door objectieve, i.c. economische, krachten, zijn de Westelijke landen bij voorbaat niet in staat iets goeds te doen. De leiders van de Sovjet-Unie hebben de „imperialistische” staten dan ook nimmer beoordeeld op hetgeen zij *doen*, hun vijandschap is uitsluitend gebaseerd op wat deze landen *zijn*, ongeacht het beleid dat zij voeren. De regeringen van de „imperialistische” staten zijn per definitie niet in staat welbewust iets te doen dat tevens gunstig is voor het Sovjetrussische systeem. In de Russische massamedia en geschiedschrijving zal men nog steeds tevergeefs zoeken naar een passage waarin een Westelijke staat wordt geprezen. Bohlen, net als Kennan een uitstekend kenner van het Sovjetrussische systeem en een voormalig ambassadeur in Moskou, heeft een en ander als volgt verwoord:

*It did not make any difference what the capitalist countries did; the mere fact that they were capitalist made them the object of continuous hostility on the part of the Soviet rulers. (. . .) The cold war turned against America as a part of the basic and unwavering hostility which the Bolsheviks have always displayed against capitalist countries. (. . .) In the forty years that I have been reading the Soviet press, I have never seen any worthy or decent sentiments attributed to the United States government. Any action we have taken, no matter how civilized and progressive, is judged on the basic premise that all capitalism is evil and anything good that comes out of it is only apparently so.*¹³

Ook Kennan toont aan, dat het loutere bestaan van kapitalistische staten de bron is van de vijandigheid van de zijde van de Russische leiders.¹⁴ Alle beleidsdaden die getuigen van goede intenties en welwillendheid jegens de Sovjet-Unie en haar bondgenoten, worden daarom toegeschreven aan minder eerbare drijfveren. Zij zijn afgedwongen door bepaalde omstandigheden, het gevolg van kortzichtigheid of een verlaat toegeven aan de druk van de publieke opinie, of hebben allerlei sinistere bijbedoelingen. Een van de treffendste

¹³ C. E. Bohlen — *Witness to history 1929-1969*. New York (1973)271-273.

¹⁴ G. F. Kennan — *Russia and the West*. Boston (1960)181-185.

voorbeelden van deze visie op het Westen is naar onze mening nog steeds de Sovjetrussische geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog. Die schildert ook nu nog de motieven van Engeland en Amerika, de toenmalige bondgenoten van de Sovjet-Unie, als sinister, laakbaar en in feite weinig verhevener dan die van Hitler.¹⁵

Ideologie en vijandschap

In de bovenstaande opmerkingen komt eigenlijk al tot uitdrukking dat de cognitieve component van de ideologie ook het Sovjetrussische vijandbeeld van het Westen omvat. Het is van belang een ogenblik stil te staan bij de rol van de vijandbeelden in de Oost-Westverhoudingen. De invloed van het in stand houden van een vijandbeeld op de spanningen tussen Oost en West en de daarmee gepaard gaande bewapeningswedloop is een steeds terugkerend thema in de verklaringen van de vredesbeweging. Al in een vroeg stadium heet het, dat in het Westen een vijandbeeld wordt bestendigd om de uitbreiding van de defensie te rechtvaardigen en het afschrikkingsevenwicht te handhaven.¹⁶ Daarom, zo gaat men verder, duiden er telkens berichten op over de groeiende macht van de Sovjet-Unie, terwijl er eigenlijk niets meer gebeurt dan een geleidelijk verminderen van een tot dusver bestaand militair overwicht van het Westen. Daarmee wordt gesuggereerd dat de dreiging van het Sovjetrussische systeem alleen maar bestaat in een vijandbeeld aan Westelijke zijde, dat elke reële grondslag ontbeert. De ophefing of doorbreking van de vijandbeelden zal derhalve een bijdrage leveren tot de reductie van internationale spanningen en het afremmen van de wapenwedloop. In dat verband zegt het IKV over het Sovjetrussische vijandbeeld van het Westen het volgende:

*Het valt aan te nemen, dat een dergelijk proces ook in de Sovjet-Unie bijdraagt tot de uitbreiding van het vijandbeeld en de bewapening.*¹⁷

Blijkbaar ontbreekt het het IKV aan enigerlei kennis van het Sovjetrussische vijandbeeld. Het

¹⁵ in: *Geschiede der KPdSU*. Berlijn (1978)507-514, 528-582; en I.C. Bagramjan — *Geschiede der Kriegskunst*. Berlijn (1982)139 e.v.

¹⁶ IKV — Veilig Europa. *Cahiers voor vredesvraagstukken* (1972)(11)7.

¹⁷ Zie ¹⁶, blz. 7.

neemt, zomaar, aan dat er sprake is van een identiteit van de aard en bepaaldheid van de vijandbeelden in Oost en West.¹⁸ Dat is een ernstige misvatting. De beide verschillen fundamenteel. De verschillen zijn op treffende wijze door Kennan belicht. Hij zegt erover:

After all (. . .) were not the Western governments equally hostile to Russia? Did they not attempt to overthrow the Soviet regime by their intervention in 1918-1919? Could the challenge to existing concepts of international relations properly be laid only at the Soviet door? Was not the Western rejection of socialism as a conceivable governmental system just as important in the breakdown of the established theory of international life as the Soviet reaction of capitalism?

It is my belief that the answer to these questions is 'No'. Any unclarity on this point can lead to a grievous misunderstanding of some of the basic elements of Soviet-Western relations. There were, in those initial years of Soviet power, some very significant differences between anti-Sovietism in the West and the hostility which the Soviet leaders entertained for the Western powers. This hostility from the communist side is preconceived, ideological, deductive. In the minds of the Soviet leaders, it long predated the communist seizure of power in Russia. Anti-Sovietism in the West, on the other hand, was largely a confused, astonished, and indignant reaction to the first acts of the Soviet regime. Many people in the Western governments came to hate the Soviet leaders for what they did. The communists, on the other hand, hated the Western governments for what they were, regardless of what they did. They entertained this feeling long before there was even any socialistic state for the capitalists to do anything to. Their hatred did not vary according to the complexion of policies of actions of the

¹⁸ Deze uitspraken staan niet alleen. Typerend voor de kritiek op en verwerping van het Westelijke veiligheidsbeleid is, dat deze niet berusten op enigerlei kennis van het Sovjetrussische systeem. De „kennis” beperkt zich tot enkele veronderstellingen en een spiegelbeelddenken. Men doet alsof de beleidsvorming in de Sovjet-Unie dezelfde is als in democratische staten. Vandaar ook de onbegrijpelijke oproep aan de Oost-Europeanen, een vredesbeweging te vormen. Wij willen hier slechts wijzen op de illusiepolitiek van de vredesbeweging. Aan een diepgaande analyse van het Sovjetrussische systeem is de vredesbeweging nog niet toegekomen. Zie hiervoor ook ² en M. Korzec — Oost-Europa, pacifisme en het satansdenken, in: *Transaktie* (1983)(3)233-238.

individual noncommunist governments. It never has. (. . .)

Surely, this approach cannot be equated with that of the pragmatic West, where for forty years the argument over the attitude to be taken toward Soviet power has revolved around the questions of interpretation of the behavior of the Soviet regime. (. . .) Had the Soviet leaders contented themselves from the outset with saying that they felt that they knew what was good for Russia, and refrained from taking positions on what was good for other countries, Western hostility to the Soviet Union would never have been what it has been. The issue has never been, and is not today, the right of the Russian people to have a socialistic ordering of society if they so wish; the issue is how a government which happens to be socialistic is going to behave in relation to its world environment.¹⁹

Kennan maakt ons duidelijk, dat het Westelijke vijandbeeld van de Sovjet-Unie overwegend empirisch en pragmatisch is. De inhoud ervan varieert met de interne en externe daden van de communistische leiders. Het Sovjetrussische vijandbeeld van het Westen daarentegen ligt vast.

Het is vooringenomen, ideologisch en deductief van aard. Als zodanig is het onafhankelijk van de daden van het Westen. Het propageren van een agressief en onverzoenlijk vijandenken is een integraal element van het Sovjetrussische systeem.²⁰ Daarom veronderstelt de doorbreking van dat vijandbeeld een ingrijpende verandering van het Sovjetrussische systeem zelf.

Het Sovjetrussische vijandbeeld is dan ook nimmer veranderd. Dat geldt ook voor de periode van de Oost-Westdétente, die volgde op de Koude Oorlog. De bovenstaande opmerkingen over het vijandbeeld kunnen derhalve niet worden afgedaan als koude-oorlogsretoriek. Bohlen zegt daarover:

It seems fashionable nowadays to conclude that the cold war is over. I do not see how anyone can reach this conclusion if he takes the trouble to read the Soviet press or speeches of Soviet leaders and to examine the daily drumfire of Soviet propaganda that is directed against the US.²¹

Dat betreft evenzeer de Westeuropese landen. In

¹⁹ Zie ¹⁴, blz. 181-183.

²⁰ Zie Korzec (¹⁸), blz. 237-238.

²¹ Zie ¹³, blz. 273.

het tijdperk van de internationale ontspanning was er zelfs sprake van een herleving van een ideologisch fundamentalisme in het Sovjetblok. Het ontspanningsproces van de jaren '70 ging hand in hand met de ideologische verharding, die onder meer tot uiting kwam in een negatiever vijandbeeld van het Westen in de Russische pers.²²

De Sovjetrussische leiders kunnen het ideologische vijandbeeld niet opgeven, omdat zij alleen daarmee al de legitimiteit van het politieke regime zouden ondergraven. Het illustreert eens te meer dat de ruimte voor een toenadering tot het Westen beperkt is. Wij stuiten hier op een der paradoxen van de détente, die de veronderstellingen van de vredesbeweging niet kunnen oplossen.

Overigens vinden wij in het voorgaande ook een deel van het antwoord op de vraag, waarom „een niet-bedreigend, maar verder onafhankelijk West-Europa voor de Russen aanleiding zou zijn om met hun divisies te gaan dreigen”.²³ Het loutere bestaan van een kapitalistisch West-Europa wordt, ongeacht zijn internationaal-politieke status en de aard van zijn defensie, door Moskou gezien als een bedreiging. Daarom zijn voorstellen voor een non-provocatieve defensie ook betrekkelijk zinloos. Alleen al het bestaan van West-Europa wordt beschouwd als een provocatie. Voor de Sovjet-Unie zijn de Westeuropese staten per definitie vijanden, die ten minste ideologisch moeten worden bestreden. Het is een illusie te denken, dat met het vertrek van de Amerikanen betrekkingen tussen de Sovjet-Unie en West-Europa zouden ontstaan die stroken met de Westelijke concepties van internationale relaties.²⁴ De pleidooien voor neutralisme en unilateralisme gaan eraan voorbij, dat de internationale spanningen en de precaire vrede voor een belangrijk deel voortkomen uit de kenmerken van het Sovjetrussische systeem.

Starheid en flexibiliteit

De invloed van het marxisme-leninisme op de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie wordt door de vredesbeweging op zijn zachtst gezegd veronachtzaamd. Daarin staat zij overigens niet al-

²² W. P. v.d. Bercken — *Het beeld van het Westen in de Sovjetpers*. Groningen (1980) 152 e.v.

²³ Zie ¹⁶, blz. 12.

²⁴ Zie ook M. v.d. Heuvel — Russen worden nooit echt goede burens, in: *Volkskrant* (1984) (24 jan). Het neutrale en kernwapenvrije Zweden moge hier tot voorbeeld strekken.

leen. Ook van wetenschappelijke zijde is wel be-
toogd dat de Sovjet-Unie zich primair laat leiden
door de staatsraison. Nationale veiligheidsbelan-
gen zouden vrijwel de enige drijfveren achter haar
veiligheidsbeleid zijn. Maar buitenlandse politiek
heeft net als de Westelijke staten een overwegend
pragmatisch karakter.²⁵

In zekere zin is dat spiegelbeelddenken wel begrij-
pelijk. De ideologie wordt namelijk nagenoeg uit-
sluitend geïdentificeerd met de zogenaamde *revo-
lutionaire, utopische of zendingsfunctie*, d.w.z.
met de ideologie als de plicht van de Sovjet-Unie
een klassenloze samenleving op mondiaal niveau
te bevorderen. Voorts wordt „ideologisch” in het
Westelijke denken dikwijls geassocieerd met in-
flexibel, avontuurlijk en blind voor risico's. Dat
wordt dan lijnrecht tegenover pragmatisch en rea-
listisch geplaatst. Of de Sovjet-Unie zich naar bui-
ten toe conform de ideologie gedraagt, hangt ver-
volgens af van de bereidheid haar macht onder alle
omstandigheden en met alle, vooral ook *militaire*,
middelen veilig te stellen en uit te breiden. Aange-
zien de buitenlandse politiek nauwelijks aan dit
beeld beantwoordt, ja zelfs kan worden geken-
schetst als omzichtig, buigzaam en realistisch,
moet men wel concluderen, dat de ideologie als
drijfveer achter het beleid is geërodeerd. Op die
gedachtengang is de these van de „erosie of het
einde van de ideologie” gebaseerd. Volgens deze
these heeft het marxisme-leninisme alleen nog
maar een *legitimerende* functie. Het is geworden
tot een zuivere rechtvaardigingsideologie.

Die gevolgtrekking is onjuist. In de eerste plaats
zijn de legitimerende en de revolutionaire functies
van de Sovjetrussische ideologie niet te scheiden.

Er is al op gewezen dat de legitimering van het
Sovjetrussische systeem in toenemende mate wor-
telt in de expansie van zijn invloed. Beide functies
veronderstellen elkaar.²⁶ In de tweede plaats gaat
de conclusie voorbij aan de *tactische* functie van
het marxisme-leninisme. Deze betreft de ideolo-
gie als verbinding tussen theorie en praktijk en
houdt zich bezig met de strategie en tactiek van de
communistische revolutie. Zij toetst de uiteinde-
lijke doelstellingen van de ideologie telkenmale
aan de omstandigheden van een gegeven tijdperk.

²⁵ Zie o.a. W. W. Kulski — *The Soviet Union in world affairs: a
documented analysis, 1964-1972*. Syracuse NY (1973). Zie ook
de discussie in 7, blz. 91-213.

²⁶ Zie 10, blz. 451-453.

Aan de hand van die toetsing worden de prioritei-
ten van de buitenlandse politiek „wetenschappe-
lijk” uitgewerkt. Daartoe behoort het streven in-
zicht te verwerven in de hoofdtendensen van een
gegeven periode in de wereldpolitiek en op grond
daarvan de inhoud van de „vreedzame coëxisten-
tie” nader te bepalen. De aard van de laatste is
mede afhankelijk van de „correlatie van krach-
ten” tussen socialisme en imperialisme. Een es-
sentieel bestanddeel van de krachtenverhouding
is, zoals wij zullen zien, de militaire macht. Bij de
vervulling van de taakstellingen van de buiten-
landse politiek moet een leninistische koers wor-
den genomen. De door Lenin geformuleerde en
door zijn opvolgers verder ontwikkelde tactieken
dienen te worden gehanteerd.

De tactische functie is een belangrijk element van
de Sovjetrussische ideologie. Zij vloeit eigenlijk
onmiddellijk voort uit de theorie van de onvermij-
delijkheid van de vernietiging van het kapitalisme.
De Russische leiders zijn ervan overtuigd dat zij
de geschiedenis aan hun zijde hebben. Er is der-
halve geen dwingende noodzaak dat proces onder
alle omstandigheden en met alle denkbare mid-
delen te versnellen.

*The forces of progress can take their time in prepa-
ring the final coup de grâce (. . .) the Kremlin is
under no ideological compulsion to accomplish its
purposes in a hurry. Like the Church, it is dealing
in ideological concepts which are of long-term vali-
dity, and it can afford to be patient. It has no right to
risk the existing achievements of the revolution for
the sake of vain baubles in the future. (. . .) Thus
the Kremlin has no compunction about retreating in
the face of superior force. And being under the
compulsion of no timetable, it does not get panicky
under the necessity for such a retreat. Its political
action is a fluid stream which moves constantly,
wherever it is permitted to move, toward a given
goal. Its main concern is to make sure that it has fil-
led every nook and cranny available to it in the ba-
sin of world power. But if it finds unassailable bar-
riers to its path, it accepts these philosophically and
accommodates itself to them. The main thing is that
there should always be pressure, increasing con-
stant pressure, toward the desired goal. There is no
trace of any feeling in Soviet psychology that the
goal must be reached at any given time.*²⁷

²⁷ Zie 5, blz. 116-118.

De geschriften van Lenin zelf leren de noodzaak van grote omzichtigheid en flexibiliteit in het nastreven van communistische doeleinden. Premature en avonturistische projecten in andere landen, die de macht van het Sovjetrussische systeem kunnen ondermijnen, vormen een onvergeeflijke en contrarevolutionaire daad. De zaak van het socialisme is de handhaving en versterking van de Russische macht, zoals die door Moskou wordt gedefinieerd. Van vitaal belang is dat het systeem, de oase van macht die reeds is verworven, wordt gelouterd en verdedigd door alle goede communisten.²⁸ Een wezenlijk principe van de leninistische tactiek is dat van „divide et impera”. Zolang een tegenstander sterk is, kan hij slechts worden gedwongen door het aanwakkeren en exploiteren van de interne contradicties in het imperialistische kamp.²⁹

De politiek van Sovjet-Rusland heeft dan ook van meet af strategische starheid weten te koppelen aan tactische flexibiliteit.³⁰ Dat betekent, dat de Sovjet-Unie ter wille van de opbouw en uitbreiding van haar macht vreedzame coëxistentie en overeenkomsten met de imperialistische vijand niet afwijst. Dat zijn evenwel tactische zetten en zij hebben als zodanig een tijdelijk karakter. Zij doen op geen enkele wijze afbreuk aan de uiteindelijke doelstellingen van het communisme. De vraag is niet, of de doelstellingen moeten worden losgelaten, maar hoe zij het beste kunnen worden gerealiseerd. De strijd met het imperialisme kan niet worden opgegeven. Die vindt immers zijn oorsprong in objectieve, economische verhoudingen. De uitkomst van de strijd ligt vast. Alleen de strijdmiddelen zijn flexibel en onderhandelingen, overeenkomsten en samenwerking zijn dan ook

²⁸ Hoever de communistische leiders zich daarvoor willen terugtrekken, wordt geïllustreerd door de vrede van Brest-Litovsk waarbij grote gebiedsdelen van Rusland werden afgestaan. Het tijdelijke en tactische karakter van dat vredesverdrag blijkt uit Lenins rechtvaardiging ervan. De Russische staat had het verdrag gesloten, niet de communistische partij! De partij was derhalve niet eraan gebonden.

²⁹ V. I. Lenin — „Left-wing” communism, an infantile disorder: a popular essay in Marxist strategy and tactics. *Selected works*, dl 3. Moskou (1971)345-430. Het non-agressiepact van 1939 vloeit direct uit deze tactiek voort. Het pact had voor de Sovjet-Unie geen primair defensieve oogmerken en niet de bedoeling buiten de oorlog te blijven. Het moest de oorlog tussen de imperialistische staten bevorderen en zodra de partijen elkaar voldoende hadden verzwakt, zou de Sovjet-Unie interveniëren; Vgl. G. F. Kennan — *Memoirs 1925-1950*. New York (1983)71 e.v.

³⁰ Zie ⁶, blz. 727-728.

vormen van strijd tussen socialisme en imperialisme. Doctrinaire starheid sluit tactische buigzaamheid niet uit en korte-termijndoelstellingen kunnen ondergeschikt zijn aan ideologisch gefundeerde doelstellingen:

*In a certain sense, all politics, ideological or not, tend to be concerned first of all with short-term considerations. But there is a difference between policies which appertain to nothing else, and those which take long-term considerations, ideological or other, as their frame of reference. To confuse the two as 'pragmatic' in the same sense is to misunderstand the character of Soviet policies in the past and in the present.*³¹

Flexibiliteit en détente

In het verleden kende het beleid van de Sovjet-Unie tal van intra- en internationaal-politieke adempauzes of wapenstilstanden in de strijd met de imperialistische vijand, variërende van de Nieuwe Economische Politiek van 1921 tot 1928 tot het Non-agressiepact van 1939 met het Derde Rijk, de aartsvijand van het communisme. Een recent voorbeeld van zo'n adempauze is de ontwikkeling in Polen in 1981. De aanzetten tot democratisering en hun ogenschijnlijke legitimering door de overeenkomsten tussen de Poolse regering en de vrije vakbonden hebben bij de vredesbeweging hoge verwachtingen gewekt. De gebeurtenissen in december 1981 toonden aan dat die verwachtingen misplaatst waren. Zij hebben grote verwarring in de gelederen van de vredesgroepen gesticht. Hier wreekt zich het eerder gesignaleerde totale gebrek aan kennis van het Sovjetrussische systeem. Het verklaart de miskennis van de tactische flexibiliteit van de communistische politiek. De overeenkomsten met de vrije vakbonden vormden voor de communistische leiders slechts een tactische terugtocht, die tot doel had de absolute macht van hun partij te herstellen. Die tijdelijke terugtrekking werd dan ook gevolgd door de opmars van het militaire bewind.

Ook de détente is in brede kring gehouden voor een fundamentele verandering van de Sovjetrussische buitenlandse politiek: met haar ontspanningspolitiek zou de Sovjet-Unie zich oriënteren

³¹ L. Labeledz — Ideology and Soviet foreign policy. *Adelphi Papers* (1979)(151)38.

op de internationale status quo. Voor de vredesbeweging is de ontspanningspolitiek dan ook geworden tot een belangrijk instrument voor het terugdringen van de rol van kernwapens. Ontspanning en nucleaire afschrikking, aldus het IKV, liggen aan weerszijden van het vriespunt.³² Daar manifesteert zich eveneens en opnieuw het gebrek aan kennis van het Sovjetrussische systeem. De vredesbeweging realiseert zich niet dat internationale ontspanning voor de Sovjet-Unie een geheel andere betekenis heeft dan in het Westen. Zij beseft evenmin dat de Sovjet-Unie geen werkelijke ontspanning kan bevorderen zolang de interne kenmerken van haar systeem zich niet drastisch wijzigen.

Uit vele officiële verklaringen van Sovjetrussische zijde blijkt, dat de détente slechts een tactische koerswijziging is die hoe dan ook geen afbreuk doet aan de traditionele revolutionaire doelstellingen van de Sovjet-Unie. De détente baant derhalve geen weg voor een duurzame *modus vivendi* tussen Oost en West:

*Paceful coexistence does not spell an end to the struggle between the two world social systems. The struggle will continue between the proletariat and the bourgeoisie, between world Socialism and Imperialism, up to the complete and final victory of Communism on a world-wide scale.*³³

Internationale ontspanning betekent geen beëindiging van de strijd tussen socialisme en imperialisme; alleen de vormen van strijd worden aangepast aan veranderde omstandigheden. De détente is vooral gericht op het vermijden van een totale oorlog. De ideologische en politieke strijd wordt echter geïntensiveerd. De détente kan de wetten van de klassenstrijd niet ongedaan maken. Zij is een oorlog op alle fronten, die wordt gevoerd onder de bescherming van een militaire wapenstilstand. Gegeven de huidige vernietigende kracht van de nucleaire arsenalen in Oost en West is de détente een uiterst rationele politiek om de internationale status quo ten gunste van het socialisme te veranderen.

³² M. J. Faber en L. Hogebrink — Hoe krijgen we greep op het afschrikkingssysteem? *IKV-Kernblad* (1983)(dec)10; ook: In afwachting van de defensienota. *IKV-Kernschrift* (1983)30.

³³ F. Ryshenko — Peaceful coexistence and the class struggle, in: I. Greig — *They mean what they say - a compilation of Soviet statements*. Londen (1981)46. Zie voorts: The Brezhnev report, in: R. Pranger (ed.) — *Détente and defense*. Washington (1976)178-189.

Met de détente beoogt de Sovjet-Unie het Westen te verzwakken. Het losweken van West-Europa van Amerika is een essentiële stap in die richting.³⁴ In dat opzicht zijn de hoofddoelstellingen van haar beleid sinds 1945 niet veranderd. Alleen de tactiek is gewijzigd. Wat de Sovjet-Unie met de „ijzeren vuist” van de Koude Oorlog niet vermocht te bereiken, zou moeten worden gerealiseerd met de „fluwelen handschoen” van de ontspanning, aldus Brezjnejev in een toespraak tot communistische leiders in Praag:

*We are archieving with détente what our predecessors have been unable to achieve using the fist. (. . .) By 1985, (. . .) we will have achieved most of our objectives in Western Europe (. . .) Come 1985, we will be able to extend our will wherever we need to. (. . .).*³⁵

Hiervoor is al vermeld dat de internationale ontspanning gepaard ging met ideologische verharding en een negatiever vijandbeeld van het Westen. Het tijdvak van de détente kent meer paradoxen. De interne liberalisering onder Chroesjtjov werd afgebroken en gevolgd door een meedogenloze repressie van de democratische oppositie.³⁶ Aan het begin van het ontspanningsproces heeft de Sovjet-Unie met de Brezjnevdoctrine haar greep op de Warschau-Pactlanden verstevigd en alle hoop op een werkelijke soevereiniteit van die staten de bodem ingeslagen.

De premissen van het beleid dat door de vredesbeweging wordt voorgestaan, kunnen deze paradoxen niet oplossen. Een zachte lijn in de buitenlandse politiek van het Westen leidt niet zomaar tot een liberalisering van het Sovjetrussische systeem. Het omgekeerde is evenmin houdbaar.³⁷ De veronderstellingen bieden ook geen verklaring van de weergaloze militaire opbouw en de geografische expansie van de Sovjet-Unie tijdens de détente. De militaire machtsontplooiing sinds het einde van de jaren '60 is aanzienlijk groter dan tijdens de Koude Oorlog. De jongste geschiedenis kent geen enkel voorbeeld van een zo drastische

³⁴ Voor een beknopt overzicht van de doelstellingen van de Sovjetrussische ontspanningspolitiek zie: R. Conquest c.s. — *Détente: an evaluation*, in: Pranger (³³), blz. 190-215.

³⁵ Cit. in: R. Jastrow — Why strategic superiority matters, in: *Commentary* (1983)(3)32.

³⁶ Zie hiervoor: F. C. Barghoorn — *Détente and the democratic movement in the USSR*. New York (1976), en H. Smith — *The Russians*. New York (1981)587-620.

³⁷ Korzec (¹⁸), blz. 234.

militaire machtsverschuiving in vreedstijd. De militaire opbouw is in sterke mate gericht tegen West-Europa. Het al bestaande Sovjetrussische overwicht aan conventionele strijdkrachten is verder vergroot. Op het terrein van de eurostrategische kernwapens heeft de Sovjet-Unie inmiddels een superioriteit gevestigd, terwijl zij in het domein van de strategische kernwapens zeker zo sterk is als de Verenigde Staten. Als zodanig sluit de ontwikkeling van de militaire capaciteiten volledig aan bij de intenties van de Sovjetrussische ontspanningspolitiek. Dat geldt ook voor de geografische expansie, die voor het eerst over de periferie van het Russische imperium reikt en zich concentreert op strategisch belangrijke gebieden in de Derde Wereld.

Deze ontwikkelingen worden duidelijk, wanneer wij onderkennen dat de Sovjet-Unie met haar ontspanningspolitiek niet radicaal heeft gebroken met de politiek in het verleden. De *détente* is de voortzetting van de Koude Oorlog met andere midelen.³⁸ De Sovjet-Unie is nog steeds een revolutionaire staat. Haar expansiedrang vloeit net als de interne repressie onvermijdelijk voort uit het marxisme-leninisme. De politiek van de Sovjet-Unie is in wezen dezelfde gebleven: een algemene opmars, die af en toe wordt onderbroken door een tactische terugtrekking.³⁹ De ideologie is ook nu nog een drijfkracht achter haar buitenlandse politiek. Voor het bepalen van de invloed van de ideologie dient men zich echter te realiseren dat de vier genoemde functies in de vormgeving aan het buitenlandse beleid samenwerken.⁴⁰

Marxistische militaire theorie

In het kader van een algemene beschouwing over de voornaamste uitgangspunten en veronderstellingen van de hedendaagse vredesbeweging dienen ook enkele opmerkingen te worden gemaakt over de militaire theorie die in de Sovjet-Unie wordt gehanteerd. Die theorie immers is, nemen wij aan, niet slechts medebepalend voor het buitenlands-politieke en militaire beleid van de Sovjet-Unie doch, voor zover die doctrine voor buitenlanders toegankelijk is, ook van betekenis voor

³⁸ Sir William Hayter, een voormalige Britse ambassadeur in Moskou, in: G. R. Urban (ed.) — *Détente*. Londen (1976)27.

³⁹ Zie ⁶, blz. 727-728.

⁴⁰ Zie ¹⁰, blz. 449-450. Wij laten de socialiserende functie van de ideologie hier buiten beschouwing.

de beoordeling die anderen van dit beleid geven. Buitenlands beleid is een activiteit die in de eerste plaats wordt bepaald door eigen doelstellingen en in de tweede plaats door het beeld dat men van de doelstellingen van een mogelijke tegenstander heeft gevormd. Deze perceptie van die tegenpartij, van diens doeleinden, „intentions” en „capabilities”, is mede gebaseerd op informatie die deze actor zelf heeft verstrekt, naast informatie die de daartoe bestemde eigen instanties hebben verzameld.

In deze kanttekeningen over de militaire doctrine van de Sovjet-Unie zullen wij ons beperken tot de informatie, die kan worden ontleend aan bronnen die door dat land zelf worden (of zijn) verschaft. Welnu, wat kan men aan die bronnen ontlene voor wat betreft de functies die het militaire instrument van de Sovjet-Unie, het Rode Leger, in de buitenlandse politiek vervult of dient te vervullen? Is het beeld dat men zich op grond van die functiebeschrijving kan vormen, in overeenstemming met het beeld van de Sovjet-Unie dat de hedendaagse vredesbeweging aan haar alternatieve vredesbeleid ten grondslag heeft gelegd? Om met de eerste vraag te beginnen: men kan op grond van een uitgebreide documentatie vaststellen dat het militaire denken in de Sovjet-Unie niet slechts een in zichzelf gesloten theoretisch geheel vormt, doch dat dat theoretische bouwwerk volledig past in de aldaar heersende ideologie van het leninistische marxisme. Zelfs is het zo dat de militaire doctrine geheel uit deze ideologie is afgeleid en door tal van ideologische overwegingen wordt ondersteund. Reeds van het ontstaan van het Rode Leger af zijn de functies, de organisatorische opbouw en de hantering van dat machtsinstrument door de marxistisch-leninistische ideologie bepaald, zoals o.a. Peter Gosztony in het boek over het Rode Leger overtuigend heeft aangetoond.⁴¹ Deze op het marxisme-leninisme gebaseerde en daaruit beargumenteerde militaire doctrine wordt de Sovjetrussische wetenschap van de oorlog genoemd. Het is volgens A. A. Gretsjko:

... a system of knowledge on war, the latter's character, objective laws and patterns, military development, the preparation of the army and country to repulse aggression, and the means of warfare.⁴²

⁴¹ P. Gosztony — *Die rote Armee*. Wenen (1980).

⁴² A. A. Grechko — *The armed Forces of the Soviet Union*. Moskou (1977) 250.

In tegenstelling tot wat dan de burgerlijke militaire wetenschap wordt genoemd, die de uitbuitersbelangen van het kapitalistische systeem dient en van verschillende idealistische en metafysische beginselen uitgaat, dient de Sovjetrussische wetenschap van de oorlog de belangen van het socialisme („een geavanceerd sociaal systeem”) onder gebruikmaking van een waarlijk wetenschappelijke methode, te weten het dialectische materialisme.⁴³ Deze citaten uit het boek van maarschalk A. A. Gretsjko zijn om verschillende redenen belangrijk. Zo blijkt daaruit niet slechts de zeer nauwe binding met de officiële en onaantastbare Sovjetrussische communistische ideologie, zij tonen ons tevens dat het gaat om één doctrine, één theorie, waarin zowel de opvattingen omtrent de oorlog in al zijn verschijningsvormen en wetmatigheden als de specifiek militaire problemen van legeropbouw, militair-technologische ontwikkeling, strategie, operationeel handelen en tactiek zijn ondergebracht.⁴⁴

De wetmatigheden van oorlog en oorlogvoering zijn, geheel overeenkomstig het marxistisch-leninistische denken, bepaald door de wetmatigheden van geschiedenis en maatschappij, terwijl diezelfde wetmatigheden op hun beurt weer het denken over legerorganisatie en de hantering van het militaire apparaat bepalen.

Het is daarbij niet moeilijk de reeds op de voorgaande bladzijden besproken functies die de marxistisch-leninistische ideologie vervult, ook te herkennen in de Sovjetrussische wetenschap van de oorlog.

Zo is de ideologisch bepaalde verklaring van oorlog als een vorm van klassenstrijd het uitgangspunt voor alle mogelijke communistische beschouwingen over oorlog en vrede, en tevens de grondslag voor de Sovjetrussische militaire wetenschap. In ten minste drieërlei opzicht is dat uitgangspunt voor onze beschouwing van betekenis. Ten eerste kunnen wij eruit leren hoe de communisten denken over oorlog en vrede. Ten tweede, hoe het bestaan en functioneren van het Rode Leger theoretisch worden gerechtvaardigd: de legitimerende functie van de ideologie! En ten derde, waarop de

⁴³ Zie ⁴², blz. 250. J. D. Douglas — *Sowjetische Militärstrategie in Europa*. München (1983)31.

⁴⁴ In de militaire theorie van de communistische landen wordt niet van de tweedeling strategie-tactiek uitgegaan, doch van de driedeling strategie-operatieve kunst-tactiek.

communistische beoordeling van het (westelijke) pacifisme berust. Over elk van deze drie aspecten volgen thans enkele opmerkingen.

Oorlog en vrede dan. Door oorlog direct aan de klassenstrijd te verbinden, wordt het oorlogsverschijnsel niet alleen gekoppeld aan een bepaalde sociale structuur — te weten die van de kapitalistische maatschappij waarin de klassenstrijd een per definitie gegeven conflict is — maar door deze verbinding te leggen wordt vrede bovendien als het ware automatisch met een socialistische samenleving vereenzelvigd, waarbij de strijd voor de vrede vrijwel gelijkstaat met de strijd voor het socialisme. Deze eenheid van vrede en socialisme (socialisme dan in de marxistisch-leninistische interpretatie) komt duidelijk tot uitdrukking in het gelijknamige boek van twee Oostduitse auteurs, E. Hocke en W. Scheler, dat geheel aan de communistische visie op oorlog en vrede is gewijd.⁴⁵ In hun geschrift stellen zij onomwonden dat oorlog een historisch verschijnsel is dat past in een antagonistische klassenmaatschappij. Dat een dergelijke opvatting van oorlog als een sociaal conflict tegelijkertijd het zicht wat verduistert op het feit dat oorlog primair een interstatelijk conflict betekent, wordt òf ontkend, òf verdoezeld door een slordig woordgebruik. Deze laatste techniek hanteren Hocke en Scheler, waar zij schrijven:

*Der Krieg als gesetzmässige gesellschaftliche Erscheinung, als Fortsetzung der Politik von Klassen und Staaten mit den Mitteln bewaffneter Gewalt, entsteht mit der Klassengesellschaft.*⁴⁶

Hier worden klassen en staten op één lijn gesteld en beider gedrag verklaard uit een en dezelfde oorzaak, te weten het antagonisme tussen de heersende, bezittende klassen en het proletariaat.

Pas de opheffing van deze klassentegenstelling — dat wil zeggen de overwinning van het proletariaat — zal de duurzame vrede, niet slechts de sociale vrede doch kennelijk ook de statenvrede, brengen. Die is dus slechts mogelijk in een socialistische samenleving. Want „im Sozialismus gibt es keine ökonomischen Ursachen und politischen Quellen für Kriege”.⁴⁷

De volgende zin uit het boek van Hocke en Scheler

⁴⁵ E. Hocke en W. Scheler — *Die Einheit von Sozialismus und Frieden*. Berlijn-oost (1977).

⁴⁶ Zie ⁴⁵, blz. 78.

⁴⁷ Zie ⁴⁵, blz. 129.

ler wekt dan ook niet onze zekere verbazing: „Im vollentfalteten Kommunismus im Masstab der ganzen Welt, ist der Frieden der Normalzustand der gesamten menschlichen Gesellschaft“. Gezien tegen deze achtergrond, waarbij vrede en socialisme aan elkaar worden gelijkgesteld, valt het te begrijpen dat de Sovjetrussische militaire macht een vredesmacht wordt genoemd en de functies, die het Rode Leger vervult, worden beschouwd als functies ten dienste van de vrede.

Niet het militaire geweld als zodanig is verkeerd of onjuist, doch slechts dat geweld dat op enigerlei wijze is gericht tegen de machten van socialisme en vooruitgang, immers de vredes machten! De voornaamste taak van die vredes machten daarentegen is, het kapitalisme te vernietigen. Een taak die des te gemakkelijker maar ook des te vastbeslotener kan worden volbracht naarmate het kapitalistische wereldsysteem steeds meer heeft te lijden van interne tegenstellingen en problemen.

Vredes machten, schreven wij, want inderdaad worden in de hedendaagse Russische literatuur verschillende machten genoemd die onder de leiding van het socialistische wereldsysteem een actie-eenheid dienen te vormen teneinde de uiteindelijke overwinning op het kapitalisme te behalen en een duurzame vrede in de wereld te vestigen. Tot die machten worden gerekend: de internationale arbeidersbeweging; bevrijdingsbewegingen in de Derde Wereld; sommige vredesgroepen; en organisaties van vooruitstrevende christenen en andere „democraten“. ⁴⁸

Wij hebben de term „democraten“ tussen aanhalingstekens geplaatst, aangezien dat begrip in de communistische terminologie een volstrekt andere betekenis bezit dan in de westelijke. Het zou ons evenwel te ver voeren daarop thans nader in te gaan. Wat van belang is, en daarop wordt in de communistische literatuur regelmatig gewezen, is de eenheid die er bestaat tussen de communistische strategie om een mondiaal antikapitalistisch bondgenootschap tot stand te brengen waarin de zojuist genoemde machten participeren, en de militaire strategie van het Rode Vredesleger.

Wellicht is het niet ver bezijden de waarheid, te stellen dat in het nucleaire tijdperk de genoemde

⁴⁸ *Wissenschaftlicher Kommunismus*, hfdst. 9-11. Berlijn-oost (1977). *Grundprobleme des revolutionären Weltprozesses*. Berlijn-oost (1979). *Fragen und Antworten zum Programm der SED*. Berlijn-oost (1979) 113 ev.

actie-eenheid van vooruitstrevende machten het voornaamste instrument is om vrede te bereiken, terwijl dan vervolgens het Rode Vredesleger dient om de aldus gepacificeerde gebieden te beschermen en duurzaam gepacificeerd te houden. Uit deze interpretatie wordt de communistische theorie van de vreedzame coëxistentie die in het bijzonder op de Oost-Westrelaties betrekking heeft, iets minder inconsistent dan zij op het eerste gezicht lijkt te zijn.

Tot slot een enkel woord over het derde probleem dat hierboven werd genoemd: de communistische beoordeling van het westelijke pacifisme. Dat wil zeggen het pacifisme waarin om principiële redenen elk militair geweld wordt afgewezen. Die vorm van pacifisme is al van oudsher door de communisten bestreden, omdat zij geen onderscheid maakt tussen rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen, en zodoende de vooruitgang in de richting van socialisme en vrede eerder afremt dan bevordert. In de communistische verdedigingsethiek, die een onderdeel vormt van de militaire wetenschap, wordt dat principiële pacifisme dan ook volstrekt van de hand gewezen als zijnde een burgelijk-liberaal verschijnsel, dat weinig oog heeft voor de sociaal-economische oorzaken van de oorlog. ⁴⁹

Ondanks de kritiek op en de afwijzing van dat pacifisme wordt in verschillende recente communistische geschriften gewezen op een aantal gemeenschappelijke doeleinden dat een samengaan van pacifisten en communisten in de wereldvredesbeweging niet alleen mogelijk doch zelfs wenselijk heeft gemaakt. Daarmee heeft het pacifisme een plaats en functie toegewezen gekregen binnen de Sovjetcommunistische strategische doctrine.

Tot zover enkele kanttekeningen bij de militaire doctrine van de Sovjet-Unie. Terug nu naar de politieke werkelijkheid.

Beperkte mogelijkheden

Wij moeten dan vaststellen dat de militaire en geografische machtontplooiing van de Sovjet-Unie en vooral de dreiging die daarvan uitgaat naar West-Europa, de toeneming van de internationale spanningen sinds het einde van de jaren '70, en de precare vrede grotendeels voortvloeien uit de interne kenmerken van het Sovjetrussische sys-

⁴⁹ *Philosophisches Wörterbuch*. Leipzig (1964)412.

teem.⁵⁰ De CPSU eist nog steeds een wereldhistorische missie voor de Sovjet-Unie op.⁵¹ Ter vervulling van die missie zal de werkende klasse bereid moeten zijn alle, dus ook militaire, strijdmiddelen te hanteren. Het politieke en het militaire denken in de Sovjet-Unie vertonen een opmerkelijke consistentie. De Sovjetrussische definiëring van vrede en veiligheid verschilt fundamenteel van de Westelijke: van vrede is pas sprake wanneer het imperialisme is onderworpen aan de heerschappij van het socialisme en zijn proletarische voorhoede. Zolang er imperialistische staten bestaan, is de wereld per definitie onveilig. Het onveiligheidscomplex van de Sovjet-Unie is tevens ideologisch bepaald. Haar „legitieme” veiligheidsbehoeften vereisen daarom militaire en geografische expansie.⁵²

Deze interne kenmerken verklaren de verschillen tussen de Sovjetrussische en Westelijke benaderingen van de internationale politiek. De Sovjetrussische benadering met haar universele en messiaanse pretenties drijft de spot met de Westelijke opvattingen over de betrekkingen tussen staten, waarin beginselen als gelijkheid, soevereiniteit, veiligheid, onafhankelijkheid en „leven en laten leven” centraal staan.⁵³ Indien het politieke regime van het Russische systeem niet ingrijpend verandert, zal een duurzame modus vivendi tussen Oost en West, rustende op de zojuist genoemde principes, onmogelijk zijn. Het veiligheidsbeleid van de Sovjet-Unie kan niet worden gezien als uit-

⁵⁰ Korzec verwoordt deze samenhang als volgt: „Het grootste oorlogsgevaar in Europa komt noch voort uit de plaatsing van kruisraketten noch van de SS20 maar uit de interne politieke structuur van de Sovjet-Unie en haar vazalstaten”; zie ¹⁸, blz. 237. De samenhang verklaart ook, waarom vertegenwoordigers van democratische bewegingen in het Oostblok ons steeds voorhouden dat de strijd voor vrede en voor vrijheid en mensenrechten ondeelbaar is. De betekenis hiervan ontgaat de vredesbeweging volledig.

⁵¹ *Die Geschichte der KPdSU*. Berlijn (1982)667-678.

⁵² R. Pipes — Soviet global strategy. *Commentary* (1980)(4)31-32. Tot zover het Sovjetrussische onveiligheidscomplex en zijn „defensieve” expansionisme. Er zij nog op gewezen dat de ideologisch bepaalde definiëring van de wereld als fundamenteel vijandig zichzelf waarmaakt. „If men define situations as real, they are real in their consequences” of, zoals Kennan in dit verband opmerkt: „It is an undeniable privilege of every man to prove himself right in the thesis that the world is his enemy; for if he reiterates it frequently enough and makes it the background of his conduct he is bound eventually to be right”, zie ⁵, blz. 112. Het idee van de Russen, dat zij in een vijandige wereld leven, is een „self-fulfilling prophecy”.

⁵³ De verschillen in de benaderingen worden treffend weergegeven door Kennan; zie ¹⁴, blz. 179 e.v.

sluitend of zelfs maar in hoofdzaak een reactie op een dreiging uit het Westen. Daaraan moet onmiddellijk de conclusie worden verbonden dat de mogelijkheden van het Westen, het externe gedrag van de Sovjet-Unie te veranderen, uiterst beperkt zijn. Het betekent tevens dat de tweede premisse van het unilateralisme strijdig is met de resultaten van onze analyse.

Implicaties

Die slotsom voert ons dan naar de implicaties of mogelijke effecten van het unilateralisme. Uit het voorgaande moge blijken dat eenzijdige nucleaire wapenvermindering in het Westen geen navolging in het Warschau-Pact zal vinden. Wij hebben al gezien dat de Sovjet-Unie het Westen nimmer heeft beoordeeld op zijn daden. De imperialistische staten zijn immers niet in staat iets te doen dat zou getuigen van welwillendheid jegens de Sovjet-Unie. Daarom wordt eenzijdige wapenvermindering veeleer opgevat als een terugtrekken van het Westen in de strijd tussen socialisme en imperialisme. Een terugtocht wordt gezien als teken van verzwakking en desintegratie van het imperialistische kamp, en zwakte als een signaal om te handelen en toe te slaan.⁵⁴

Dat wordt tevens beklemtoond door de „operational codes”, die de maximen van de communistische leiders in hun betrekkingen met imperialistische staten samenvatten.⁵⁵ De codes zijn ontleend aan observaties van het gedrag van de Russische leiders en aan analyses van hun ideologie. Het gedrag van die leiders wordt bepaald door de volgende maximen: ga tot het uiterste van hetgeen haalbaar is; achtervolg een tegenstander die zich terugtrekt en concessies doet, en breek onderhandelingen, e.d. af wanneer er op een gegeven moment niet meer te bereiken is. Die stelregels gelden vooral in situaties waarin voor de Sovjet-Unie gunstige voorwaarden bestaan en zij het verloop van de gebeurtenissen min of meer kan dicteren.

Het unilateralisme zou die situatie voor de Sovjet-

⁵⁴ Zie hiervoor: *Grundprobleme des revolutionären Weltprozesses* (Studienhinweise für Seminare). Berlijn (1980).

⁵⁵ A. L. George — The „operational code”: a neglected approach to the study of political leaders and decision-making, in: ⁷, blz. 165-190; en R. Pipes — Operational principles of Soviet foreign policy. *Survey* (1980)(2)41-61. Beide auteurs grijpen ten dele terug op N. Leites — *A study of Bolshevism*. Glencoe Ill. (1953).

Unie kunnen creëren. Overigens werpen de „operational codes” enig licht op het gedrag van de Sovjet-Unie in de INF-onderhandelingen in Genève. Zij is die onderhandelingen ingegaan met een overwicht aan eurostrategische wapens, terwijl de onderhandelingspositie van Amerika onduidelijk was. De combinatie van het moderniseringsbesluit met het aanbod te onderhandelen over nog te plaatsen wapensystemen, waarbij de „nuloptie” voorop stond, en de verdeeldheid in West-Europa hebben van meet af een dubbelzinnigheid geschapen die twijfel heeft gewekt aan de wil en het vermogen van de NAVO het besluit te effectueren. De Sovjet-Unie heeft dan ook geen enkele substantiële concessie gedaan. Toen de plaatsing van de desbetreffende wapens begon, heeft de Sovjet-Unie de onderhandelingen afgebroken.

De „operational codes” zijn geënt op de eerder genoemde opvatting dat de Amerikaanse en de Sovjetrussische benaderingen van de politiek fundamenteel verschillen. Volgens de Amerikaanse visie is de internationale politiek, evenals de intranationale, „the art of compromise”; de politiek is een kwestie van geven en nemen. Voor de Russische leiders is de buitenlandse politiek, evenals de binnenlandse, „the craft of conflict”⁵⁶; als onverzoenlijke tegenstelling tussen vijandige kampen is de politiek een kwestie van overwinning of nederlaag.

De codes wijzen op de noodzakelijkheid de Sovjet-Unie tegemoet te treden uit een positie van (militaire) kracht, „Vorleistungen” en gebaren van goede wil achterwege te laten, en pas te onderhandelen wanneer er duidelijke tekenen zijn van de bereidheid van de Russische leiders concessies te doen. Eenzijdige wapenvermindering zal uitsluitend averechtse effecten hebben. Dergelijke „Vorleistungen” nemen de enige prikkel weg die de Sovjet-Unie ertoe zou kunnen bewegen haar immense opbouw te beperken.

Kernwapenvrije zones

Kernwapenvrije zones in Europa en een kernwapenvrij Europa zijn voor de vredesbeweging tussenstations aan de lange weg naar een wereld zonder kernwapens. Die tussendoelen vormen niet

⁵⁶ Z. Brzezinski en S. P. Huntington — *Political Power: USA/USSR*. New York (1965)38.

meer dan een echo van de geluiden die ons al ongeveer dertig jaar lang uit het Warschau-Pact bereiken. Een van de eerste plannen voor een kernwapenvrije zone dateert van 1956 en is afkomstig van Gromiko. Het werd in 1957 gevolgd door het Rapacki-plan, dat een terugtrekking van nucleaire wapens uit Oost- en West-Duitsland, Polen en Tsjechoslowakije bepleitte. Op het eerste gezicht lijken die initiatieven in strijd met de zojuist getrokken conclusie. Zij voorzien immers in een tweezijdige vermindering of terugtrekking van kernwapens. Bij nader inzien zijn dergelijke doelstellingen niet meer dan eenzijdige wapenvermindering van het Westen. Dat geldt vooral ook de gedachte van een kernwapenvrij Europa.

De terugtrekking van de Amerikaanse nucleaire wapens uit Europa en de ontmanteling van de Britse en Franse kernmachten zou worden beantwoord met een verplaatsing van de Sovjetrussische kernwapens naar achter de Oeral. Alleen al het SS20-wapen, met zijn reikwijdte van ongeveer 5000 km, zou dan nog steeds elke grote stad in Europa bedreigen. (Wij laten de moderne strategische luchtmacht en de grote mobiliteit van diverse wapensystemen maar even buiten beschouwing.) Het voorbeeld van het SS20-wapen illustreert ten volle dat het streven naar een kernwapenvrij Europa voorbijgaat aan de geografische nabijheid van de Sovjet-Unie en de kenmerken van haar nucleaire strijdmacht. Het is daarom volstrekt irrealistisch.

Wij vragen ons trouwens af waarom de Sovjet-Unie in een gewapend conflict geen atoomwapens tegen een kernwapenvrij Europa zou gebruiken, wanneer dat eenzijdige voordelen zou opleveren. Kernwapenvrije gebieden mogen dan de plaatsing van nucleaire wapens verbieden, niets kan beletten dat kernwapens ook op dergelijke gebieden worden afgevuurd. De inzet van kernwapens is niet alleen afhankelijk van de aard van de bewapening van de tegenstander. In dat verband is het nuttig eraan te herinneren dat Japan in 1945 een kernwapenvrij land was; Hiroshima en Nagasaki waren kernwapenvrije gemeenten. In het huidige vredestijdperk wordt het territorium van het kernwapenvrije en neutrale Zweden herhaaldelijk geschonden door met kernwapens uitgeruste onderzeeboten van de Sovjet-Unie. Een kernwapenvrij Europa is nog géén kernwapenveilig Europa, en kernwapenvrije zones zijn nog géén „oorlogs-

vrije" zones. Een kernwapenvrij Europa zou de veiligheid en vrede geenszins bevorderen.

Wij hebben zojuist gesproken over de mogelijkheden van het gebruik van kernwapens. Het Sovjet-russische nucleaire overwicht in een kernwapenvrij Europa heeft echter effecten die betrekkelijk los staan van een werkelijke inzet. Het zou West-Europa maken tot een willoos slachtoffer van nucleaire dreiging en chantage, en daarmee een wig drijven in de politieke en militaire alliantie met de Verenigde Staten. De vredesbeweging miskent deze politieke effecten van een Sovjet-russisch overwicht. Zij huldigt kennelijk een typisch apolitieke zienswijze op militaire macht. Volgens die visie heeft een militair apparaat vrijwel uitsluitend een strijdfunctie; zolang er geen oorlog is, gaat er van militaire macht geen werking uit. Dat is een misvatting. Alleen al het bestaan van een strijdmacht namelijk is een instrument van de buitenlandse politiek. Van een strijdmacht gaat een werking uit ook zonder dat zij wordt gebruikt of zelfs maar ermee wordt bedreigd.

Dat maakt tevens duidelijk, waarom allerlei plechtige verklaringen over het afzien van dreiging met geweld en van de inzet van kernwapens tegen kernwapenvrije zones, en voorstellen voor niet-aanvalsverdragen zinloos zijn. De geschetste politieke effecten kunnen slechts worden voorkomen door handhaving van een militair machts-evenwicht. De gedachte van een kernwapenvrij Europa gaat lijnrecht daartegenin. Een logische consequentie van die gedachte is de desintegratie van de NAVO, terwijl het Warschau-Pact volledig intact blijft. Indien dergelijke beleidsvoornemens zouden worden gerealiseerd, aldus Chalfont,

*... we should be at the mercy of brute force and a hostage to any aggressor whose political ambitions included our subjugation.*⁵⁷

Unilateralisme en neutralisme

Chalfont wijst erop dat eenzijdige nucleaire ontwapening van een Westeuropees land evenmin invloed zal hebben op het beleid van de NAVO. Na een eventuele eenzijdige stap van Nederlandse zijde zal het bondgenootschap ongetwijfeld blijven vasthouden aan een defensiesysteem dat ter

⁵⁷ A. Chalfont — The great unilateralist illusion. *Encounter* (1983)(4)33.

wille van zijn collectieve veiligheid ten dele vertrouwt op nucleaire afschrikking. Gegeven de ethisch gefundeerde, volstreekte verwerping van alleen al het bezit van kernwapens door grote delen van de vredesbeweging impliceert het unilateralisme de terugtrekking van Nederland uit de NAVO. Unilateralisme leidt onvermijdelijk tot neutralisme.⁵⁸

Incidentele verklaringen over de stabiliserende rol van de NAVO kunnen niet verhullen dat neutralisme inderdaad een ideaal is voor velen in de vredesbeweging. Zij houden ons voor dat er weinig verschil is tussen de totalitaire Sovjet-Unie en het politiek-democratische Amerika. Volgens de vredesbeweging zijn de verhoudingen tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa enerzijds en de Verenigde Staten en West-Europa anderzijds nagenoeg identiek. De strijd van de vredesbeweging in het Westen is dan ook gelijk aan het streven van de democratische oppositie in Oost-Europa. In beide gevallen gaat het om een ontworsteling aan de suprematie van de grootmachten. Dat gestoorde beeld van de verhoudingen in Oost en West verklaart, waarom de vredesbeweging aan de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten dezelfde eisen stelt. Daarbij weet de Sovjet-Unie zich echter verzekerd van enig begrip van de kant van de vredesbeweging. Haar beleid immers, aldus de premissen van het unilateralisme, is vooral een reactie op het doen en laten van het Westen.

Ook dat toont aan dat het unilateralisme onvermijdelijk leidt tot de desintegratie van het Atlantische bondgenootschap. Indien het unilateralisme ook elders zou doorzetten, zou West-Europa uiteenvallen in een verzameling „neutrale" staten, wier status meer zal hebben van Finland dan van Zweden of Zwitserland.⁵⁹ Op dat moment heeft de Sovjet-Unie een van de hoofddoelstellingen van haar buitenlandse politiek bereikt, namelijk de „finlandisering" van West-Europa. Finlandisering houdt eenvoudigweg in, dat de van hun collectieve veiligheidsstelsel beroofde staten van West-Europa voor de bescherming van hun (veiligheids)belangen geheel moeten vertrouwen op de welwillende intenties van de Sovjet-Unie. Het is mogelijk, dat vertegenwoordigers van de vredes-

⁵⁸ Zie ⁵⁷, blz. 29.

⁵⁹ Zweden en Zwitserland genieten al jarenlang de luxe van neutraliteit vrijwel geheel dank zij het bestaan van een sterke, eensgezinde alliantie van democratische staten.

beweging geloven in de goede wil van die oppermachtige en totalitaire dictatuur; dat geloof kan bepaalde historische feiten evenwel niet ongedaan maken: Oost-Europa werd tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Sovjet-Unie bezet, terwijl West-Europa door de Amerikanen werd bevrijd. Het kan de herinneringen aan Berlijn-1953, Hongarije-1956, Tsjecho-Slowakije-1968 en de recentere gebeurtenissen in Afghanistan en Polen niet uitwissen. Degenen die de geschiedenis kennen, zullen niet het optimisme van de vredesbeweging delen.

Onhaalbaar en onwenselijk

Overigens zal een verwijdering van kernwapens uit Nederland absoluut geen invloed hebben op landen buiten het Warschau-Pact en de NAVO. Wie meent, dat de Chinese Volksrepubliek ook maar de geringste aandacht zou schenken aan zo'n stap, leeft in een droomwereld. Hetzelfde kan worden gezegd van landen als India, Pakistan, Israël of Argentinië, die alle bezig zijn met het ontwikkelen van een kernwapen. Wij mogen dan ook gerust stellen dat geen enkele staat een eventueel Nederlands initiatief zou navolgen. Het uiteindelijke doel van de vredesbeweging, een wereld zonder kernwapens, is *onhaalbaar*. Haar streven is politiek gezien volstrekt irrealistisch.

Die conclusie wortelt tevens in een ander belangrijk gegeven. Er is terecht herhaaldelijk betoogd dat de „geest” van het kernwapen uit de fles is. Het is ten enenmale ondoenlijk deze weer in de fles te krijgen. Kernwapens en de kennis die te produceren, vormen thans een integraal en onuitwisbaar bestanddeel van de menselijke existentie. Kernwapens kunnen net zo min worden uitgebannen als de wet van de zwaartekracht. Integendeel, de moeilijk te beheersen, relatief autonome technologische ontwikkelingen op dit terrein zullen alleen maar verder gaan. De mensheid zal daarom, hoe dan ook, met kernwapens moeten leren leven. Dat betekent uiteraard niet dat wij slechts passief moeten toezien en de ontwikkelingen op hun beloop laten. Het ontslaat ons niet van de plicht greep te krijgen op toepassingen van technologische ontwikkelingen die destabiliserende effecten hebben.⁶⁰ Het voorkomen van dergelijke effecten

⁶⁰ D.w.z. toepassingen, waarmee een „premie op haast” wordt gezet; die derhalve een eerste inzet van kernwapens lonend maken.

is echter slechts mogelijk in een bi- of multilaterale benadering die wij kennen als *wapenbeheersing*. Het ABM-verdrag van 1972 is nog steeds een van de treffende voorbeelden van deze benadering. Een noodzakelijke voorwaarde voor de doeltreffendheid van wapenbeheersing is het belang, dat *alle* betrokkenen hechten aan de preventie van dergelijke destabiliserende effecten van een nucleaire wapenwedloop. Aangezien het unilateralisme in beginsel de prikkels voor andere partijen, te participeren in het wapenbeheersingsproces en de productie en plaatsing van nucleaire wapens te beperken, wegneemt, is het een van de grote tegenstanders van „arms control” en wederzijdse wapenvermindering:

*Unilateralism is the enemy of multilateral agreed disarmament, just as it is the enemy of conciliation: in effect, whatever the intentions of those who preach it, it is the enemy of a real and lasting peace.*⁶¹

Het afschaffen van alléén de kernwapens in de gehele wereld, zo dat al mogelijk zou zijn, zou voorts de kans op oorlog aanzienlijk vergroten, aangezien de kosten voor een agressor weer beter calculeerbaar en beperkter zouden zijn. Niet vaak genoeg kan worden beklemtoond dat de uitvinding van het kernwapen het gebruik van *welk ander wapen dan ook* minder waarschijnlijk heeft gemaakt. Het is daarom twijfelachtig of het doel van de vredesbeweging wel *wenselijk* is. Er zijn na 1945 vele oorlogen gevoerd. Deze zijn echter begonnen met, en beperkt tot, de hantering van conventionele wapens en hebben zich afgespeeld in „kernwapenvrije zones”. De vele conflicten, confrontaties en crises in de relaties tussen Sovjet-Unie en Verenigde Staten hebben nooit tot oorlog geleid. Een kernwapenvrije wereld biedt trouwens geen enkele garantie voor het afzien van gebruik van kernwapens. Het is alleszins denkbaar dat, gegeven de onuitroeibare kennis om deze wapens te produceren, een verliezende partij als eerste gebruik ervan zal maken. Een kernwapenvrije wereld is net als een volledig ontwapende wereld uiterst instabiel. In het laatste geval, aldus Schelling, zou de veiligheid van een land afhangen van:

... its being able to mobilize defenses, or means of retaliation, faster than an enemy could mobilize the

⁶¹ Zie ⁵⁷, blz. 32.

*means to overcome it, and on the enemy's knowing it.*⁶²

Een wereld zonder kernwapens zet een hoge beloning op het als eerste produceren of hanteren van nucleaire strijdmiddelen.

Uit de bovenstaande overwegingen blijkt, dat met het verwijderen van een enkel wapentype uit het arsenaal van welk land dan ook het verschijnsel oorlog niet tot het verleden zal behoren. Oorlogen zullen evenmin verdwijnen indien „alle kernwapens de wereld uit” zouden zijn. Het potentieel om oorlog te voeren kan nimmer worden geëlimineerd. Eenmaal begonnen, zou de primitiefste oorlog door (nucleaire) herbewapening in betrekkelijk korte tijd kunnen worden gemoderniseerd. Nucleaire en totale ontwapening zouden oorlog pas onwaarschijnlijk maken indien tegelijkertijd de stimuli om oorlog te voeren zouden worden ontkracht. Leuzen als „help de kernwapens de wereld uit”, „ban de bom” en „stop de neutronbom” zijn daarom niet meer dan bezweringsformules.

Gevaarlijke gedachte

Wij menen dat achter het streven van de vredesbeweging een griezelige gedachte schuilgaat. De gedachte namelijk, dat conventionele oorlogvoering als instrument van het veiligheidsbeleid aanvaardbaar en verdedigbaar is terwijl alleen kernwapens, vanwege hun massale vernietigingskracht, immoreel en verwerpelijk zouden zijn. De massale vernietiging van menselijke levens is echter geen exclusieve eigenschap van kernwapens. Zelfs met primitieve wapens als een slinger en steen, knots of pijl en boog kan de wereldbevolking worden uitgeroeid. Het zou evenwel geruime tijd vergen. Een vergelijking van het aantal slachtoffers van de conventionele bombardementen op Coventry en Dresden met dat van de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki spreekt ongetwijfeld meer tot de verbeelding van velen onder ons. Met het huidige bestand aan conventionele wapens, ja zelfs met een fractie ervan, zou de gehele wereldbevolking kunnen worden gedood. Dat bevestigt slechts dat elke oorlog afschuwelijk en barbaars is.

⁶² T. C. Schelling — *Arms and influence*. New Haven (1966)249.

Het karakteristieke van kernwapens is niet zozeer, dat zij massale vernietiging kunnen teweegbrengen. Het kenmerkende verschil met conventionele wapens is de ongekende snelheid, waarmee zij dat kunnen doen.⁶³ Met de komst van het kernwapen is *in beginsel* de mogelijkheid gecreëerd, dat de nucleaire mogendheden elkaar in een verrassingsaanval vernietigen. Wij zeggen nadrukkelijk „in beginsel”, want zolang de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten beschikken over een onkwetsbare vergeldingsmacht of „second strike capability”, is een aanval met nucleaire wapens voor beide partijen uiterst destructief. De beschikking over een onkwetsbare vergeldingsmacht prikkelt de partijen tot zelfbeheersing en terughoudendheid in crisissituaties. Zij heeft een vertragende of kalmerende uitwerking op conflicten tussen de grote mogendheden en levert een bijdrage tot de stabilisering van de nucleaire afschrikking.⁶⁴ Een „pre-emptive strike” levert geen enkel voordeel op. Het veiligheidsbeleid van de NAVO is al jarenlang gericht op de realisering en handhaving van een stabiel afschrikkingsevenwicht, op crisisstabiliteit of de preventie van pre-emptieve instabiliteit. Met de combinatie van defensie en wapenbeheersing beoogt de alliantie een reductie van nucleaire strijdmiddelen, voor zover die bijdraagt aan het wegnemen van de stimuli om dergelijke middelen te hanteren.

Slot

Met dat alles kan de stelling, dat de nucleaire afschrikking de vrede in Europa na 1949 heeft bewaard, uiteraard niet onomstotelijk worden bewezen. Wij kunnen hooguit beweren dat zij plausibel is. Evenmin kan categorisch worden gesteld dat de nucleaire afschrikking geen effect heeft gehad en in de toekomst onherroepelijk moet falen. Wie tegenwerpt dat de nucleaire afschrikking kan falen, heeft geen ongelijk. Hij kan daarmee echter niet aantonen, dat het afzien van nucleaire afschrikking als hoeksteen van ons veiligheidsbeleid een beter instrument is om oorlogen te voorkomen. Integendeel, gegeven het politieke en militaire den-

⁶³ Op de implicaties van dit kenmerk is gewezen door Schelling (62), blz. 20-23.

⁶⁴ Zie hiervoor: A. van Staden — Kunnen wij de wapens de baas? *Atlantisch perspectief* (1983)(2)11, en D. J. Bloem — De afschrikking van de irrationaliteit. *Militaire Spectator* 152(1983)(1)23.

ken in de Sovjet-Unie en de consequenties ervan voor haar beleid, lijkt de nucleaire afschrikking in combinatie met een conventionele defensie een onmisbare garantie voor de handhaving van vrede en veiligheid. Indien de vredesbeweging haar vertrouwen in de „kracht” van toverspreuken zou opzeggen en haar beleidsalternatieven een *empirische* grondslag zou geven door vooral ook kennis

te nemen van en zich te verdiepen in het Sovjetrusische systeem, zou zij na haar omzwervingen in de voor haar zo moeilijk toegankelijke wereld van vredes- en veiligheidsvraagstukken wel eens tot de verrassende ontdekking kunnen komen dat deze alternatieven al enkele decennia lang deel uitmaken van de politiek van een alliantie van vrije en democratische staten.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

F. J. D. C. Egter van Wissekerke en J. H. M. Engelen

majoors der infanterie

Gevechtshandleiding 80/90

Verdedigen? Nou, zo bijvoorbeeld!

DEEL 2, SLOT
VAN BLZ. 569

6. DE MANOEUVREVORMEN

6.1. Inleiding

Alvorens in te gaan op de problemen verbonden aan de thans geldende manoeuvrevormen en vervolgens de in het raamwerk ontwikkelde alternatieven nader te beschouwen, lijkt het gewenst een beperkt aantal kernpunten uit ons voorgaande betoog nog kort samen te vatten. Ook daar zijn immers reeds aanknopingspunten te vinden voor een wijziging van de te onderscheiden manoeuvrevormen voor het defensief respectievelijk het verdedigende gevecht.

— In pt 2.2 is aangegeven dat inzet van nucleaire (gevechtsveld)wapens in eerste instantie een politiek-strategische rol heeft, zodat een *primaire* planning gebaseerd op gegarandeerde kernwapensteun onmogelijk moet worden geacht.

— Dat heeft vanzelfsprekend gevolgen voor de mogelijkheid met een massale tegenaanval relatief grote penetraties teniet te doen, zoals in pt 5.2 besproken.

— In pt 2.3 hebben wij enkele effecten van de technologische ontwikkeling op de gevechtsvoering geschetst. De verdediger treedt op in voor hem bekend — en door hem verkend — terrein. Daardoor kan hij de bewegingsmogelijkheden en de vuuruitwerking van zijn wapensystemen goed op elkaar afstemmen. Hij heeft daardoor initieel een troef in handen, waarmee hij een vijandelijke aanval kan ontregelen. Wel is duidelijk dat dit relatieve voordeel afneemt naarmate gedurende langere tijd in hetzelfde gebied wordt standgehouden.

— Ook de doctrine van de mogelijke tegenstander is aan voortdurende verandering onderhevig. In pt 2.4 is vooral aandacht besteed aan de manier waarop het Warschau-Pact thans het begrip „diepte” in zijn offensieve optreden gestalte

geeft. De traditionele echelonnering blijft gehandhaafd, maar wordt gecompleteerd door het van de aanvang af ver naar voren — dus in ons achtergebied — tot gelding brengen van gevechtskracht.

— De in pt 4.3 geformuleerde nieuwe doelstelling voor het defensief en het verdedigende gevecht houdt in dat een gegeven bevelsniveau aan de opdracht voldoet, zolang een vijandelijke doorbraak door het ter verdediging toegewezen vak uitblijft. Het gevechtsverloop zal daarbij dicteren hoe ver naar voren dat doel op de effectiefste manier kan worden bereikt. De voorste rand van het weerstandsgebied biedt daarvoor de eerste mogelijkheid. Kan die niet (goed) meer worden benut dan zal zo nodig gebruik worden gemaakt van de manoeuvreerimte meer in de diepte, op voorwaarde dat het binnen het vak onderkende tactisch essentiële gebied behouden blijft. De doelstelling is dus aan het niveau gebonden.

— De offensieve component in de verdediging is geen doel op zich, maar een middel om de voortzetting van de opdracht zoveel mogelijk te begunstigen. Soms is het hernemen van verloren gegaan gebied met een tegenaanval daartoe nuttig of zelfs noodzakelijk. Zoals in pt 5.3 geschetst, bestaat er echter een ruime reeks mogelijkheden voor offensief optreden, waarvan de toepassing kan worden afgestemd op de actuele situatie. Dat vergt het voorbereiden van velerlei opties waarvan dan de gunstigste — ook en vooral voor de langere termijn — wordt uitgevoerd. Ook kan zich de mogelijkheid, of zelfs de noodzaak, voordoen van een *niet* in de planning voorzien offensief optreden. In zo'n geval dient genoeg te worden genomen met een minimale voorbereiding; een zeker „berekend” risico gaat daarmee uiteraard gepaard.

6.2. Gebruik van manoeuvrevormen

Een manoeuvrevorm is de beschrijving van een

specifieke wijze van optreden, die de grote lijnen van planning en uitvoering aangeeft. Manoeuvrevormen vertonen verschillen in essentiële kenmerken. Zij hebben een „ideaal-typisch” karakter, dat wil zeggen dat manoeuvrevormen zich niet lenen om zonder meer te worden gebruikt als basis voor een operatieplan. De te verwachten actuele toestand (weer, terrein, vijand en eigen middelen) op een bepaald bevelsniveau is daarvoor te complex. Wel kunnen manoeuvrevormen worden gebruikt in het besluitvormingsproces, namelijk als grondslag voor de zogenaamde „eigen mogelijke wijzen van optreden” (emwon). Soms kunnen daarbij twee manoeuvrevormen ten opzichte van elkaar worden vergeleken. In andere gevallen komt slechts één manoeuvrevorm in aanmerking, zodat de emwon moeten worden gezocht in varianten binnen die manoeuvrevorm.

De keuze van de wijze van optreden — en derhalve ook van manoeuvrevormen — staat commandanten van formaties en grote eenheden in beginsel vrij. Dat betekent niet dat die keuze willekeurig is. Behalve de reeds genoemde factoren van invloed (weer, terrein enz.) zijn voor die keuze van belang het plan van de hogere commandant, het optreden van neveneenheden, en vooral de ontvangen opdracht. Soms zal een van die elementen zelfs van doorslaggevend belang zijn, maar een concrete uitspraak daarover behoort in een tactische doctrine achterwege te blijven. In pt. 8.5 wordt nog nader ingegaan op de kwestie van keuzecriteria.

Bij het tot stand komen van het raamwerk is het uitgangspunt vastgesteld dat beneden het brigadeniveau géén manoeuvrevormen worden onderscheiden. Een bataljon ontwikkelt doorgaans wel verschillende emwon, maar die zijn alle te beschouwen als afgeleide varianten binnen het kader van de door de brigade gekozen manoeuvrevorm. Daarbij leiden de verdere factoren van invloed tot verbijzondering en toespitsing.

6.3. De bestaande manoeuvrevormen

a. Pt 473 van de huidige gevechtshandleiding onderscheidt drie manoeuvrevormen voor het verdedigende gevecht, op overeenkomstige wijze als geschiedt in pt 121 voor het defensief van het legerkorps. Die manoeuvrevormen zijn:

— de manoeuvrevorm die is gericht op het berei-

ken van een beslissing in de diepte van het weerstandsgebied (verdedigen in de diepte);

— de manoeuvrevorm die de beslissing zoekt in het voorste deel van het weerstandsgebied (verdedigen voorin);

— de combinatie van beide voorgaande manoeuvrevormen (combinatie).

Het wezenlijke kenmerk van de manoeuvrevormen „in de diepte” en „combinatie” is dat bewust wordt aangestuurd op een beslissing door een massale tegenaanval. Die wordt uitgevoerd door de reserve van het bevelsniveau dat tot de desbetreffende manoeuvrevorm heeft besloten. Voorafgaande aan die beslissende offensieve fase wordt — afhankelijk van de manoeuvrevorm — een vijandelijke penetratie toegelaten over nagenoeg de gehele breedte van het vak („in de diepte”) of over een deel daarvan („combinatie”). Die penetratie wordt zo gepland dat zij zowel op de „schouders” als in de diepte kan worden afgrendeld door de vooreenheden nadat die van de oorspronkelijke vrw vertragend daarheen zijn teruggevallen. Die afgrendeling dient verzekerd te blijven totdat de tegenaanvalsmacht haar doorschrijdt.

De grootte van de penetratie moet — althans gerekend tot en met de te vermeesteren tegenaanvalsdelen — zijn afgestemd op een realistische vergelijking van de gevechtskracht van de tegenaanvalsmacht met die van de in de penetratie te verwachten vijand, zowel bij inzet van de tegenaanval als gedurende het verdere verloop ervan.

De „combinatie” is een variant in zoverre dat daarbij niet slechts de „schouders” van de penetratie blijvend moeten worden verdedigd, maar een relatief veel groter deel van de vrw. In dit geval namelijk wordt — in de breedte gezien — slechts in de vijandelijke zwaartepuntssector een penetratie toegestaan. De naastlagere vooreenheid die niet optreedt in het zwaartepunt krijgt daarom in haar vak níet de opdracht „vertragen en afgrendelen”, maar moet „verdedigen in het toegewezen vak”.

Alvorens dieper in te gaan op de manoeuvrevorm „verdedigen voorin” willen wij eerst de manoeuvrevormen „verdedigen in de diepte” en „combinatie” bespreken. De huidige gevechtshandleiding acht die beide manoeuvrevormen slechts toepasbaar op het niveau van divisie en daarboven.

Bovendien wordt vermeld dat de beschikbaarheid van kernwapensteun de mogelijkheden tot toepassing van deze manoeuvrevormen begunstigt. Een nadere analyse — in het kader van de opstelling van het raamwerk — heeft aangetoond dat deze manoeuvrevormen, onafhankelijk van het niveau, alleen uitvoerbaar zijn wanneer kernwapensteun is gegarandeerd.

Gezien de consistentie van de naamgeving — alsmede vanwege de misverstanden die zouden kunnen rijzen bij het blijven hanteren van het begrip „in de diepte” — worden de manoeuvrevormen thans betiteld met „tegenaanvalsverdediging” en „gedeeltelijke tegenaanvalsverdediging”. Voorschijnlijk gaat het raamwerk uit van het standpunt dat de tegenaanvalsverdediging en de gedeeltelijke tegenaanvalsverdediging slechts toepasbaar zijn wanneer de vereiste kernwapensteun voor de beslissende tegenaanval gegarandeerd beschikbaar mag worden geacht. Zeker in de aanloopfase van nucleaire escalatie lijkt het laagste niveau waarvoor een dergelijke garantie denkbaar is dat van het legerkorps. Van een min of meer autonome kernwapeninzet onder controle van een divisie zal hooguit sprake zijn in het verdere verloop van een nucleair conflict. In de nieuwe gevechtshandleiding zal het optreden onder nucleaire omstandigheden nader worden uitgewerkt. Voor dit artikel laten wij het bij deze korte uiteenzetting.

b. Het wezenlijke kenmerk van de in de huidige gevechtshandleiding beschreven manoeuvrevorm „verdedigen voorin” is, dat de eigenlijke beslissing moet worden bevochten door de (naast)lagere eenheden onder bevel van het niveau dat deze manoeuvrevorm kiest. Deze initieel voorin gegroepeerde subeenheden moeten primair voorkomen dat de vijand het weerstandsgebied binnendringt. Zodra en waar dat niet mogelijk blijkt, dient de binnengedrongen vijand door tegenaanvallen buiten gevecht te worden gesteld. Die tegenaanvallen worden voorbereid op alle niveaus, te beginnen met de voorbataljons en zo nodig ook metterdaad uitgevoerd. Alles is erop gericht de samenhang van de verdediging in de vrw te behouden en, zodra de samenhang is verloren gegaan, hem te herstellen. Wordt op een bepaald niveau het uitvoeren van de geplande tegenaanval niet (meer) mogelijk geacht, dan zal de nog beschikbare reserve met prioriteit worden gebruikt

voor het in de diepte afgrendelen van de ontstane penetratie, zodat het naasthogere niveau daartegen *zijn* tegenaanval kan lanceren. Overigens dient te worden onderkend dat bij deze manoeuvrevorm het vertrekpunt is dat het lagere niveau de beslissing forceert. Dat leidt ertoe dat ook het versterken van de vooreenheden — voorafgaande aan het gevecht en eventueel tijdens het gevecht — veelal gewenst zal zijn, dan wel ten minste steeds afweging verdient tegen andere opties zoals het uitvoeren van tegenaanvallen.

De consequentie van het bovenstaande is dat de feitelijke verdediging wordt gevoerd in een relatief ondiepe strook in en vlak achter de vrw. Die strook wordt gevormd door de steunpunten van de voorcompagnieën in de vrw, waarbij enige diepte wordt verkregen door een op 1 à 2 km daarachter voorbereide opstelling, in te nemen door de reserve van het betrokken voorbataljon. De sterke fixatie op de vrw blijkt ook doordat de doelen voor tegenaanvallen in beginsel ook op divisie- en hoger niveau in deze ondiepe strook worden gekozen. Anders gezegd: ook al zou in een mogelijk ongunstig gevechtsverloop terrein in de vrw verloren gaan, dan zal toch steeds (opnieuw) moeten worden getracht dat terrein te hernemen.

Daarbij moet nog worden opgemerkt dat de initiële verdeling van middelen veelal resulteert in relatief sterke tankzware reserves. Die zijn immers nodig voor de tegenaanvallen op de verschillende niveaus. Op brigadeniveau gaat het dan doorgaans minimaal om een gemengd tankbataljon, terwijl op divisieniveau nog een brigade achter de hand wordt gehouden. Daardoor komt de verhouding tussen voorbataljons en reservebataljons van een divisie uit op 4:5, als men uitgaat van een divisie die is samengesteld uit drie brigades. Men kan daardoor eigenlijk spreken van het willens en wetens op gang brengen van een zichzelf vervullende ongunstige voorspelling: bij een relatief geringe verdedigingskracht in de vrw ontstaan als vanzelf spoedig vijandelijke penetraties, die dan weer door tegenaanvallen moeten worden tenietgedaan. Daarbij zal zich bovendien steeds de vraag voordoen of men op een bepaald niveau in een vroegtijdig stadium moet overgaan tot het verder versterken van het lagere niveau, of dat men de eigen reserve „op de plank” moet houden voor de eventuele eigen tegenaanval. Het eerste past in deze manoeuvrevorm omdat immers op dat lagere

niveau de beslissing wordt gezocht, het tweede past echter al evenzeer: immers, de beslissing wordt verkregen door tegenaanvallen op verschillende niveaus.

Daaruit blijkt de innerlijke tegenstrijdigheid van de manoeuvrevorm „verdedigen voorin” zoals hij nu in de gevechtshandleiding wordt beschreven, en zoals hij in de praktijk gestalte krijgt. Op deze wijze komen alle lijnen, die reeds in pt 6.1 waren samengevat, bijeen met de voorgaande kritische analyse van de manoeuvrevorm „verdedigen voorin”. Wij moeten dan ook vaststellen dat naar alternatieven moet worden gezocht voor een optreden onder conventionele (d.w.z. niet-nucleaire) omstandigheden, waarbij:

- de fixatie op het vasthouden en eventueel hernemen van de ondiepe strook in en achter de vrw niet langer wordt gehandhaafd, zodat een beter gebruik resulteert van de per bevelsniveau beschikbare manoeuvreer ruimte;
- een consequente verdeling van middelen wordt toegepast, gericht op een economisch gebruik daarvan, en zonder een ingebouwde spanning inzake het gebruik van reserves;
- de mogelijkheid wordt geopend bij een dreigend mislukken van de verdediging in de vrw over te gaan op een andere wijze van optreden, zonder welhaast automatisch te escaleren naar nucleair niveau.

6.4. De nieuwe manoeuvrevormen

a. Behalve de reeds behandelde tegenaanvalsverdediging en gedeeltelijke tegenaanvalsverdediging, zijn in het raamwerk twee nieuwe manoeuvrevormen uitgewerkt: de *positieverdediging*, en de *gebiedsverdediging*.

Positieverdediging is de manoeuvrevorm waarbij het verdedigende gevecht wordt gevoerd in het voorste deel van het toegewezen vak. Het gevecht wordt derhalve gevoerd in de vakken van de initieel voorin gegroepede naastlagere eenheden (afhankelijk van het betrokken niveau: de voordivisies op legerkorpsniveau, de voorbrigades op divisieniveau en de voorbataljons op brigadeniveau). De benodigde gevechtskracht van die naastlagere eenheden is onder meer afhankelijk van de mate van zekerheid die vooraf bestaat over de ligging van het vijandelijke zwaartepunt. Voor-

afgaande aan het gevecht worden die eenheden dan ook zodanig samengesteld dat zij de verdediging van hun vak kunnen voeren met de hun toegewezen middelen. Daardoor wordt voorkomen dat zij direct moeten worden versterkt na het begin van het gevecht. De reserve in deze manoeuvrevorm is (wordt) tijdens het gevecht van relatief geringe sterkte (relatief in vergelijking met andere manoeuvrevormen). De gevechtskracht van de reserve dient wel zodanig te zijn dat de commandant, althans initieel, de nodige vrijheid van handelen heeft, bijvoorbeeld voor offensief optreden op *zijn* niveau.

Gebiedsverdediging is de manoeuvrevorm waarbij het gevecht wordt begonnen in het voorste deel van het vak en daarna zoveel als nodig wordt voortgezet in de diepte ervan. Dat houdt in dat — in ieder geval in het zwaartepunt — de initieel voorin gegroepede naastlagere eenheid (eenheden) in de diepte het gevechtscontact moet(en) kunnen overdragen aan de daartoe gereedgehouden reserve (of deel daarvan). Ook bij deze manoeuvrevorm wordt de reserve aanvankelijk gebruikt voor een eventueel offensief optreden.

Op deze plaats willen wij twee opmerkingen maken waarop wij later uitgebreider zullen terug komen.

— Het moet mogelijk zijn van de positieverdediging over te gaan op de gebiedsverdediging en omgekeerd, wanneer het verloop van het gevecht dat nuttig of noodzakelijk maakt. Aangezien daarbij doorgaans meer dan één bevelsniveau betrokken zal moeten zijn, behandelen wij dat overgaan op een andere manoeuvrevorm in pt 8.3.

— In tegenstelling tot de suggestie die in voorafgaande discussies tijdens het opstellen van het raamwerk wel eens werd gedaan, is de gebiedsverdediging géén verdragend gevecht. Er wordt metterdaad verdedigd binnen een toegewezen vak, waarin het tactisch essentiële gebied behouden moet blijven. Wij komen daarop terug in pt 8.6.

Wij willen in dit artikel de nadruk leggen op het optreden van de brigade. Alvorens daarop dieper in te gaan, bespreken wij in het kort het optreden op de hogere niveaus, i.c. die van legerkorps en divisie. Daarbij zullen wij organisatie en taken op die niveaus schetsen, en vervolgen met een be-

knopte behandeling van (de toepassing van) de positieverdediging en de gebiedsverdediging.

b. *Het legerkorps.* Het Nederlandse 1e Legerkorps (1Lk) heeft een vaste samenstelling, toegesneden op zijn taak in bondgenootschappelijk verband. Dat betekent dat de strategie van de „forward defense” beperkingen kan opleggen bij het toepassen van een tactische doctrine, inbegrepen de daarin opgenomen manoeuvrevormen. Voorts heeft 1Lk thans een concrete opdracht voor het voeren van een defensief in een geografisch afgebakend weerstandsgebied, waarvan de terreinkenmerken derhalve vaststaand zijn. In die situatie zal voorshands geen fundamentele wijziging zijn te verwachten. Desondanks behandelt de nieuwe gevechtshandleiding wellicht theoretische mogelijkheden, die in de concrete oorlogsvoorbereiding van 1 Lk niet toepasbaar zijn. Het zou namelijk een verarming zijn in ons tactische denken wanneer de gegeven huidige „randvoorwaarden” voor 1 Lk tevens de grenzen zouden bepalen van de doctrine. Die laatste dient immers méér te zijn dan een soort receptenboek waaruit operatieplannen kunnen worden overgeschreven. Vooral de eis dat de blik moet zijn gericht op toekomstige ontwikkelingen leidt tot de noodzaak een bredere context aan onze tactische doctrine te geven. Daarbij moeten wij echter niet uit het oog verliezen dat sommige reeds geplande reorganisaties en vervangingsprojecten nog jaren zullen vergen voor zij geheel zijn gerealiseerd.

Op legerkorpsniveau worden de voorwaarden gesteld en de waarborgen geschapen waarbinnen de — voor een bepaalde opdracht samengestelde — divisies en eventueel zelfstandig optredende brigades kunnen opereren. De legerkorpscommandant bepaalt het gebied waar die grote eenheden hun gevechten zullen voeren. Het legerkorpsniveau is het laagste niveau dat in staat is — mede door de opzet van de logistiek — tot een ononderbroken optreden. Omwille van (nucleaire) procedures en reactietijd wordt op dat niveau 48 à 72 uur vooruit gepland.

c. *De divisie.* Deze heeft in de Nederlandse organisatie geen vaste samenstelling. Zij zal bestaan uit een divisiestaf met een of meer brigades en een deel van de legerkorpstroepen, waaronder gevechtsondersteunende eenheden. Bovendien kan

de samenstelling van de divisie tijdens het gevecht of tussen opeenvolgende gevechten worden gewijzigd. De divisiecommandant zal bij het vaststellen van de slagorde van de divisie rekening ermee houden dat de pantser(infanterie)brigades een vaste samenstelling hebben. Het verbreken van die verbanden, ook wanneer het gaat om het versterken met legerkorpsmanoeuvrebataljons, is aan beperkingen onderhevig. Onmogelijk is het echter niet, zowel voorafgaande aan als tijdens het gevecht.

De divisiecommandant coördineert de gevechten van zijn brigade(s) en andere (grote) eenheden naar tijd en ruimte. Hij volgt daarbij de ontwikkeling van de gevechten en steunt zijn (grote) eenheden, dan wel grijpt zèlf in het gevecht in door het inzetten van de divisiereserve. Op dit niveau wordt 24 à 48 uur vooruit gepland.

d. *De positieverdediging op legerkorps- en divisie-niveau.* De in pt a geschetste omschrijving behoeft nauwelijks verdere toelichting voor deze beide niveaus. Steeds gaat het erom dat het bevechten van de beslissing plaatsvindt in de vakken van de voordivisies respectievelijk voorbrigades. De primaire taak van (delen van) de reserve is het tijdens het gevecht versterken van die vooreenheden. Dat geschiedt door een onderbevelstelling die bij voorkeur reeds in de plannen is voorbereid. Zolang de reserve nog niet geheel of grotendeels op deze wijze is gebruikt, kan zij worden ingezet voor een offensief optreden (in het bijzonder voor een tegenaanval) onder rechtstreekse controle van de legerkorps- respectievelijk divisiecommandant. Zo'n tegenaanval valt te overwegen wanneer een versterking in de bedreigde sector niet snel genoeg effect zou sorteren. Het doel is op deze manier tijdig het gevecht in het vak van de betrokken vooreenheid te stabiliseren zodat de verdediging vervolgens kan worden voortgezet.

e. *De gebiedsverdediging op legerkorps- en divisie-niveau.* De legerkorps- respectievelijk divisiecommandant wil de beslissing bevechten door een achtereenvolgende inzet (in tijd en ruimte!) van de initiële vooreenheden en zijn reserve. De voordivisies/voorbrigades voeren daarbij in hun vak een zodanige verdediging dat de vijand zoveel mogelijk afbreuk wordt gedaan en het momentum van diens aanval verloren gaat. Dat gebeurt door een

combinatie van beweeglijk optreden en het uitbuiten van gunstige terreindelen voor een meer statische verdediging. De vooreenheden dienen ervoor te zorgen dat zij de verdediging binnen het hun toegewezen vak kunnen voortzetten tenzij de hogere commandant op zeker moment onder — veelal vooraf gecoördineerde — bepaalde voorwaarden uitdrukkelijk toestemming geeft hun gevecht te beëindigen.

In dit kader is het gebruik van de reserve essentieel. Primaire taak van die reserve (of delen daarvan) is het overnemen van het gevechtscontact in de diepte van het vak, derhalve ergens tussen vrv en het onderkende tactisch essentiële gebied. Hoewel de terreinomstandigheden daarbij in hoge mate de plaats zullen kunnen voorschrijven, verdient het aanbeveling de reserve relatief ver naar voren in het gevecht te brengen. Zo wordt voorkomen dat onnodig terrein wordt prijsgegeven door het partieel inzetten van de gevechtskracht. Om de gedachten te bepalen, zal uiterlijk halverwege de diepte van het vak de initiële reserve het gevechtscontact overnemen, waarbij de doorschrijdende vooreenheid vervolgens legerkorps- respectievelijk divisiereserve wordt. Is de initiële reserve qua samenstelling en sterkte in staat het gevechtscontact over de volle breedte van het vak over te nemen, dan verdient die inzet de voorkeur.

Meestal zal dat echter niet mogelijk zijn gezien de samenstelling van het legerkorps, en evenmin bij een divisie die bijvoorbeeld uit drie brigades bestaat. De niet in het vijandelijke zwaartepunt optredende vooreenheid zal alsdan haar taak moeten blijven voortzetten over de volle diepte van het legerkorps- c.q. divisievak.

Net als bij de positieverdediging is een offensief optreden van delen van de reserve denkbaar voordat de primaire taak — overnemen van gevechtscontact — in het geding komt. De mogelijkheden daartoe zijn echter relatief beperkter. Immers, het veilig stellen van dat overnemen van het gevechtscontact, met de vereiste gevechtskracht op het vereiste moment, gedooft geen grote risico's. Een beperkte offensieve inzet — bijvoorbeeld voor een tegenstoot — in een vroegtijdig stadium kan echter zeker worden overwogen.

7. HET OPTREDEN VAN DE BRIGADE

7.1. Organisatie en taken

a. De pantser(infanterie)brigade heeft een vaste samenstelling en is opgebouwd uit gevechtseenheden van bataljonsgrootte met een daarop toegesneden gevechts- en verzorgingssteun. De brigade vormt de kleinste *organieke* eenheid van verbonden wapens en is in staat gedurende beperkte tijd zelfstandig het gevecht te voeren. De slagorde van de brigade komt vrijwel altijd tot stand door het verbreken van de organieke bataljonsverbanden. Het tijdens het gevecht verder wijzigen van die slagorde zal dikwijls noodzakelijk zijn. Niet voorbereide wijzigingen van de slagorde dienen bij voorkeur tijdens gevechtspauzes plaats te vinden. Binnen het bataljonsverband zal vrijwel altijd met teams worden opgetreden. Daartoe worden (delen van) pantserinfanteriecompagnieën of tankeskadrons gemengd en/of versterkt met tanks respectievelijk pantserinfanterie en/of antitankmiddelen (lange dracht). Dat mag overigens niet leiden tot versnippering van gevechtskracht. Daarom wordt de concrete slagorde van de brigade en de bataljons gebaseerd op de uitkomsten van de beoordeling van de toestand, die voorafgaande aan en tijdens het gevecht zijn verkregen. Daarbij zullen ook logistieke beperkingen van invloed zijn. De hoeveelheid binnen een bataljonsverband te formeren teams is in beginsel direct afhankelijk van het beschikbare aantal compagnies- en eskadronsstaven. Indien onvermijdelijk kan echter gedurende beperkte tijd een teamstaf ad hoc worden gecreëerd, zodat met een extra team kan worden opgetreden. Concluderende kan worden vastgesteld dat voor de manoeuvre-eenheden het laagste niveau waarop metterdaad met verbonden wapens wordt gevochten doorgaans reeds dat van compagnie en eskadron is. Anderzijds zal de vuursteun in eerste instantie een brigadezaak zijn.

b. Op brigadeniveau wordt minimaal een etmaal vooruit gepland. De brigadecommandant maakt in zijn operatieplan en aanvullende bevelen tijdens het gevecht voortdurend aan zijn ondercommandanten duidelijk hoe hij het totale optreden van de brigade en de deeltaken van de bataljons daarin ziet. Het is het brigadeniveau waar coördinatie en onderlinge afstemming van het optreden

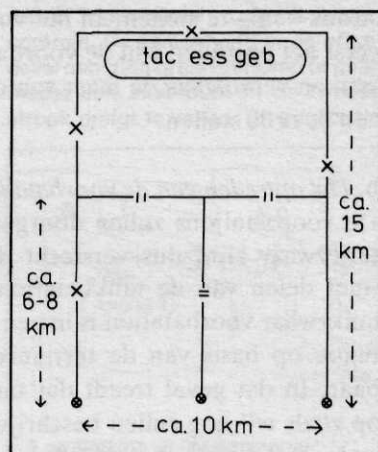
van de verschillende eenheden voortdurend nauwgezet worden bewaakt en mogelijk aanleiding kunnen zijn voor ingrijpen door de brigadecommandant. Niet voor niets is het brigadeniveau ook het laagste niveau waarop sprake is van tactiek en van onderscheiden manoeuvrevormen. Bataljons en kleinere eenheden treden meer „drillmatig” op, waarbij de door de brigadecommandant gekozen manoeuvrevorm in wezen het kader vormt waarbinnen de gevechtsacties worden uitgevoerd. Om mogelijk misverstand te voorkomen: de brigadecommandant dient bij dat alles aan het initiatief en het zelfstandig optreden van zijn ondercommandanten zoveel mogelijk ruimte te laten. Ervan uitgaande dat op basis van goede voorafgaande coördinatiemaatregelen een snelle en actuele informatieuitwisseling plaatsvindt, kan de brigadecommandant derhalve volstaan met het „lezen” van het gevecht en zal een direct ingrijpen beperkt blijven tot het toewijzen van extra steun, en/of uitgifte van partiële verdere aanwijzingen. Van groot belang zijn verder het tijdstip en de wijze van inzet van de brigadereserve. In de planning is daarvoor altijd een aantal opties voorbereid waarbij tevoren de voorwaarden, waaronder die opties mogelijk worden uitgevoerd, zowel bij de brigadestaf als bij de ondercommandanten zijn bekendgemaakt. Dat alles is, afgezien van de gekozen manoeuvrevorm, uiteraard steeds afhankelijk van een tussentijdse beoordeling van de toestand.

In het volgende ligt de nadruk op het optreden van een voorbrigade. Hoewel inzet van een pantserbrigade als zodanig niet is uitgesloten, zal die doorgaans aanvankelijk deel uitmaken van legerkorps- of divisiereserve, zeker wanneer eerst is deelgenomen aan het vertragende gevecht van de beveiligende strijdmacht. De positie- en gebiedsverdediging op brigadeniveau, die in pt 7.2 en 7.3 worden behandeld, gaan dan ook uit van een pantserinfanteriebrigade in de organieke samenstelling. Op die wijze komen de problemen het duidelijkst naar voren; immers, een versterkte brigade heeft meer keuzemogelijkheden voor de slagorde en de groepering.

7.2. De positieverdediging

a. Algemeen

Overeenkomstig het algemene uitgangspunt van

Afb. 3 Brigadevak bij positieverdediging

deze manoeuvrevorm zoekt de brigadecommandant de beslissing in de vakken van de voorbataljons. Daarbij moet de brigade een vijandelijke divisie tot staan brengen. Omdat een vijandelijke divisie doorgaans aanvalt in twee echelons van elk twee regimenten, zal een brigadevak niet meer dan twee regimentsnaderingsmogelijkheden omvatten.

Afhankelijk van het terrein bedraagt dan de breedte van het aan een brigade toe te wijzen vak circa 10 km. De diepte is vooral afhankelijk van de benodigde manoeuvreer ruimte voor de voorbataljons, die varieert van 6 à 8 km. Daarachter is dan veelal nog ruimte nodig voor het opstellen van steunende eenheden en van de brigadereserve, zodat de totale diepte van een brigadevak circa 15 km zal bedragen (zie afb. 3).

Uit het voorgaande volgt dat de initieel aan de voorbataljons toe te wijzen gevechtskracht voldoende moet zijn om ten minste de aanval van de voorste regimenten in of vlak achter de vrw tot staan te brengen. Voor het afslaan van de 2e-echelonsregimenten dienen twee voorwaarden te kunnen worden vervuld: de voorbataljons zullen over voldoende manoeuvreer ruimte in de diepte moeten beschikken, en in dat stadium dient ook het oorspronkelijk in reserve gehouden deel van de gevechtskracht van de brigade te worden ingezet voor het gevecht in de vakken van de voorbataljons. Aan de eerste voorwaarde wordt voldaan wanneer achter de vrw nog een tweede verdedigingsstrook is voorbereid; de tweede voorwaarde wordt vervuld doordat in die fase de brigadereserve op enigerlei wijze wordt ingezet in het vak van een of beide voorbataljons. Doel daarvan is de voortzetting van de verdediging in de tweede

strook veilig te stellen. In het volgende zullen wij eerst het optreden van de voorbataljons nader bezien en vervolgens de inzet van de brigadereserve aan de orde stellen.

b. *Het optreden van de voorbataljons*

De voorbataljons zullen doorgaans pantserinfanteriezwaar zijn, dus versterkt dan wel gemengd (met delen van de tankbataljon). Inzet van een tankzwaar voorbataljon is in een uitzonderlijke situatie op basis van de terreinconfiguratie denkbaar. In dat geval treedt dat tankzware bataljon op zoals wij nog zullen beschrijven in pt 7.3 (brigadegebiedsverdediging). Overigens gaan wij op deze mogelijkheid niet verder in.

Elk voorbataljon krijgt één regimentsnadering toegewezen. Op basis van de normale groepering zal dat vijandelijke regiment aanvallen met twee gemechaniseerde bataljons voor — die elk met een tankcompagnie zijn versterkt — en een versterkt bataljon in het tweede echelon. Bij optreden van een tankregiment vóór is een overeenkomstige groepering te verwachten, maar dan met tankzware bataljons.

Op basis van het gestelde in pt a voert het voorbataljon de verdediging uit twee achter elkaar gelegen stroken, waarvan de vrw de eerste is. De tweede strook ligt — afhankelijk van het terrein — 3 tot 5 km daarachter. Het globale verloop van beide stroken is door de brigadecommandant geëördineerd. In elke strook zullen op de onderkende vijandelijke bataljonsnaderingen opstellingen voor een team worden voorbereid.

Per bataljonsvak worden dus twee teamopstellingen in de vrw voorbereid en twee in de tweede strook; die opzet uiteraard gebaseerd op het uitgangspunt dat de onderkende bataljonsnaderingen zich in de diepte van het vak voortzetten. Dat verklaart waarom, ingeval geen versterkt maar slechts een gemengd voorbataljon wordt ingezet, binnen dat bataljon doorgaans toch vier teams zullen moeten worden geformeerd. De sterkte van een team dient voldoende te zijn om ten minste een vijandelijk bataljon tot staan te brengen, en zal variëren van 3 tot 5 pelotons: 2, soms 3 pantserinfanteriepelotons alsmede 1, meestal 2 (anti)tankpelotons.

Het optreden van het voorbataljon moet in eerste instantie zijn gericht op het gevecht in de vrw, dus op het vasthouden van de voorste strook. Daartoe

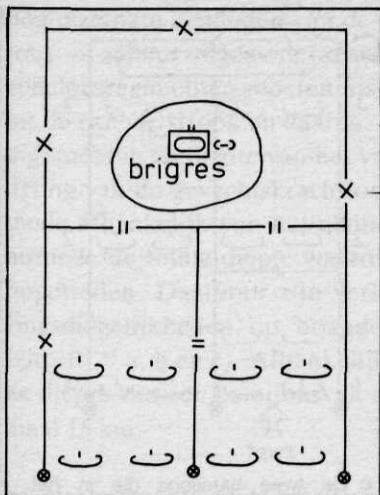
wordt niet alleen de initiële bezetting van de daar voorbereide opstellingen gebruikt, maar worden ook delen van de bataljonsreserve ingezet. Die wordt gevormd door de teams die zijn belast met het voorbereiden van de tweede strook. De essentiële punten daarvan zullen van huis uit door bijvoorbeeld pantserinfanteriepelotons worden bezet, de (anti)tankpelotons kunnen reeds worden gebruikt ter versterking of voor het uitvoeren van offensieve acties in de vrw. Het openhouden van de mogelijkheid ook in de tweede strook te kunnen standhouden, is in deze manoeuvrevorm als het ware ingebouwd, omdat naarmate de tijd verloopt, een doorbraak in de vrw immers onafwendbaar zal blijken. Het is voor het voorbataljon dan ook van grote betekenis of de planning voorziet in een verdere versterking uit de brigadereserve (zie pt c) en zo ja, met welke gevechtskracht.

De overgang van het gevecht van de strook in de vrw naar dat in de tweede strook is een kwetsbare aangelegenheid. De beslissing, de vrw plaatselijk prijs te geven, zal ten minste met voorkennis van de brigadecommandant worden genomen. De overgang op het verdedigen uit de tweede strook vindt slechts plaats in opdracht van de brigadecommandant. Afb. 4 geeft een voorbeeld van een mogelijke groepering van de brigade in de positieverdediging.

c. *De brigadereserve*

Doorgaans zal de brigadereserve bestaan uit een tankbataljon (minus, eventueel versterkt met enige pantserinfanterie). Reeds is gewezen op de primaire taak van deze reserve: het verder versterken van voorbataljons, in het bijzonder tijdens het optreden in de tweede strook, die immers in deze manoeuvrevorm ook de laatste strook voor het brigadeniveau is.

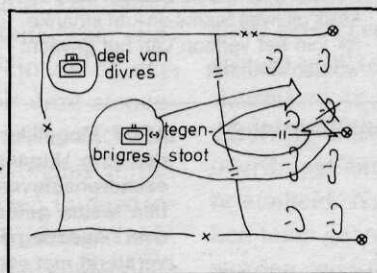
Behalve het versterken is inzet van de brigadereserve voor een *tegenstoot* in relatie tot het gevecht in de vrw denkbaar in een betrekkelijk vroeg stadium, bijvoorbeeld wanneer daar een steunpunt onder de voet is gelopen en de brigadecommandant dat op zich onvoldoende aanleiding vindt over te gaan op de verdediging van de tweede strook (afb. 5). Een andere situatie doet zich voor wanneer in die tweede strook de samenhang dreigt verloren te gaan. Een *brigadetegenaanval* is dan denkbaar (afb. 6). In dit geval is ervan uitgegaan dat de eigenlijke brigadereserve reeds was ver-

Afb. 4 Mogelijke groepering van brigade in positieverdediging. De voorbataljons verdedigen uit twee achter elkaar gelegen stroken waarvan de vrw de eerste is; de tweede strook ligt — afhankelijk van het terrein — 3 tot 5 km achter de eerste

Afb. 5 Tegenstoot onder brigadecontrole. Bij het ene voorbataljon is de vrw nog intact. Bij het andere is een steunpunt in de vrw verloren gegaan. De vijandelijke druk op dat voorbatal-

jon neemt toe, maar vormt voor de brigadecommandant geen aanleiding over te gaan op de verdediging uit de tweede strook. Door het uitvoeren van de tegenstoot wordt de vijandelijke aanval afgeslagen en wordt het gevecht van het voorbataljon gestabiliseerd. Het desbetreffende voorbataljon kan daardoor de verdediging voortzetten uit de resterende drie opstellingen. Een tegenstoot wordt uitgevoerd om het gevecht van de betrokken eenheid te stabiliseren, en is niet gericht op het hernemen van een bepaald gebied. In dit voorbeeld is het echter denkbaar dat het mogelijk blijkt het verloren gegane steunpunt met de tegenstoot te bereiken en te hernemen. Alsdan valt te overwegen het steunpunt verder te blijven verdedigen, hoewel dat oorspronkelijk niet de opzet van de tegenstoot was

bruikt voor een tegenstoot in een eerder stadium, zodat de tegenaanval wordt uitgevoerd door een — in de planning voorziene — versterking uit de divisiereserve. Uitdrukkelijk zij gesteld dat dit maar een voorbeeld is. Zoals gezegd, dient de voorbrigade in beginsel haar opdracht uit te voeren met de initiële gevechtskracht. Feit is natuurlijk wel dat die maar één keer kan worden gebruikt. Daarmee raken wij overigens een kwestie die nogal eens uit het oog wordt verloren bij planning, en ook bij oefeningen in vreedstijd. Het „slijten” — ook in psychische zin — van eenheden dient te worden verdisconteerd in het voorbereiden van allerhande plannen. Onvermijdelijk loopt de beschikbare gevechtskracht — soms onverwacht snel — terug, lang niet altijd kan met versterking uit een hoger niveau daarop worden gereageerd, soms zelfs is zo'n versterking op het gegeven tijdstip en in de betrokken sector niet eens meer economisch te achten.

d. Voorbereidingstijd

Afhankelijk van de gegeven terreinsituatie en de beschikbare middelen is een bepaalde voorbereidingstijd nodig voor het inrichten van opstellin-

Afb. 6 Tegenaanval onder brigadecontrole. De samenhang in de brigadeverdediging dreigt verloren te gaan omdat een steunpunt in de tweede strook dreigt te vallen. Dit voorbeeld

1 versterking uit divisiereserve

2 oorspronkelijke brigadereserve al eerder ingezet, bijvoorbeeld voor het uitvoeren van een tegenstoot

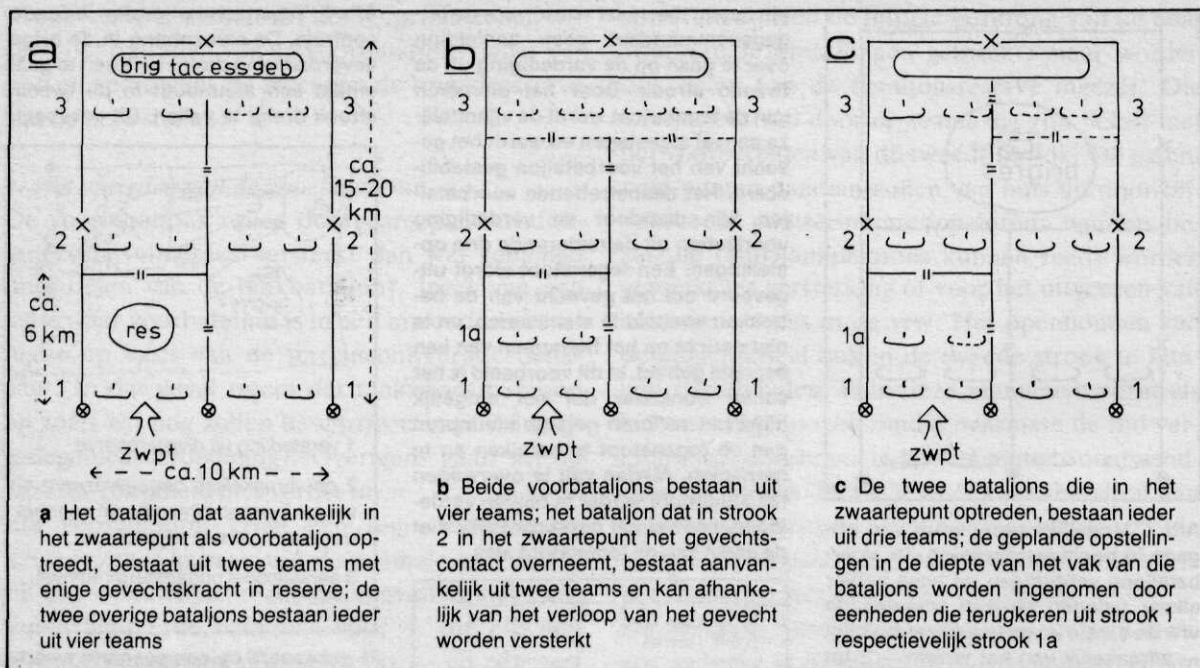
3 aanvaldoel brigadetegenaanval

is gebaseerd op een scenario waarbij de brigadetegenaanval wordt uitgevoerd op een zodanig tijdstip, dat de tegenaanvalsmacht het aanvaldoel bereikt kort nadat het steunpunt werkelijk verloren is gegaan. Een deel van de tegenaanvalsmacht zal aldaar de verdediging voortzetten

gen. Dat geldt vooral voor steunpunten die door pantserinfanterie-eenheden moeten worden verdedigd. Onder gemiddelde omstandigheden is daarvoor 24 uur nodig, althans wanneer de betrokken eenheid gedurende langere tijd ter plaatse zal moeten verdedigen. Tank- en antitankeenheden hebben aanzienlijk minder voorbereidingstijd nodig en kunnen derhalve in 24 uur verschillende opstellingen c.q. gevechtsacties voorbereiden.

e. Slotbeschouwing

Bij het bespreken van de brigadepositieverdediging zal duidelijk zijn geworden dat vooral door het beoogde optreden van voorbataljons en brigadereserve een manoeuvrevorm is ontwikkeld, die op kernpunten afwijkt van de tot nog toe geldende „verdediging voorin”. Nog steeds wordt de beslissing bevochten door de naastlagere eenheden, relatief gezien dus voor in het toegewezen vak, maar deze vooreenheden zijn voldoende sterk om *in de diepte gegroepeerd* op te treden. De inzet van de reserve is bovendien met prioriteit erop gericht deze optie te begunstigen. Bovendien kan — na afweging van alternatieven — elke versterking op

haar beurt worden gebruikt voor een offensief gebruik op het betrokken niveau.

7.3. De gebiedsverdediging

a. Algemeen

Weliswaar begint het gevecht in dit geval ook in de vakken van de voorbataljons, doch het optreden is erop gericht dat de reserve pas meer in de diepte haar gevechtskracht tot gelding brengt. Dat gebeurt noodgedwongen meestal slechts in de zwaartepuntssector, nadat het gevechtscontact aldaar is overgenomen. Beschouwt men de vrw als eerste door de brigade gecoördineerde verdedigingsstrook, dan vormen de door de reserve voorbereide opstellingen de tweede strook. Juist omdat in deze manoeuvrevorm welbewust wordt gekozen voor het achtereenvolgens — in tijd en ruimte gezien — tot gelding brengen van de totale gevechtskracht, dient wel te worden voorkomen dat vroegtijdig en onnodig terrein wordt prijsgegeven.

De tweede strook moet ook niet te diep in het vak worden gekozen; om de gedachten te bepalen — uiteraard afhankelijk van het terrein — ongeveer halverwege de vrw en het tactisch essentiële gebied. Voor het tot staan brengen van de aanval van de vijandelijke divisie — ook in dit geval de primaire taak van een voorbrigade — is nu echter zo nodig ook het achter de tweede strook gelegen deel van het vak beschikbaar; derhalve tot aan het

Afb. 7 Mogelijke groeperingen van brigade in gebiedsverdediging. Uitgaande van tien beschikbare compagnies- en eskadronsstaven in de pantserinfanteriebrigade worden tien teams geformeerd. Het bataljon dat moet optreden over nagenoeg de gehele diepte van het brigadevak wordt versterkt met een vierde team. Het bataljon dat aanvankelijk in het zwaartepunt optreedt als voorbataljon kan worden aangewezen om — na in de diepte van het brigadevak het gevechtscontact te hebben overgedragen — (de) opstellingen ter verdediging van het tactisch essentiële gebied van de brigade in te nemen. De brigadecommandant stelt het verloop van de vrw vast (strook 1), de strook waar in het zwaartepunt het gevechtscontact wordt overgenomen (strook 2), en de strook ter verdediging van het brigade tactisch essentiële gebied (strook 3). De bataljonscommandant kan in zijn vak verdere opstellingen vaststellen (bijvoorbeeld strook 1a)

tactisch essentiële gebied. Daar wordt de laatste verdedigingsstrook van de brigade dan ook voorbereid. Uitdrukkelijk zij erop gewezen dat een gevecht in die omgeving uiteraard zo lang mogelijk wordt voorkomen.

De brigadecommandant zal de gevechtskracht over zijn bataljons verdelen op grond van zijn beoordeling van de toestand. Deze bataljons zullen doorgaans niet op verdere versterking kunnen rekenen en het gevecht dus moeten voltooien met de initieel toebedeelde middelen. Wel zullen de voorbataljons minimaal in staat moeten zijn in het gebied tot aan de tweede brigadestrook elk ten minste één vijandelijk voorregiment tot staan te brengen. Het resterende deel van de gevechtskracht van de brigade — dat wil zeggen de reserve en de

nog inzetbare eenheden van de initiële voorbataljons — zal vervolgens de aanval van de tweede echelonsregimenten moeten afslaan. Dat gebeurt uit de tweede strook en daarna, voor zover als nodig, meer in de diepte van het vak. De exacte verdeling van de gevechtskracht over de bataljons is mede afhankelijk van het aantal stroken waarin, alsmede de totale diepte waarover, moet worden opgetreden. Daarvoor zijn verschillende groeperingsmogelijkheden op brigadeniveau denkbaar (zie afb, 7 a, b en c). Afhankelijk daarvan varieert de diepte van een bataljonsvak van ca. 6 tot maximaal 15 km.

b. Het optreden van de bataljons

In de gebiedsverdediging treden alle bataljons op enigerlei moment op als voorbataljon. Het bataljon kan pantserinfanterie- dan wel tankzwaar zijn. Uiteraard afhankelijk van het terrein zal de wijze van optreden zijn toegespitst op deze samenstelling. Het pantserinfanteriezware bataljon zal de nadruk leggen op het achtereenvolgens verdedigen van de voorbereide opstellingen in de stroken; een beweeglijk optreden daartussen — inbegrepen offensieve acties — zal worden uitgevoerd door de bij het bataljon ingedeelde tanks. Een tankzwaar bataljon zal veel meer de prioriteit geven aan een beweeglijk optreden over de gehele diepte van het toegewezen vak, waarbij in de door de brigade gecoördineerde stroken de ingedeelde pantserinfanterie meer statisch zal verdedigen. Zoals reeds eerder gesteld, is hiervoor een zekere voorbereidingstijd vereist. Ook wanneer mogelijk genoeg moet worden genomen met minder dan de eerder genoemde 24 uur per opstelling dient nog als vuistregel te gelden dat een bataljon in niet meer dan drie achtereenvolgende stroken kan optreden. Gezien het gestelde in pt a is het denkbaar dat dat de brigadestroken zijn, in andere gevallen zal het bataljon er daarvan slechts een of twee krijgen opgedragen.

Hoe ook de samenstelling van een bataljon moge zijn, in ieder geval dient elke door de brigade gecoördineerde strook ook metterdaad te worden verdedigd tot voor het loslaten ervan toestemming wordt gegeven. Bedenkt men bovendien dat de terreinconfiguratie in een bataljonsvak zelden homogeen van aard — dus uitsluitend tank- dan wel pantserinfanterieterrain — zal zijn, dan lijkt de veronderstelling gewettigd dat in de praktijk het

verschil in optreden tussen tank- en pantserinfanteriezware bataljons niet rechtstreeks zal voortvloeien uit hun samenstelling. Het verschil in optreden zal veeleer plaatselijk en tijdelijk tot uiting komen, omdat de verschillende wapensystemen zullen worden ingezet voor een taak die op dat moment en in een gegeven terreindeel tot een optimaal resultaat voor het bataljonsoptreden als geheel kan leiden.

De toewijzing van vijandelijke naderingen binnen het bataljon vindt plaats op dezelfde wijze als behandeld bij de positieverdediging (pt 7.2.b). Uiteraard liggen de stroken in vele gevallen verder uit elkaar, zodat daartussen een beweeglijk optreden noodzakelijk maar ook goed uitvoerbaar is. Soms zal dat voor de betrokken teams neerkomen op een tijdelijk vertragende taak, doch ook offensieve acties (vuurovervallen en plaatselijke tegengestoten) zijn te overwegen. In beginsel dient het daarbij zo te zijn dat het betrokken team in de eerstvolgende brigadestrook het gevechtscontact overdraagt aan een aldaar reeds aanwezige andere eenheid. Na de doorschrijding kan het betrokken team gaan optreden als reserve dan wel direct worden gedirigeerd naar een dieper liggende strook, teneinde zich aldaar ter verdediging voor te bereiden.

Zoals gezegd, zullen de bataljons in de gebiedsverdediging doorgaans een geringere gevechtskracht hebben dan de voorbataljons in de positieverdediging. De teams zullen echter eveneens bestaan uit combinaties van verschillende soorten pelotons. Deze slagorde dient zoveel mogelijk te blijven gehandhaafd omdat het meer beweeglijk optreden over grotere afstanden veel van de eenheden vergt, reden waarom optimaal moet worden gebruik gemaakt van de continuïteit in het teamverband en van de korte momenten die voor recuperatie ter beschikking zullen zijn. Dat maakt het formeren van teams onder een ad-hocstaf ook minder gewenst.

c. De brigadereserve

Zolang een bataljon is bestemd voor het overnemen van het gevechtscontact en het vervolgens verdedigen in een dieper gelegen strook, moet die primaire taak gegarandeerd blijven. Dat beperkt de mogelijkheden in de voorafgaande fase (delen van) die reserve bijvoorbeeld in te zetten voor een offensieve actie. Naarmate echter het tactisch es-

sentiële gebied van de brigade in het geding komt, kan het uitvoeren van een tegenaanval om het behoud daarvan zeker te stellen noodzakelijk blijken. Zo'n tegenaanval dient dan ook te worden voorbereid voor de meest daarvoor in aanmerking komende sectoren. Denkbaar is dat alsdan een voldoende sterke tegenaanvalsmacht niet meer binnen de brigade beschikbaar is. In dat geval zal het hogere niveau (i.c. divisie) moeten overgaan tot een — in het plan voorziene — versterking, dan wel besluiten de betrokken brigade de verdediging van haar vak te laten beëindigen.

d. Slotbeschouwing

Bij het bespreken van het brigadegebiedsverdediging moge duidelijk zijn geworden dat het hier gaat om een manoeuvrevorm die in de Nederlandse doctrine „nieuw” is. Doordat een veel groter deel van de binnen het brigadevak beschikbare manoeuvreerimte wordt benut voor een welbewust in achtereenvolgende stroken georganiseerde verdediging, wordt de echelonnering in het vijandelijke optreden doorkruist. Voorwaarde is daarbij wel dat de bataljons metterdaad in hun vak verdedigen (en niet een variant op het vertragen toepassen). Dat betekent het feitelijk afslaan van een bepaald (aantal) aanvalselochon(s) in elke strook. Het houdt ook in dat tussen die stroken een beweeglijk en offensief optreden, waarbij de vijand extra afbreuk wordt gedaan, wordt toegepast door (delen van) de bataljons. Op die wijze wordt de vijand voortdurend voor verrassingen geplaatst, en wordt hij achtereenvolgens aangegegrepen door verse dan wel enigzins gerecupereerde eenheden.

8. ENKELE AFGELEIDE ONDERWERPEN

8.1. Inleiding

In dit artikel staat voorop het geven van informatie en toelichting op de thans in bewerking zijnde herziene gevechtshandleiding, voor zover althans het defensief en het verdedigende gevecht betreffende. Het is goed daarbij nog eens erop te wijzen dat op dit moment slechts de hoofdlijnen daarvan in het Raamwerk GH 80/90 zijn vastgelegd. In de thans lopende uitwerkingsfase, waarbij ook in bredere kring informatie en discussie plaatsvindt, kunnen nog inhoudelijke wijzigingen noodzake-

lijk blijken. Een zekere onrust in het tactisch denken is van dat alles wellicht de consequentie. Anderzijds was een doorbreking van de ingeslepen patronen zo langzamerhand wel hoog tijd. Dat brengt ons op een punt dat wij niet genoeg kunnen beklemtonen: niet alleen het raamwerk — en dit artikel dat daarvan de achtergronden en inhoudelijke hoofdzaken toelicht — maar ook de nieuwe gevechtshandleiding is erop gericht een sjabloonmatig denken en handelen te vermijden. Niet alleen het optreden dient beweeglijker te worden, evenzeer is een mentale beweeglijkheid gewenst, óók op de lagere niveaus. Dat stelt hoge eisen aan commandanten en staven. Het sterkst komt dat tot uiting op het niveau van compagnie en eskadron: onze kapiteins, ritmeesters en luitenants zullen niet slechts globaal moeten zijn georiënteerd over mogelijkheden en beperkingen van wapensystemen die niet organiek tot hun eenheden behoren, zij moeten metterdaad directe gevechtshandleiding kunnen geven aan verschillende typen pelotons.

Men kan gemakshalve daartegenover stellen dat daarvoor de tijd en de oefengelegenheid ontbreken. Doet men dat echter, dan houdt men bewust zichzelf voor de gek. Het formeren van teams op de bovenbedoelde wijze is geen gevolg van de herziene tactische doctrine, het staat al jarenlang in onze „boekjes”; wij moeten nu echter ook de praktische consequenties ervan trekken. Het voorgaande geldt uiteraard ook op bataljonsniveau. Ook daar dient denken en opereren in het kader van de „verbonden wapens” gemeengoed te zijn. De bedoelde mentale beweeglijkheid moet ook blijken uit de manier waarop besluitvorming en bevelvoering worden uitgevoerd op alle niveaus. Velerlei plannen moeten worden voorbereid, geen daarvan echter mag worden „heiligverklaard”. Steeds moeten commandanten en staven op het vinketouw zitten om de actuele situatie te analyseren en zo nodig het optreden bij te sturen.

Anderzijds dient het ingrijpen in het gevecht van ondercommandanten niet dan met grote terughoudendheid te gebeuren. Dat neemt natuurlijk niet weg dat hogere commandanten wel erop moeten kunnen rekenen dat zij ongevraagd en tijdig worden ingelicht over het verloop van het gevecht en de plannen op de lagere niveaus. *Ongevraagd* en *tijdig*. Wij leggen op die twee woorden extra nadruk, omdat alleen dan een soepel samenspel

van de verschillende niveaus en tussen de verschillende eenheden kan tot stand komen.

In het volgende willen wij nog enkele nadere opmerkingen maken, die reeds aan de orde zijn geweest in de discussies rond het tot stand komen van het raamwerk, dan wel die mogelijk ter sprake kunnen komen in de thans op gang gebrachte informatiefase.

8.2. Relaties tussen bevelsniveaus

Hierboven hebben wij in algemene zin al iets gezegd over de relatie tussen verschillende bevelsniveaus. Nu blijkt echter herhaaldelijk dat dit aspect zeer concreet doorwerkt bij het vastleggen van en praten over de herziene doctrine. Allereerst dient dan erop te worden gewezen dat het voorbereiden van een gevecht in de besluitvormingsfase niet mag worden beschouwd als een proces dat op een bepaald niveau wordt afgerond en uitmondt in een bevelsuitgifte, waarna de volgende niveaus ieder op hun beurt hun eigen besluitvormingscyclus starten. De genoemde processen overlappen elkaar en moeten dat ook doen. Om twee redenen: anders gaat te veel tijd verloren, en ook kan op grond van voorlopige plannen (in waarschuwingsbevelen uitgegeven) een verder overleg op gang worden gebracht, waardoor de noodzakelijke terugkoppeling kan plaatsvinden.

Zo zullen legerkorps- en divisiecommandanten voor het lagere niveau een opdracht formuleren, die geografisch is vertaald in een te verdedigen vak. Het moet mogelijk blijven dat de lagere commandant(en) in de ontworpen begrenzingen wijzigingen kunnen bedingen. Daarvoor zal dan uiteraard nadere coördinatie zijn vereist, soms ook met neveneenheden.

Pas op brigadeniveau wordt doorgaans wat stringenter richting gegeven aan het optreden, omdat daar bijvoorbeeld de verschillende verdedigingsstroken — voorshands in globale zin — worden vastgesteld. Nadere coördinatie tussen brigade en bataljons kan dan mogelijk leiden tot verlegging van stroken en/of tot andere vakverantwoordelijkheden.

Wie nu opmerkt „tactiek is toch geen kwestie van een soort overlegorgaan; je geeft gewoon je bevel uit en daarmee basta”, heeft in zekere zin gelijk. Ja, soms, en zeker op de allerlaagste niveaus, zal

tijdens gevechtsacties op die manier gevechtsleiding moeten plaatsvinden, maar wanneer het maar éven kan, dient te worden ingespeeld op parallel verlopende en dus deels overlappende besluitvorming, waarbij voortdurend terugkoppelingsmogelijkheden worden benut. Een voorbeeld, dat in deze zeer duidelijk zal spreken, is de relatie die bestaat tussen de op de verschillende niveaus gekozen manoeuvrevorm. Zoals in pt 6.1 gesteld, is deze keuze in beginsel min of meer autonoom; maar daarbij is steeds mede van invloed het plan — in het bijzonder dus de manoeuvrevorm — van de hogere commandant. Die manoeuvrevorm heeft namelijk belangrijke consequenties voor de geplande inzet van diens reserve. Ligt de primaire taak daarvan in een versterkingsrol, dan zal vóóroverleg moeten plaatsvinden over de voorwaarden waaronder en de samenstelling waarin die versterking mogelijk zal worden verwezenlijkt. De lagere commandant kan op basis van die gegevens zijn eigen planning verbijzonderen.

8.3. Relatie tussen positie- en gebiedsverdediging

Het fundamentele verschil tussen deze manoeuvrevormen ligt in het gebruik van de beschikbare manoeuvreer ruimte binnen het aan het betrokken niveau toegewezen verdedigingsvak. Dat heeft ook een andere primaire functie voor de reserve tot gevolg. Het lijkt wellicht aantrekkelijk de inzetopties van de reserve zolang mogelijk open te houden. In vele gevallen zal zo'n werkwijze echter averechtse gevolgen hebben, want het betekent tevens dat men zich eigenlijk niet uitspreekt voor een primaire wijze van optreden i.c. voor een manoeuvrevorm. Dat leidt tot vaagheid en onduidelijkheid voor iedereen: de eigen staf, de ondercommandanten en, niet het minst belangrijk, de betrokken commandant zelf. Daarbij dient men ook te beseffen dat men de totale gevechtskracht van de reserve niet bij herhaling tot gelding kan brengen; de reserve zal immers bij iedere inzet „slijten”. Dat leidt tot de kwestie van het al dan niet van de primair gekozen manoeuvrevorm kunnen overgaan op een alternatieve. Inderdaad dient die mogelijkheid te worden opgehouden. Zo kan het tijdens het gevechtsverloop in een bepaalde sector onvoorzien gemakkelijk blijken de vijandelijke aanval al in de vakken van de naastlagere eenheden tot staan te brengen. In zo'n situa-

tie moet terdege worden overwogen alsnog uit een eventueel gekozen gebiedsverdediging over te gaan op een positieverdediging. De daartoe wellicht nodige versterkingen zijn in de reserve beschikbaar; een probleem is mogelijk wel dat niet volledig voorbereide, verder voorwaarts gelegen, verdedigingsstroken moeten worden gebruikt. Het uit de gebiedsverdediging overgaan op de positieverdediging is *altijd* vereist wanneer de directe verdediging van het tactisch essentiële gebied aan de orde komt.

Omgekeerd is het overgaan uit de positieverdediging op de gebiedsverdediging vaak problematischer. Dat zal immers veelal min of meer door het vijandelijke optreden worden afgedwongen. In zo'n crisissituatie mag men gevoelig aannemen dat de eigen initiële reserve reeds is opgebruikt voor versterken, of voor een tegenaanval die men — zeker in de positieverdediging — bij voorkeur relatief vroeg uitvoert, om de verdediging op het naastlagere niveau te stabiliseren. Kortom, in deze situatie is het alsnog overgaan op de gebiedsverdediging slechts uitvoerbaar wanneer het hogere niveau op zijn beurt eerst versterkt. Daarmee raken wij opnieuw aan de onderlinge relaties tussen manoeuvrevormen, die worden toegepast op verschillende niveaus.

8.4. Relaties tussen manoeuvrevormen op verschillende niveaus

Reeds eerder kwam de relatie tussen de keuzen van manoeuvrevormen op verschillende niveaus even aan de orde. Wij willen die kwestie nog nader uitwerken. Wij zagen reeds dat voor het bataljon een automatische koppeling bestaat met de door de brigade gekozen manoeuvrevorm.

Wij hebben bij de behandeling van de manoeuvrevormen tot dusver steeds welbewust één bevelsniveau tegelijk gezien. Dat was terwille van de duidelijkheid ook gewenst. Zoals wij echter zojuist hebben aangegeven, is in de praktijk toch sprake van een zekere relatie, die invloed heeft op de gevechtsvoering. Soms is de niveaurelatie zelfs in hoge mate bepalend voor de keuze van een manoeuvrevorm. Wij beperken ons tot het bespreken van de relaties tussen divisie- en brigadeniveau, waarbij wij ervan uitgaan dat er ook een soortge-

lijke relatie bestaat tussen legerkorps- en divisieniveau.

a. *Beide niveaus passen positieverdediging toe*

In dit geval zijn de onderlinge relaties vrij duidelijk. De primaire inzet van beide reserves is gericht op het versterken, zodat de brigadereserve eventueel tijdens het gevecht kan worden aangevuld uit de divisiereserve. Ook het uitvoeren van tegenaanvallen is hier vrij eenvoudig te realiseren, omdat de plannen daarvoor hetzij kunnen uitgaan van het zo nodig voor de brigadetegenaanval ter beschikking stellen van een tegenaanvalsmacht uit de divisiereserve, hetzij een onder divisiecontrole uitgevoerde tegenaanval kunnen behelzen. Wel dienen de verschillende voorbereide opties voor offensief optreden goed te worden gecoördineerd, omdat deze elkaar gemakkelijk kunnen doorkruisen. Ook moet worden voorkomen dat de primaire versterkingsrol van beide reserves hierin uitmondt dat uiteindelijk niet meer wordt gedaan dan het zogenaamde „kacheltje stoken”, waarbij voortdurend partieel middelen worden doorgeschoven zonder dat een duidelijke samenhang in hun inzet is verzekerd. Ook dient men bij het versterken rekening te houden met de „span of control” van het te versterken niveau.

b. *Beide niveaus passen gebiedsverdediging toe*

In die situatie zal de betrokken voorbrigade niet kunnen rekenen op een versterking tijdens het gevecht uit de divisiereserve. Dat is zeker een ernstig probleem ingeval de desbetreffende brigade bovendien níét in het zwaartepunt van de divisie optreedt. Die voorbrigade moet dan immers over relatief grote diepte min of meer zelfstandig optreden, gesteld althans de situatie dat alleen in het divisiezwaartepunt een brigade in de diepte het gevechtscontact overneemt. Op zijn minst zal in dat geval de betrokken brigade van de aanvang af sterk genoeg moeten zijn (gemaakt) om die taak uit te voeren. Voor de in het divisiezwaartepunt optredende brigade zijn de problemen relatief geringer, te meer daar zij erop kan zijn ingesteld het gevechtscontact over te dragen in de diepte van haar vak. Een langdurige verdediging in de strook vlak daarvóór — tot behoud van het tactisch essentiële gebied van de brigade — ligt dan ook niet in de rede; vandaar dat juist in deze situatie de betrokken voorbrigade erop uit zal zijn relatief ver-

voorwaarts haar gevechtskracht al tot gelding te brengen.

c. *De divisie voert de positieverdediging terwijl de brigade de gebiedsverdediging toepast*

Dat is voor de niveaurelatie de gunstigste situatie, want de voorbrigade kan in dat geval zo nodig initieel, dan wel tijdens het gevecht, worden versterkt. Daardoor kan dan voldoende gevechtskracht in de diepte worden gegroepeerd en kan tegelijkertijd het offensieve optreden meer voorin tot zijn recht komen.

d. *De divisie voert de gebiedsverdediging, de brigade heeft voor positieverdediging gekozen*

Op het eerste gezicht lijkt dit een vrij onlogische combinatie. Toch mogen wij deze oplossing niet uitgesloten achten. Het terrein in en vlak achter de vrw kan binnen het brigadevak wel eens de enige, als zodanig uit te buiten, gelegenheid bieden voor een relatief effectieve verdediging. Dat kan bijvoorbeeld mede samenhangen met een geringe voorbereidingstijd, waardoor geen mogelijkheid meer bestaat in de diepte van het vak opstellingen en stroken voor te bereiden. In dat geval betekent het optreden van de voorbrigade dat — zonder uitzicht op versterkingen tijdens het gevecht — gedurende geruime tijd voor in het vak wordt verdedigd, waarbij de brigadereserve ook primair is bestemd om dáár te worden ingezet. Op een zeker moment zal het dan onvermijdelijk kunnen worden de verdediging te beëindigen. De divisiecommandant is daarop uiteraard ingesteld, maar moet wèl rekening ermee houden dat de erop volgende ontwikkeling van het gevecht snel zal verlopen. De voorbrigade kan nu normaliter niet méér doen dan — met voorkennis van de divisiecommandant — overgaan op een *vertragend* gevecht tot aan haar achtergrens. Dat vertragende gevecht wordt in voorkomend geval slechts uitgevoerd door dekkingstroepen, om zoveel mogelijk gevechtskracht te sparen voor een latere inzet. Voorafgaande aan het gevecht zal de divisiecommandant daarover een duidelijke uitspraak moeten doen.

e. *Verschillen in manoeuvrevorm tussen voorbrigades*

In het voorgaande is steeds ervan uitgegaan dat op de beide bevelsniveaus min of meer autonoom is besloten tot de keuze voor een bepaalde manoeuvrevorm en dat daarvan de implicaties zijn bespro-

ken. Ten overvloede zij erop gewezen dat niet automatisch *beide* (of alle) voorbrigades dezelfde manoeuvrevorm behoeven toe te passen. Wèl is duidelijk dat in zo'n geval terdege coördinatie moet plaatsvinden, omdat gemakkelijk een open flank kan ontstaan voor de brigade die positieverdediging toepast. Nu is het onjuist daaraan op zichzelf vèrgaande consequenties te verbinden, want het moderne gevecht gaat immers voortdurend gepaard met flankbedreigingen. Penetraties van enige omvang zijn al aanleiding daartoe. Bovendien kan juist zo'n flank van een penetratie goed worden gebruikt voor een offensief optreden. Wèl belangrijk is, dat het eventuele ontstaan van een open flank tevoren wordt onderkend en tót adequate tegenmaatregelen leidt. Wij gaan met opzet in op deze eventualiteit van een verschil in manoeuvrevorm om ten slotte uitdrukkelijk erop te wijzen dat ook hier weer geen automatisme moet worden ingebracht: het is níét zo dat een voorbrigade, omdat zij moet optreden in het divisiezwaartepunt, gebiedsverdediging zou moeten toepassen. Het omgekeerde is al evenmin aan de orde.

8.5. Mogelijke criteria voor de keuze van een manoeuvrevorm

Een voorkeur voor gebieds- of positieverdediging mag uit ons betoog niet worden afgeleid. Het gaat om twee gelijkwaardige manoeuvrevormen. Op elk niveau dient het optreden ertoe te leiden dat de verdediging van het toegewezen vak met de initieel beschikbare gevechtskracht zo lang mogelijk kan worden voortgezet, dus zonder dat het hogere niveau op enigerlei wijze behoeft in te grijpen. De op deze wijze cumulatief opgebouwde tijdwinst, gevoegd bij de aan de vijand toegebrachte verliezen, wordt verkregen in ruil voor een mogelijk terreinverlies, en onvermijdelijk ook met verliezen aan eigen zijde. Vooral die tijdwinst kan reactietijd voor de hogere bevelsniveaus opleveren, die onder meer nodig is voor politiek-strategisch overleg met het oog op een eventuele nucleaire escalatie. Absolute criteria voor het kiezen van een bepaalde manoeuvrevorm zijn daarom niet te geven; ook in de herziene gevechtshandleiding zal men vergeefs daarnaar zoeken. Wanneer het vak — zowel in afmetingen als qua naderingsmogelijkheden — voldoende manoeuvreer ruimte biedt, zou

men kunnen overwegen gebiedsverdediging toe te passen. Doet zich daarentegen een van nature sterke vrw voor, in combinatie met een ondiep vak en geringe manoeuvre mogelijkheden, dan ligt wellicht een positieverdediging meer voor de hand. Maar ook van (doorslaggevende) invloed op de keuze kunnen zijn: de beschikbare voorbereidingstijd, het optreden van een neveneenheid, en de door het hogere niveau gekozen wijze van optreden.

8.6. Het verschil tussen gebiedsverdediging en verdragend gevecht

Een laatste kwestie waarover wij in dit artikel willen spreken, is het verschil tussen de *manoeuvrevorm* gebiedsverdediging en de *gevechtsvorm* verdragend gevecht. Wellicht voor velen een duidelijke zaak, doch in discussies over de nieuwe doctrine is onzes inziens toch zo dikwijls twijfel in deze kwestie naar voren gebracht, dat wij daaraan niet stilzwijgend kunnen voorbijgaan.

Het verdragend gevecht moge dan een gevechtsvorm zijn, het is toch niet van dezelfde orde als de beide andere: het aanvallende en het verdedigende gevecht. Het verdragend gevecht heeft namelijk een afgeleide doelstelling, gericht op het elders en/of later aangaan van een beslissend gevecht. Daar ligt dan ook de kern van de zaak: de gebiedsverdediging op zichzelf is gericht op het bevechten van een beslissing op het betrokken niveau, de doelstelling is niet afgeleid doch rechtstreeks gebonden aan die van het verdedigende gevecht. Niet voor niets is het dan ook een manoeuvreform, een wijze van optreden in dat gevecht. Nu kan men zich afvragen of — afgezien van dat fundamentele verschil in doelstellingen — dan wellicht de wijze van uitvoering zo veel onderlinge gelijkenis vertoont dat dáárhoor het bestaansrecht van de „nieuwe” manoeuvreform gebiedsverdediging wordt ondergraven. Men kent immers ook nu een verdragend optreden van ondergeschikte eenheden binnen het kader van het verdedigende gevecht van een hoger bevelsniveau. Ook déze benadering snijdt naar onze mening geen hout, daargelaten of een verschil in doelstelling zonder meer zou mogen worden genegeerd.

Inzake de uitvoering gaat het allereerst om het verschil in de tijdsplanning. Het verdragend ge-

vecht is erop gericht een tevoren bepaalde, opgedragen minimale tijdswinst te bereiken; bij de gebiedsverdediging is zo'n benadering duidelijk niet ter zake: er wordt binnen het toegewezen vak verdedigd en wel zolang mogelijk, desnoods gepaard met een beslissend gebonden raken van de gehele eenheid. Dat laatste zal voor een verdragende eenheid niet aan de orde kunnen zijn: die mag immers niet gebonden raken.

In het verdragend gevecht worden géén tegenaanvallen uitgevoerd: eenmaal prijsgegeven terrein blijft in 's vijands handen. Bij de gebiedsverdediging kan het uitvoeren van tegenaanvallen onvermijdelijk worden, zeker in relatie tot het behoud van het tactisch essentiële gebied; het zal dan ook altijd worden voorbereid.

9. SLOTWOORD

Wij willen niet proberen dit uitgebreide betoog ook nog eens samen te vatten. Misschien zondigen wij daarmee tegen een goede militaire traditie. Het gevaar van samenvattingen is echter dat zij tevens nogal eens aanleiding geven tot onverantwoorde simplificaties. Dat zou in dit geval zeker niet passen. Wij hebben immers toch al gepoogd een vrij ingewikkelde materie zo compact mogelijk te behandelen. Daarbij is dikwijls bewust aangenomen dat de goede lezer aan een enkel trefwoord genoeg had, om te verstaan tegen welke achtergrondredenering dat moest worden geplaatst.

Daarmee samenhangend willen wij ook uitdrukkelijk de waarde van ons betoog een bescheiden etiket geven. Meer dan een oriëntatie, een inleiding in de doctrineherziening in het kader van GH 80/90 is het niet. Dat heeft minder te maken hiermee dat de Militaire Spectator terecht beperkingen stelt aan de lengte van een artikel, dan met het gegeven dat de doctrine op dit moment nog steeds in wording en bewerking is. De rode draad is wel reeds zichtbaar, die loopt ook door ons betoog; maar juist het feit dat vrijwel uitsluitend het optreden van de manoeuvre-eenheden van infanterie en cavalerie in beschouwing is genomen, toont al duidelijk aan dat van een afgeronde doctrine nog geen sprake is.

Overigens, wij hebben het reeds eerder gezegd: de toekomstige *afgeronde* doctrine, zoals die moet

worden beschreven in GH 80/90, zal het toch moeten zoeken in het bieden van een globaal denkkader, met veel ruimte voor toespitsing van het optreden — op welk niveau dan ook — op de actuele gevechtssituatie. Een versterkte en benarde benadering van de tactiek is wel het laatste wat moderne landstrijdkrachten kunnen gebruiken.

Daarin ligt naar onze mening ook de eerder genoemde rode draad van de vernieuwde doctrine. Doelstelling, voorbereiding en uitvoering van het — verdedigende — gevecht zijn voortdurend gericht op flexibiliteit en vrijheid van handelen, waarbij een gedecentraliseerde gevechtsvoering mogelijk wordt door een effectieve informatievoorziening — omhoog, omlaag en opzij — en

waarbij bevelen — in de traditionele betekenis van het woord — slechts worden gegeven door het niveau dat daartoe echt in staat is. Wij hebben dan het oog op de lagere niveaus, waar de commandanten ook werkelijk gevechtsleiders zijn.

Op de hogere niveaus zal het geven van bevelen in een ruimer kader moeten geschieden en veelal een sterk coördinerend karakter hebben. Op die niveaus is het denken in tactische sjablonen dan ook zeer riskant. Juist vanwege de structuur van dit artikel en het tijdstip waarop het wordt gepubliceerd, willen wij met die waarschuwing eindigen. De oude sjablonen moeten dringend op de schroothoop; hopelijk tendeert dit artikel niet naar het creëren van nieuwe!

Literatuur

J. J. M. Antonietti — Verdedigen! . . . maar hoe? Enkele kanttekeningen van de directeur van de Hogere Krijgsschool. *Mil. Spect.* **147**(1978)545.

J. N. Armstrong — Heavy divisions in Airland Battle. Mindset must be attack, not defend. *Army* (1984) (2)14.

F. Barnaby en E. Boeker — Defensie zonder kernwapens, 1. De toenemende kans op een kernoorlog. *Intermediair* **18**(1982)(8)13; 2. Het principe van defensie zonder provocatie. *Intermediair* **18**(1982)(9)9; 3. De merites. *Intermediair* **18**(1982)(12)7; 4. De militaire technologie. *Intermediair* **18**(1982)(19)13. 5. De beveiliging van grondgebied en grondstoffen. *Intermediair* **18**(1982)(22)7.

J. F. M. Boddeke — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA)*. *Mil. Spect.* **146**(1977)493.

F. Brouwer e.a. — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA). *Mil. Spect.* **146**(1977)500.

L. M. B. Buissink e.a. — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA). *Mil. Spect.* **146**(1977)494,522.

R. F. Collins — Soviet strategic objectives in the 1980s. *Mil. Rev.* (1982)(8)3.

H. A. Couzy en W. M. Verschraegen — Pantserbestrijding in de jaren '90. *Mars in Cathedra* (1983) (58)2059.

H. W. de Czege en L. D. Holder — The new FM 100-5. *Mil. Rev.* (1982)(7)53.

C. J. Dick — Soviet operational manoeuvre groups, a closer look. *Int. Def. Rev.* (1983)(6)769.

C. N. Donnelly — The development of Soviet military doctrine. *Mil. Rev.* (1982)(8)38.

C. N. Donnelly — The Soviet operational manoeuvre group. A new challenge for NATO. *Int. Def. Rev.* (1982)(9)1177.

J. M. Dubik — FM 100-5. Comparing the operational concept and the defense. *Mil. Rev.* (1982)(12)13.

* MA = rubriek Meningen van anderen, AMA = rubriek Antwoord op meningen van anderen in de Militaire Spectator.

Ed. — Division 86. New clout for mech infantry: the M2 and Airland 2000 tactics. *Army* (1983)(8)18.

D. M. Glantz — Soviet operational formation for battle: a perspective. *Mil. Rev.* (1983)(2)2.

D. K. Griffin — If the Soviets don't mass. *Mil. Rev.* (1978).

W. F. Hanne — Airland Battle, doctrine not dogma. *Mil. Rev.* (1983)(6)11.

E. Heckmann — Wirken in die Tiefe. Das neue Verteidigungskonzept. *Wehrtechnik* (1983)(2)14.

J. G. Hines — The principle of mass in Soviet tactics today. *Mil. Rev.* (1982)(8)13.

J. G. Hines en P. A. Petersen — The Soviet conventional offensive in Europe. *Mil. Rev.* (1984)(4)2.

J. W. M. van der Horst e.a. — Verdedigen! . . . maar hoe? *Mil. Spect.* **146**(1977)99; Verdedigen! . . . maar hoe? (AMA)*. *Mil. Spect.* **146**(1977)506,523; **147**(1978)32.

H. J. H. Huijts e.a. — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA). *Mil. Spect.* **146**(1977)489,522.

P. Huysman en P. E. Selles — Vechten met vuur. Een conceptie van het verdedigend gevecht in de jaren '80. *Mil. Spect.* **148**(1979)490; Vechten met vuur (AMA). *Mil. Spect.* **149**(1980)329.

A. Jones — FM 100-5: a view from the ivory tower. *Mil. Rev.* (1984)(5)17.

G. Koch — Konzeptionelle Vorstellungen für die gepanzerten Kampftruppen der 90er Jahre. *Europ. Wehrkunde/WWR* (1984)(2)90.

D. P. van Koesveld — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA). *Mil. Spect.* **146**(1977)497,522.

R. S. Kosevich — Ne Po shablonu: Soviet tactical flexibility. *Mil. Rev.* (1982)(8)24.

T. de Kruijff — FM 100-5. De Amerikaanse tactische doctrine. *Mil. Spect.* **149**(1980)36.

J. W. de Leeuw — Vechten met vuur (MA). *Mil. Spect.* **149**(1980)322.

R. Lopez — The Airland Battle 2000 controversy. Who is being short-sighted? *Int. Def. Rev.* (1983)(11)1551.

J. M. Lyle — Division 86. The Army's new armor batta-

- lion: aggressive, super mobile, lethal. *Army* (1983) (7)18.
- J. W. Maas en S. A. B. P. M. Schellens — Vechten met vuur (MA). *Mil. Spect.* 149(1980)321.
- D. L. Madill — The continuing evolution of the Soviet ground forces. *Mil. Rev.* (1982)(8)52.
- D. W. Marlin en S. Dahawetz — The task force and Airland Battle. Armor, mech infantry team for combat power. *Army* (1983)(12)34.
- W. T. McLarty Jr. — Technology implications: the need for change. *Mil. Rev.* (1983)(1)48.
- D. L. Mercer — The Soviet regimental commander. *Mil. Rev.* (1982)(8)33.
- G. A. Numan — Verdedigen! . . . maar hoe? (MA). *Mil. Spect.* 147(1978)28.
- P. H. H. Scharp — Vechten met vuur (MA). *Mil. Spec.* 149(1980)321.
- J. W. van der Spek e.a. — Vechten met vuur (MA). *Mil. Spect.* 149(1980)323.
- P. H. Vigor — Soviet echeloning. *Mil. Rev.* (1982) (8)69.
- P. M. Volten — The Airland Battle. De verdediging van West-Europa in discussie. *Atlant. Persp.* (1982)(5)3.

DOCUMENTEN

- VS 2-1386, 2e dr. Vastgest. bij beschikking min. v. defensie, 31 okt 1968.
- FM 100-5. Headq. Dept Army, Washington DC, 1 juli 1976.
- The Airland Battle and Corps 86* (TRADOC pamphlet 525-5), 25 mrt 1981.
- FM 100-5. Headq. Dept. Army, Washington DC, 20 aug 1982.
- Stanag 2868 TAC*, 4e uitg., 2e ontw. — Land Force tactical doctrine (ATP-35(A)).
- Raamwerk verdedigend gevecht*. Gevechtshandleiding 80/90. Aangeb. bij brief BLS, nr 64.515/0, 1 mei 1984.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

A. H. H. Geeraets

kolonel der infanterie

Het kazernecommando

In de slagorde van de Koninklijke landmacht zijn ongeveer 275 kazernecommando's — in het militaire spraakgebruik afgekort tot kazco's — opgenomen. Vrijwel alle kazco's verschillen van elkaar, waarbij de sterkte varieert van twee tot, in enkele gevallen, honderd man. Zonder uitzondering treft men in alle kazco's militair en burgerpersoneel aan; in de grotere commando's doorgaans eveneens vrouwelijke militairen. De kazco's zijn over geheel Nederland verspreid en dragen zorg voor meer dan 400 kazernes en militaire complexen; diverse kazco's beheren verscheidene kazernes en complexen. Elke militair, van recruit tot generaal, heeft dagelijks direct of indirect te maken met het kazco; nog sterker: de dagelijkse dienst is ondenkbaar zonder dit KL-onderdeel. Toch wordt het kazco in de Koninklijke landmacht ondergewaardeerd en krijgt niet de aandacht die het verdient. Met dit artikel wordt beoogd ruimere bekendheid te geven aan en daardoor waardering op te wekken voor het werk van de talrijke, onmisbare kazco's.

Militaire objecten

Elk militair gebouwencomplex heeft of wel een eigen kazernecommando òf maakt gebruik van de diensten van een door de Chef Landmachtstaf aangewezen kazco in de onmiddellijke omgeving. Van de ca. 275 kazco's is een derde bestemd voor kazernes met troepenlegering (zie tabel 1). De overige kazco's zijn ten behoeve van complexen zonder troepenlegering. De kazernes zijn verdeeld in vier categorieën (zie tabel 2).

Complexen zonder troepenlegering kunnen overigens bijzonder groot zijn en honderden militairen en burgers herbergen, bijvoorbeeld het Complex Dongen met een TD-herstelwerkplaats en een Elektronische centrale werkplaats. Tot de kleinere behoren de talrijke mobilisatie-, munitie-,

BOS- en overige logistieke complexen. Ten slotte worden tientallen — vaak gehuurde — panden gebruikt door staven, sociale diensten, regionale informatiecentra, enz.

Deze laatste objecten, de militaire schietbanen, depots en kleine, zelfstandige militaire gebouwen, zijn voor hun kazco-ondersteuning aangewezen op het — in de OTAS (organisatietabel en autorisatiestaat) vermelde — kazco in een nabije kazerne of complex.

Organisatie van het kazco

In de OTAS van een kazco is de functie van kazernecommandant niet rechtstreeks opgenomen. De kazernecommandant is namelijk altijd de in rang oudste (troepen)commandant, zij het dat opperofficieren nimmer de functie van kazernecommandant uitoefenen. In de mobilisatiecomplexen is de bedrijfsleider tevens kazernecommandant; dat betekent dat in die complexen vrijwel altijd een hogere onderofficier kazernecommandant is. Het personeel van het kazco staat de kazernecommandant bij in het uitoefenen van zijn taak. Vaak wordt in de grotere kazernes de „commandant van het kazco” verwisseld met de kazernecom-

TABEL 1
Soorten militaire objecten

Met troepenlegering	Zonder troepenlegering	Overige objecten
kazernes	complexen	civiele gebouwen t.b.v. staven, enz.

TABEL 2
Categorie-indeling kazernes

Categorie	Legeringscapaciteit	Voorbeeld
I	> 1800 man	Johannes Postkazerne
II	1000 – 1800 man	Johan Willem Frisokazerne
III	500 – 1000 man	Dumoulinkazerne
IV	< 500 man	Hojelkazerne

TABEL 3
Kazernecommandogroepen

a. VASTE GROEPEN		
1. Commando- groep o.a.	- hoofdofficier - subaltern off. - adjudant-onderoff. - sergeant-majoor	cat. I-kazerne cat. II-kazerne cat. III-kazerne cat. IV-kazerne
2. Kazernerings- groep o.a.	- adjudant-onderoff. - sergeant-majoor	cat. I- en II-kaz. cat. III- en IV-kaz.
3. Verzorgings- groep	- voedingsbeheersgroep (o.a. voedingsoff.) - menagegroep - hofmeestergroep - kokgroep - buffetgroep	
b. VARIABELE GROEPEN		c. REGIONALE GROEPEN
1. Bewakingsgroep		1. WZZ-groep
2. Werklieden/corveegroep		2. KA-groep
		3. BOS-laadstation

mandant. Dat is onjuist. Weliswaar geeft de officier — meestal een hoofdofficier — die is belast met kazernaangelegenheden, leiding aan het kazco-personeel maar hij is beslist níét de kazernecommandant. Het is dan ook af te raden, dat bij afwezigheid van de kazernecommandant, tijdens diens vakantie of ziekte, het commando wordt waargenomen door de officier belast met kazernaangelegenheden: kazernecommandanten dragen in voorkomend geval het commando over aan een van de andere troepencommandanten. Het verdient overigens aanbeveling dat de functie van kazernecommandant niet te frequent wisselt. Een kazernecommandant dient voor de gehele periode dat hij troepencommandant in een bepaalde kazerne is, belast te blijven met het kazernecommando van die kazerne. Het is inefficiënt het kazernecommando te wisselen, indien na enige tijd een in rang iets oudere collega het commando overneemt van een van de in de kazerne gelegerde onderdelen. Het veelvuldig wisselen van de functie van kazernecommandant werkt zeer nadelig en heeft een demotiverende invloed op het kazcoperoneel. Het verdient aanbeveling dat de DPKL in zijn plaatsingsbeschikkingen mede vermeldt dat betrokkene voor de duur van zijn plaatsing als onderdeelcommandant tevens de functie van kazernecommandant zal uitoefenen.

De samenstelling van de kazco's verschilt van kazerne tot kazerne, van complex tot complex. Niet altijd zijn de verschillen logisch en voor het personeel te begrijpen. In een enkel geval zijn de verschillen historisch te verklaren. Zo vormden de

Koning Willem II- en de Kromhoutkazerne in Tilburg vroeger één kazernecomplex met één kazco, omdat één onderdeel van beide kazernes gebruik maakte. Na een reorganisatie kwamen op deze kazernes verschillende onderdelen te liggen. Het vroegere kazco werd over beide kazernes verdeeld. In de ene kazerne kwam de kazerneadjudant, en bij het kazco van de andere kazerne werd de adjudant van kazernerings ingedeeld. De reorganisatie leidde niet tot een, eigenlijk noodzakelijke, personeelsuitbreiding.

In het algemeen zijn de diverse elementen in een kazco te verdelen in drie hoofdgroepen (zie tabel 3). De commando- en de kazerneringsgroep zijn beide in het kazco van een kazerne onmisbaar. Een standaardorganisatie is echter niet mogelijk. Het beleid bij het vaststellen van een kazco-organisatie is gebaseerd op de legerings- en de opleidingscapaciteit. Belangrijke medebepalende factoren zijn: de aard van de infrastructuur; aantallen bewoners; het gebruik ervan door staven of door parate, dan wel opleidingseenheden.

Een factor die nog steeds te weinig aandacht krijgt, is de samenstelling en het onderlinge verband tussen de in de kazerne gelegerde eenheden. Kazernes met een legerkorpsonderdeel — een brigade of een bataljon — kunnen worden beheerd door een relatief kleinere kazcobezetting dan kazernes met meer onderdelen, die geen hiërarchieke samenhang hebben. Maar, zoals reeds opgemerkt, de commando- en de kazerneringsgroep moeten te allen tijde in een kazerne bezet zijn en dat is lang niet in alle kazernes het geval. Minimaal is vereist een officier voor de categorie I- en II- en een onderofficier voor de categorie III- en IV-kazernes voor commandozaken; en in alle kazernes een onderofficier voor kazerneringsaangelegenheden. In de categorie I- en II-kazernes zou de commandogroep moeten worden aangevuld met een sergeant-algemeen, een administratief medewerker en een of meer magazijnbedienden.

Voeding

In de voedingssector zijn zeer recent nieuwe beleidslijnen uitgegeven. De groepsindeling van de verzorgingsgroep is in de kazerne-OTAS'n vastgelegd (zie tabel 3). Voorheen werd het personeel van boven af rechtstreeks ingedeeld bij een van de messes resp. manschappenkeukens. Dat beleid is

gewijzigd: het personeel wordt ingedeeld bij de verzorgingsgroep van de kazerne. Daardoor heeft de kazernecommandant de mogelijkheid het personeel daar in te zetten waar dat het meest nodig is en bovendien kan het personeel beter worden geplaatst op een aan de rang gerelateerde functie.

Overigens betekent de nieuwe organisatie een personeelsvermindering, in het bijzonder is het aantal soldaten-hofmeester verminderd.

Nieuw is ook dat voortaan in een aantal OTAS'n *burger-chefs-hofmeester* en *burger-chefs-kok* zijn opgenomen. Uiteraard kunnen die burgerfunctionarissen ook buiten de kazerne worden ingezet bij oefeningen, calamiteiten en steunverlening.

Middelen voor de beveiliging

De kazernes en complexen, die om opleidingsredenen (KMA, OCOSD, HOOS, enz.) of door het ontbreken van personeel niet volledig in de eigen beveiliging kunnen voorzien, beschikken over een bewakingsgroep. De tot voor kort in een aantal kazernes tewerkgestelde portiers zijn bijna allen omgeschoold tot terreinbewakers.

Op de mobilisatie- en munitiecomplexen bestaat de bewakingsgroep uit minimaal twee bewakers-hondengeleiders. Indien deze bewakingsgroep om welke redenen dan ook niet of onvolledig aanwezig is, wordt de bewaking van het complex mede verzorgd door personeel van de infanteriebeveiligingscompagnieën van het Nationaal Territoriaal Commando. Hier zij overigens beklemtoond dat de combinatie mens-hond een bijzonder effectief beveiligingsteam vormt. De ervaringen in het Nationaal Territoriaal Commando met deze vorm van beveiliging zijn zeer gunstig. De bewaking van alle kazernes en complexen is in de laatste twee à drie jaar zeer verbeterd. Het afdwingen door de Nationaal Territoriaal Commandant van een juiste uitvoering van de door de Bevelhebber der Landstrijdkrachten uitgegeven richtlijnen voor de vredesbewaking van militaire objecten heeft een merkbaar positieve uitwerking. Het verbeteren van de infrastructuur; de invoering van portofoons voor het wachtpersoneel; het aan het wachtpersoneel vertonen van een recent ontwikkelde, zeer geslaagde instructiefilm over de bewaking en beveiliging van kazernes; de mogelijke invoering van elektronische beveiligingsmiddelen op niet al te lange termijn; dat alles zijn garanties dat de zo

noodzakelijke beveiliging van kazernes en overige militaire objecten ook in de toekomst op een aanvaardbaar peil wordt gehandhaafd.

Corvee- en andere groepen

Niet alle kazernes en complexen beschikken over een werklieden- en corveegroep. De aanwezigheid van deze groep is sterk afhankelijk van de legeringssterkte, de infrastructuur en de aard van de onderdelen. Immers, in opleidingseenheden, in staven, maar ook in werkplaatsen zal veel niet-functioneel werk, zoals corveeën, bedienen van spuitinstallaties, e.d., door personeel van de werklieden- en corveegroep moeten worden verricht, aangezien het militaire personeel van die eenheden niet voor deze werkzaamheden kan worden ingezet. Men vindt in deze groep behalve corveeërs ook personeel voor het badhuis, bedienden voor de spuitplaats en de BOS-laadstations, en in een enkel geval een huismeester, bodes en film-operateurs. Overigens wordt in veel kazernes schoonmaakwerk en bijvoorbeeld het reinigen van groenten en het schillen van aardappelen uitbesteed. Corveeërs verrichten hand- en spandiensten voor het kazco. Het schoonmaken — met een modern woord: de interieurverzorging — wordt uitbesteed aan gespecialiseerde firma's.

Aangezien de welzijnszorg- en de KA-groepen thans onderwerp van studie zijn, zal over die groepen in dit artikel worden volstaan met de opmerking dat zij zullen worden opgenomen in de territoriale structuur.

De PMC

De Provinciaal Militair Commandant (PMC) c.q. de Regionaal Militair Commandant (RMC) is de commanderend officier van het personeel van de kazco's in zijn provincie. In de meeste categorie I-kazernes is het kazcopersoneel — tachtig à honderd man — ondergebracht in een stafcompagnie. Het personeel van de overige kazco's is voor een deel ingedeeld bij een van de administratieve of stafcompagnieën (de naam verschilt per provincie) van de PMC/RMC. Helaas is nog steeds een belangrijk deel van o.a. het kazcopersoneel in een provincie administratief ingedeeld bij een in de nabijheid gelegen stafcompagnie van een niet NTC-

onderdeel. Vooral in oorlogstijd zal dat laatste ongewenste consequenties hebben. Plannen om al het territoriale personeel, met inbegrip dus van het kazcopersoneel, op te nemen in een aantal regionale administratieve compagnieën per provincie, onder bevel van de PMC/RMC, zijn in studie.

De kazernecommandant

De taken van een kazernecommandant zijn talrijk en vergen veel tijd en aandacht. Het is voor een kazernecommandant ondoenlijk dat omvangrijke takenpakket naar behoren uit te voeren, zonder een toereikend kazco, te meer aangezien de kazernecommandant op de eerste plaats onderdeel- en troepencommandant is. Bovendien zijn vele kazernecommandanten, vooral de bataljons- en plv. brigadecommandanten onder hen, regelmatig langdurig afwezig voor oefeningen e.d.

De belangrijkste taak van de kazernecommandant is de zorg voor de veiligheid van het object. De bewaking geschiedt in de meeste kazernes met de in de kazerne gelegerde troepen. In voorkomend geval kan de BLS toestemming geven dat ook personeel dat bij een van de staf- of administratieve compagnieën is ingedeeld maar elders is tewerkgesteld, bij de bewaking wordt ingeschakeld. Enkele kazernes hebben — zoals reeds opgemerkt — een bewakingsgroep met burger-terreinbewakers. Het kazco zorgt voor bewakingsroosters en ziet erop toe dat in voorkomend geval deze roosters zijn afgestemd op de door de infanteriebeveiligingscompagnieën uit te voeren beveiligingspatrouilles. Uiteraard beperkt de zorg voor de veiligheid van het object zich niet tot de fysieke bewaking.

Zaken als: een goede toegangsregeling; de sleutelveiligheid; regelmatige veiligheidsbriefings aan het personeel; het melden van veiligheids- en andere incidenten; de voorgeschreven vernietiging van geclassificeerde documenten; de brandveiligheid (het aloude brandpiket), enz., moeten gedetailleerd en duidelijk in een Veiligheidsorder van Blijvende Aard (de zogenaamde VOBA) zijn geregeld. De veiligheid eist op 24-uursbasis de aandacht van allen.

Mobilisatievoorbereiding

Een bijzonder bewerkelijke taak van het kazco

ligt op het terrein van de mobilisatievoorbereiding. Nagenoeg alle onderdelen die in vreedetijd in kazernes zijn gehuisvest, verlaten hun kazerne bij oorlogsgevaar om de oorlogslocaties te betrekken, of worden opgeheven. Ook het merendeel van de complexen komt na de mobilisatie van de KL ter beschikking voor een nieuwe bestemming. De kazco's blijven ter plaatse en ontvangen de nieuwe onderdelen. De legeringsplannen voor die onderdelen zijn in vreedetijd door het kazco, in overleg met de sectie mobilisatievoorbereiding van de PMC alsmede met de betrokken (mobilisabele) commandant en diens kernstaf, zeer consciëntieus en gedetailleerd voorbereid. Bij het opstellen van die legeringsplannen wordt rekening gehouden met de sterk afwijkende legeringsnormen voor oorlogstijd.

Vele andere belangrijke zaken vragen een nauwkeurige en tijdige planning. Zo onder andere: de overdracht van in gebruik zijnde materieel aan mobilisabele eenheden; de afvoer van achtergelaten overtollig materieel van de naar hun oorlogslocatie vertrokken eenheden; de veldpost voor de nieuwe eenheden, die zo snel mogelijk in werking moet treden; de vordering van voertuigen en ander materieel; de beveiliging van het object die onafgebroken moet zijn gegarandeerd (coördinatie in vreedetijd met de betrokken pelotons- of compagniescommandant van o.a. de Nationale Reserve is noodzakelijk). Opdat alle werkzaamheden tijdens de mobilisatie snel en efficiënt kunnen worden uitgevoerd en er bovenal niets wordt vergeten, is een soort „draaiboek” („Lijst met maatregelen in geval van mobilisatie”) samengesteld.

Infrastructuur

Het in stand houden en zo nodig aan vernieuwde normen aanpassen van de infrastructuur is een volgende, zeer veel tijd en planning vragende, taak van het kazco. Beschadigingen en vernielingen aan gebouwen en andere infrastructuur moeten niet alleen — in geval van schuld of opzet — op de daders financieel worden verhaald maar weer zo snel mogelijk worden gerepareerd. Ook het kazco moet rekening houden met de onvermijdelijkheid dat veel installaties (verwarming, douches, keukenfornuizen) op de ongelukkigste ogenblikken stuk gaan. Daarbij is een nauwe samen-

werking met het desbetreffende Hoofd van de dienstkring geboden.

Een van de grootste problemen waarmee vrijwel elk kazco vroeg of laat krijgt te maken, is het onderbrengen elders van het personeel van te renoveren gebouwen tijdens het zogenaamde groot onderhoud. Er zijn geen reservekazernes; het onderbrengen elders betekent in de praktijk: in de eigen kazerne. Dat is telkenmale een frustrerende opgave voor het kazco, want de gekozen oplossing stelt zelden iedereen tevreden. Recent is een proef gestart waarbij alle kazernes, afhankelijk van de categorie-indeling, jaarlijks een budget ter beschikking krijgen voor noodzakelijke, niet al te omvangrijke infrastructurele voorzieningen. Hoewel deze nieuwe OvW (Opgave van Wijziging)-procedure door het merendeel van de kazernecommandanten met instemming is ontvangen, betekent zij een verzwaring van de taak van de kazernecommandant. Hij zal in de nieuwe opzet — overigens in overleg met het Hoofd van de dienstkring — de ongetwijfeld talrijke wensen van de onderdeelcommandanten moeten analyseren en binnen het kader van het budget tot een verdeling moeten komen. Terzijde zij nog vermeld dat de PMC een jaarlijks budget krijgt toegewezen voor alle kleinere complexen in zijn gezagsgebied.

De handhaving van rust en orde in de kazerne behoort tot de primaire verantwoordelijkheden van het kazernecommando. Nieuwe regelingen, zoals onderdeelbars; de vrije reveille; ontbreken van avondappels, enz., eisen ook na de dienst de aandacht van het kazco. Goed overleg met de onderdeelcommandanten is geboden.

De kazernecommandant zit eenmaal per maand het kazerneoverlegorgaan voor; in de komende jaren zal hij direct te maken krijgen met de dienstcommissies.

Behalve beroepspersoneel heeft elk kazco een aantal dienstplichtigen in de organisatie. Dat personeel moet, behalve het goed functioneren als kok, hofmeester, centralist, chauffeur, e.d., ook regelmatig de noodzakelijke militaire basisvaardigheden onderhouden als schieten, gebruik gasmasker, wapenkennis. Militaire sportbeoefening is zeker ook voor dit personeel een eis. Ten slotte worden enkele kazco's versterkt met mobilisabel personeel. Voor de opvang, de registratie, het muteren, enz., van dit personeel worden eveneens

zgn. verkorte mobilisatie-instructies voorbereid.

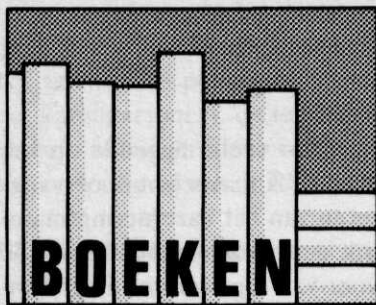
Kazernerings

De kazerneringszaken — veelal liggende op het terrein van de Sectie 4 — zijn aanzienlijk omvangrijker dan het beheren van het kazerneringsmateriaal. Ogenscheinlijk eenvoudige zaken, zoals de controle op de afvoer van afgewerkte oliën, kunnen, indien niet goed geregeld, grote schade toebrengen aan het milieu.

De energiebeheersing wordt sedert een à twee jaar ook in de KL actief nagestreefd. De bedragen, die zijn gemoeid met de gas-, elektriciteits- en olieleveranties zijn gigantisch. In een provincie als Noord-Brabant kost deze energievoorziening jaarlijks meer dan twintig miljoen gulden. Het kazco, o.a. de energiecoördinator, heeft hier een duidelijk dirigerende functie. De opslag van de klasse 1- t/m 5-goederen (NBC-artikelen, gevechtsrantsoenen, OMU, schietvoorraad, enz.) dient op de voorgeschreven wijze te zijn geregeld. Facetten als brandveiligheid, bescherming tegen diefstal, goede bereikbaarheid en onderhoud spelen daarbij een grote rol. De onderofficier van de kazerneringsgroep die mede is belast met het verdelen van de schoonmaakmiddelen dient niet alleen een eerste-klas bevoorradingsexpert te zijn, maar moet een soort tegenstrijdige gave hebben, die hem in staat stelt met de relatief schaarse voorraden aan schoonmaakmiddelen en de soms ongelimiteerde verbruikerswensen toch bij de halfjaarlijkse hygiënische inspecties een bevredigend resultaat te behalen. Deze opsomming is niet volledig. Vele andere zaken (zoals brandweeroefeningen, bedrijfszelfbeschermingsplan) staan borg dat de doorgaans kleine kazerneringsgroep een meer dan volledige dagtaak heeft.

Slotopmerking

Een kazernecommando, dat zich gesteund weet door een kazernecommandant die zijn functie niet beschouwt als hinderlijk en secundair maar met leiderschap en enthousiasme uitoefent binnen de mogelijkheden die hem als troepencommandant zijn gegeven, zal een positieve bijdrage willen en kunnen leveren aan het werk- en leefklimaat in de kazerne. Zeker is dat het geval als het kazco op de kernfuncties op zijn minst minimaal is bezet.

Reagan of een ander: maakt het wat uit?

door M. C. Brands e.a., 165 blz.
Uitg: Inst. Clingendael, Den Haag,
1984. Prijs: f 12,50.

Bij het in druk verschijnen van deze recensie zijn de Amerikaanse presidentsverkiezingen reeds verleden tijd. De voorbeschouwing over de kwaliteiten — en het eventuele gemis daaraan — van de beide kandidaten heeft evenwel inmiddels niets aan waarde ingeboet: het heeft stellig zin, zich in de komende ambtsperiode van de politieke leider van de machtigste natie uit het westelijke bondgenootschap regelmatig te bezinnen op de mogelijke koersveranderingen die het gevolg hadden kunnen zijn van een wellicht anders uitgevallen verkiezingsresultaat. Uit dat gezichtspunt gezien heeft de recente Clingendaelbundel onder de opgemelde titel zeer zeker waarde als naslag- en vergelijkingsmateriaal.

Voor de West-Europeanen behelst deze bundel ongetwijfeld belangwekkende informatie, die verdient in brede kring te worden bestudeerd, vooral indien men rekening houdt met de moeilijk uitroeibare gewoonte klakkeloos na te praten wat in diverse nieuwsrubrieken en columns wordt opgediend als *het* oordeel waaraan een ieder zich zou moeten conformeren: in deze Clingendaeluitgave immers wordt de schijnwerper gericht op de essentialia van de Amerikaanse buitenlandse politiek en op het beleid zoals dat wordt voorgestaan in het kamp van de Republikeinen enerzijds en de Democraten anderzijds.

De auteurs die de verschillende hoofdstukken hebben geschreven, zijn niet de eersten de besten. Drie hunner — prof. Brands en dr. Kroes van de Universiteit van Amsterdam, en dr. Lammers van de RU Leiden — gelden in de wetenschappelijke wereld als kenners bij uitstek van de Amerikaanse contemporaine politieke geschiedenis, de vier overigen — bgen Berkhof, drs. Van Leeuwen, drs. Van der Meulen en drs. Siccama — hebben recht van spreken verworven als deskundige onderzoekers ter zake van de afdeling Onderzoek van Clingendael, het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen. Het resultaat van hun gebundelde beschouwingen is, dat de lezer een compact beeld wordt voorgeschoteld van tal van factoren die van invloed zijn,

dan wel kunnen zijn, op de verhouding tussen de Verenigde Staten en de Westeuropese leden van het Noordatlantisch bondgenootschap. In het bijzonder is dat ook van belang voor het taxeren van de accnten die in de komende presidentiële ambtsperiode zullen worden gelegd. De inleiding van het boekje is van de hand van dr. Rozemond, de narede werd geschreven door prof. Brand, en de daartussen geplaatste beschouwingen zijn stuk voor stuk de moeite van het lezen en bestuderen meer dan waard. De in militaire onderwerpen geïnteresseerde lezer zal geneigd zijn onmiddellijk te grijpen naar de bijdrage van bgen Berkhof die de strategische programma's van Reagan en diens voorganger met elkaar vergelijkt; die nieuwsgierigheid moge verklaarbaar zijn — zij wordt bovendien, conform de verwachtingen, ruimschoots bevredigd — het zou jammer zijn als de andere auteurs daarna werden veronachtzaamd, want ook de door hen aangedragen informatie kan gevoelig worden beschouwd als een „must” voor iedereen die zich een eigen oordeel wil vormen over de materie waarover Clingendael deze lezenswaardige publikatie heeft doen samenstellen. W. WALTHUIS

De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog

door Ph. M. Bosscher, 636 blz.,
geïll. Uitg.: Wever b.v., Franeker,
1984. Prijs (bij voorintekening):
f 79,50.

Verschillende Nederlandse uitgeverij. Wie het recent verschenen eerste deel van deze trilogie ter hand neemt, constateert aanstonds dat die keuze een goede is geweest. De Koninklijke marine heeft voor het vastleggen van haar geschiedenis in de oorlogsjaren aanvankelijk een andere methode gehanteerd dan bijvoorbeeld het geval was in de Koninklijke landmacht: daar immers werd al zo snel mogelijk na de afloop van de oorlog begonnen met het te boek stellen van de krijgsvrictingen zoals die zich hadden afgespeeld in de verschillende frontsectoren. De daaruit resulterende standaardwerken vormen voortreffelijke bronnen voor hen die in een later stadium nader onderzoek willen doen, zij het dat in sommige gevallen enig voorbehoud gewenst is vanwege een zeker tekort aan objectiviteit. Een gelijksoortige aan-

pak heeft evenwel bij de marine ontbroken, hoewel oorspronkelijk toch wel voornemens in die richting hebben bestaan. Nadat verschillende summiere aanzetten waren mislukt, en ook de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf niet had kunnen slagen, belastte de toenmalige BdZ vice-admiraal Veldkamp de historicus drs. Bosscher, docent aan het KIM en conservator van het Marinemuseum, met het verzorgen van een overzicht van de maritieme krijgsverrichtingen, gevat in het kader van het politieke en het marinebeleid dat voor de omvang en de toestand van de marine bepalend was geweest.

Uiteraard heeft de schrijver profijt kunnen trekken uit inmiddels reeds verschenen andere publikaties, die meestal betrekking hadden op deelonderwerpen. Zijn verdienste is evenwel dat hij het wel en wee van de Nederlandse marine heeft geplaatst tegen de verhelderende achtergrond van vooral de vooroorlogse besnoeiingen op personeel en materieelgebied, niettegenstaande de internationale ontwikkelingen en teken aan de wand schreven. Het eerste deel van Bosschers standaardwerk getuigt onmiskenbaar van de grondigheid waarmee hij zich van zijn opdracht heeft gekweten. Ook de níét in maritieme aangelegenheden doorknede lezers zullen dat gemakkelijk kunnen vaststellen: zijn beschrijving van de politieke invloeden op de uitvoerbaarheid van een verantwoord marinebeleid is zonder meer duidelijk, maar ook als het specifieke marineronderwerpen betreft, behoeft de leek zeker niet af te haken. Ook de buitenstaander zal weinig moeite hebben het relaas te volgen. Een uitstekende hulp wordt daarbij gele-

verd door de schier overweldigende hoeveelheid verklarende en verduidelijkende bijlagen en noten — niet minder dan 205 bladzijden beslaande — alsmede door een uitgebreide bronnen- en literatuuropgave ten behoeve van hen die zich nog verder in deze materie zouden willen verdiepen. Het geheel ademt daardoor de wetenschappelijke geest van het proefschrift waarop de schrijver aan de Rijksuniversiteit te Leiden is gepromoveerd.

Dit eerste deel behandelt de aanloop tot de Tweede Wereldoorlog sinds het einde van de Eerste, en beschrijft de krijgsverrichtingen van de Nederlandse marine tot in de maand december 1942; toen zag de regering in Londen zich genoodzaakt een belangrijk gedeelte van het zware materieel naar het Verre Oosten te dirigeren zodat bijgevolg de Nederlandse bijdrage in andere wateren een vermindering onderging. Die periode was qua thema een nagenoeg afgerond geheel, en dientengevolge is het relaas daarvan uitstekend leesbaar, ook al kan nog niet worden kennisgenomen van wat de beide volgende delen zullen behelzen. Het is daardoor mogelijk een oordeel uit te spreken over dit

eerste deel, zonder te moeten wachten tot de trilogie compleet is. Dat oordeel is positief: Bosscher heeft een bijzonder knappe beschrijving gegeven van het reilen en zeilen van de Koninklijke marine in een turbulente episode en is erin geslaagd zonneklaar aan te tonen waar de feitelijke verantwoordelijkheid moet worden gelegd voor de klappen die dat krijgsmachtdeel toen heeft te verduren gekregen. Met graagte zal de lezer dan ook uitzien naar het vervolg in de beide nog te verschijnen delen. Voor de geïnteresseerden dient overigens nog te worden vermeld dat de bovenvermelde voorintekenslechts geldt tot aan het verschijnen van het derde deel: daarna bedraagt de prijs f 99,50 per deel. W. WALTHUIS

Tanda mata KNIL

Foto's en verhalen als herinnering aan het Koninklijk Nederlands-Indisch leger, door P. van Meel, 182 blz., geïll. Uitg.: Stabelan, Dordrecht, 1983. Prijs: f 39,75.

Het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) heeft het in de Tweede Wereldoorlog zeer zwaar te verduren gekregen. Dat was nauwelijks verwonderlijk, want in feite was dat koloniale leger niet toegelust voor een langdurige verdediging van het eilandenrijk tegen een externe tegenstander die zich geruime tijd op een veroveringsoorlog had voorbereid. Het KNIL was hoofdzakelijk bestemd voor politieke taken in het toenmalige Nederlands Oost-Indië, en de bewapening en uitrusting waren dan ook op die

taakvervulling afgestemd. Bovendien waren de mogelijkheden, in voorkomend geval met kans op succes op te treden tegen een van buiten komende dreiging, ernstig verminderd doordat het defensiebeleid in de loop van de jaren '30 was gekenmerkt door zodanig drastische bezuinigingen dat „het snoeimes was uitgeschoten tot in het bot”. De loyale geste van de Nederlandse regering-in-ballingschap, die onverwijld de oorlog verklaarde aan de Japanners nadat die met hun onverhoedse aanval op Pearl Harbor de vijandelijkheden in het Verre Oosten waren begonnen, mag dan wel grote indruk hebben gemaakt op de bondgenoten, daartegenover staat dat zich onvermijdelijk moest wreken dat Nederland in de Pacific geen strijdkrachten van betekenis bezat die de agressor ook metterdaad konden doen voelen wat die oorlogsverklaring beduidde. Dat al-

les leidde tot een trieste nederlaag van de desondanks manhaftig strijdende KNIL-militairen, die vergeefs uitzagen naar bondgenootschappelijke hulp.

Merkwaardigerwijs is de geschiedschrijving van dat KNIL in de naoorlogse periode nauwelijks van de grond gekomen. Het Nederlandse volk interesseerde zich klaarblijkelijk meer voor het wel en wee van de verschillende KL-bataljons die, bemand met OVW'ers en dienstplichtigen, naar dat overzeese gebiedsdeel waren uitgezonden, alsmede voor de mariniers en de varende eenheden die daar hadden dienst gedaan; het KNIL leek niet tot de verbeelding van de natie te spreken. Het gevolg van die feitelijke miskennis is mede geweest dat de gevallen van het KNIL slechts in beperkte kring werden geëerd, dat er een onverkwikkelijk gevecht moest worden gevoerd om de aanspraken op het alsnog uitbetalen van de tijdens de oorlog gederfde inkomens gehonoreerd te krijgen, en dat de inheemse KNIL-militairen het kind van de rekening werden, om het even of zij achterbleven in de Republiek dan wel zich als — onwelkome — gasten in Nederland vestigden. Hoe beschemend ook, het is eigenlijk tekenend dat het gros van onze landgenoten onbekend is met het bestaan van bijvoorbeeld het Peutjutfonds dat het KNIL-erekerkhof in Peutjut in Atjeh onderhoudt, of de Stichting Halin die hulp biedt aan in Indonesië verblijvende landgenoten!

De redacteur van het blad *Stabelan* — Maleis voor „artillerie” — heeft de goede gedachte gehad een boek samen te stellen waarin wordt geschetst hoe destijds het KNIL reilde en zeilde. Dat boek, rijk geïllustreerd met afbeeldingen die ook de „baroe” een duidelijke indruk geven van hoe het daar toeging, draagt de naam *Tanda mata KNIL*, en die titel — Maleis voor „Aandenken aan het KNIL” — geeft precies weer wat de samensteller ermee heeft willen bereiken. Hij is in zijn opzet voortreffelijk geslaagd: het boek is, ook voor de leek, alleszins leesbaar; de historische informatie die het bevat, werd door de schrij-

ver zonder overdreven ophef gepresenteerd. Uit de vroege geschiedenis van het KNIL in de vorige eeuw werd slechts een opsomming gegeven van de krijgsverrichtingen, van de strijd in 1941 en 1942 zijn de kenmerkende gevechtshandelingen sober verhaald, en aan het — door het ontbreken van een voldoende krachtige basis in de bevolking — weinig levensvatbare verzet werd eveneens een korte beschrijving gewijd. Belangwekkend is bovendien het relaas van Igen Ter Poorten, waarin deze zijn gevoerde beleid uiteenzet, zij het dat hem de exacte gegevens en documentatie hebben ontbroken toen hij het hier te lande op schrift stelde.

Al met al heeft Van Meel een lofwaardig initiatief gerealiseerd. Dat het KNIL met dit „Aandenken” terecht onder de aandacht wordt gebracht van een natie die zich aan dat deel van haar krijgsmacht bedroevend weinig heeft laten gelegen liggen, is op zichzelf een goede zaak. Nog beter is, dat het boek geen commercieel doel wil nastreven: de baten komen geheel ten goede aan de hiervoor reeds genoemde fondsen, alsmede aan het Bloemenfonds Stabelan. Om die reden is het ook níét verkrijgbaar bij de boekhandel, doch uitsluitend via eigen verkoopkanalen. (Informatie: Stichting Stabelan, Halseweg 16, 3318 CM Dordrecht).

W. WALTHUIS

MENINGEN

VAN
ANDEREN

De Nederlandse infanterieofficier en zijn leiderschap sinds 1850

De bewering in de *Mil. Spectator* 153(1984)(10), blz. 448, linker kolom, regel 5 t/m 3 v.o. dat „de officieren, die uit Duitse Krijgsgevangenschap waren teruggekeerd op grond van hun gedrag weer in het leger werden opgenomen” is onjuist. Na de bevrijding van Nederland vond een zuivering plaats van officieren van Zee- en Landmacht (en andere categorieën ambtenaren). Op grond van gebleken verwijtbare daden gedurende de oorlog werden bepaalde officieren (en ambtenaren) geschorst of ontslagen. Alle andere officieren bleven in hun rang in de strijdkrachten gehandhaafd en werden zo spoedig mogelijk her schoold en weer ingedeeld.

mr. J. H. CARSTENS, 1kol art b.d.

ANTWOORD

OP MENINGEN
VAN ANDEREN

Uiteraard heeft de heer Carstens gelijk. Hij heeft echter de bewuste zin verkeerd geïnterpreteerd. Of liever: ik heb mij te kryptisch uitgedrukt. De bedoeling was te zeggen dat officieren op wier gedrag en houding niets viel aan te merken in de krijgsmacht konden terugkeren.

dr. C. M. SCHULTEN